

ERDÉLY!

MAGYARSÁG

II. ÉVFOLYAM
1991. AUGUSZTUS

Műholdas
MTV-adások

Eger '91

Ösztönös
nacionalizmus

Magyar
településnevek
golgotája

Antonescu
és a halál

7

Elég nyomon követünk a nyugati, a szlovákiai és jugoszláv lapok elemzéseit és híradásait, hogy belássuk: szétesőben vannak azok a mesterséges államszerkezetek, amelyek nagyhatalmi érdekek és *virulens* népek politikusainak együttműködése hozott létre. Mind egyértelműbbé válik, hogy az európai gondolat: a régiók és nemzetek közötti együttműködési igény lassan háttérbe szorítja a nacionalista alapú államérdekeket. Jól nyomon követhető ez a törekvés a Romániával kapcsolatos embrionális állapotú mozgalmakban is. Mind több ilyen értelmű nyilatkozat, elemzés és tervezet jelenik meg romániai, moldáviai (beszarábiai) és emigrációban élő román szerzők tollából. Bár ezek az írások sok részlet kérdésében különböznek egymástól, közös bennük az alapeszme. Ez pedig annak hangsúlyozása, hogy a románság történelmi, kulturális (és a hagyomány fogalmkörébe vonható más) okok miatt nem tekinthető *homogén népességnek*. A különböző történelmi régiók románsága legalább annyiban különbözik egymástól, mint amennyire összetartozónak is látszik. Más a Kárpátoktól keletre élő, szláv hagyományok és hatások alatt fejlődött közösség, mások a balkán kultúrkörhöz is tartozó, a Kárpátoktól délre élő milliók, és ismét má-

sok a nyugati vonzásokörben nevelkedett őshonos erdélyi románok. Ez a különbség, a *másság* indokolja a szerzők végkövetkeztetését, hogy illúziókergetés homogén nemzetállam megteremtésére törekedni. Vagyis: Romániát éppúgy szétveti a benne élő román és nem román népek, népcsoportok törekvése a regionalizmusra, az önrendelkezésre, mint a többi mesterséges államszerkezet. Struccpolitika nem tudomásul venni a térség cselekvésre sürgető történelmi pillanatát. A magyar politika európai értéktelentő hagyományai és a nemzetiségi konfliktusok-

Illúziók és délibábok

tól mentes helyzete miatt (még!) kezdeményező helyzetben van. Egyértelműsíthetné, hogy mi a teendő (és tehető) a Kárpát-medencében annak érdekében, hogy a magyar nemzet – s vele együtt minden nemzet – visszanyerje vagy megszerzeze az önrendelkezés jogát! Az az elemzendő, hogy az amorf állapotba sodródó térségben, amikor a felbomló államszövetségek tagköztársaságainak egymással szemben is területi követeléseik vannak, Helsinki szellemében milyen rendezési elvek válhatnak alkalmasak egy európai jellegű, nemzetközi garanciákat

kidolgozó megegyezés keretében. Ma már aligha lehet kétséges, hogy e térség heveny feszültség-gócai nemcsak az egyes államok gondja. Még kevésbé belügye. Ebben a krízishelyzetben drámai módon mutatkozik meg a magyar külpolitika koncepciótlansága, délibábkergetése, esetlegessége, reflexiókra épülő mechanizmusa. Csak egyetlen példát említve: Antall József miniszterelnöknek a Mitterrand-koncepciót kiegészítő, az államok konföderációja helyett vagy mellett a nemzetek konföderációját sürgető, történelmi jelentőségű tervét szinte naponta megkérdőjelezzik a nem ritkán egymásnak is ellentmondó, külpolitikai jellegű hazai nyilatkozatok. Ilyen körülmények között az Európa holnapjáért is felelős személyiségek hiába várják a magyar politikától azokat a koncepciókat, amelyek alkalmasak lennének e térség etnikai, államközi feszültségeinek megoldására.

A századvég új eshetőséget kínál a magyarságnak. A kérdés csak az, hogy teremt-e hozzá az európaiságot és nemzeti érdekeket harmonikusan érvényesítő nagy formátumú politikusokat is? Egyelőre csak az tapasztalható, hogy egy karizmatikus politikus európai érvényű nemzeti koncepciója naponta őrlődik egyre felismerhetetlenebbé a politika nagy- és kisiparosainak malomkövei között.

LORÁNTFFY ZSUZSANNA

A fogarasi román schola alapítója

„Mi Lorántfi Susanna, néhai Méltóságos idvezült Rákóczi Györgynek Isten kegyelméből Erdély országnak fejedelmének, Magyarország Réseinek Urának és a székelyek Ispánjának stb. megmaradott özvegye Adgyuk tudtokra mindeneknek [...], hogy itt Fogarasi városunkban az Ő jövendőbeli hasznukra egy oláh scholát rendelnénk s emeltetnénk, ahoz kivántató Tanító és Tanuló személyekkel és azoknak Sustentatiojokról, provizióval egyetemben: Melynek rendire és igazgatására ahoz értő becsületes szolgálóinkal bizonyos törvényeket is concipiáltattunk, melyeket magoknak is az oláság eleinek ez Fogaras földjén propanáltatván azok is igen nagy örömmel acceptáltak S. ultro ők is értékek szerint való segítséget ígértek Istenes szent dologhoz.

Mely rendeletnek és Törvényeknek sora így következik.

A Fogarasi oláh scholának Rendi és Törvényi

1. Az oláh schola mindjárt a magyar mellett légyen, az nagy haszonért ugmint jobb modjával való Inspectioért az oláh tanítványoknak magyarul való tanulásokért, a magyar s deák írásnak is könnyebb megtanulhatásáért, értéséért és viszont, hogy a Magyar scholabeliek is, akiknek kedvek léssen hozzá, oláh szót és írást tanulhassanak.

2. Az oláhoknak légyen külön lakások, mind mestereknek Susrescenseknek külön való Auditoriumok, udvarok, de az melyből közajton össze-járhassanak, kik szép egységben is tartoznak egymással élni: különben érdemök szerint megbüntetteknek a Mesterektől

3. Immunitások azok légyen, mely a magyar scholának.

Az oláh Mesterről

(...) III. Tanítson legelsőbben mind nagyot, kicsinyt az oláh Abécére, s azok a betük szerint a jó, igazán való oláh írásnak.

VI. Az oláh templomban szorgalmasan a szt. dolognak gyakorlására kiváltképpen vasárnapokon és innepeken és halott temetésekre, ha kívánják eljárjon az egész scholával együtt és az oláhuul való éneklést s karánsebesi és lugosi Ecclának énekek szerint perogalya maga kántorkodván vagy prédikálván.

Kiváltképp pedig az Fejérvárott nyomtatott új Testamentomnak, Psáltériumnak és Catechesisnek olvasására, azután mindjárt és a közben is tanítsa őket Capita Catechetika olául, ugmint Miatyánkra, Apli Credóra, Tizparancsolatra, Keresztség és urvacsorája szerzésére és az Ecclai fenyíték rendelésire: Ennekfelette az oláhuul való éneklésekre a szerint a mint a karánsebesi és Lugosi Ecclákban (hoc addito, hogy oláh betűkkel kell leírni azokat) a Catechesisre, az igazán való oláh írásra. A grammatikusokat és egyéb succrescenseket, kik az egyházi szolgálatnak reménysége alatt az oláh oskolában tartatnak a prédikálásnak modjára és avagy tsak gyengédeden a Catechisisből.

IV. Tanítson pedig mind annyi órakon legalább amint az magyar mester. (...)

VIII. (...) Mestert oláh Falukban addig ki ne adjon, valamig az olául való olvasást s írást prompte nem tudja, mig jól énekelni nem tud s az Catechelist meg nem tanulja, (...).

Mi azért ez Rendeléseket és Törvényeket, mint amelyek sem a közigazsággal, sem az ország Törvényeivel semmiben sem ellenkeznek, az Isten dicsőségére pedig és az oláh nemzetnek épületekre felette szükségesek."

Erdélyi Magyarság
 II. évfolyam, 7. szám
 1991. augusztus
 Független politikai és művelődési szemle
 Megjelenik: negyedévenként
 Előfizetési díj egy évre: 176 Ft
 Főszerkesztő: **KÖTELES PÁL**
 Rovatvezetők: **JÓZSA PÉTER**
MÁTYÁS B. FERENC
POMOGÁTS BÉLA
 Művészeti szerkesztő: **GERGELY ISTVÁN**
 Szerkesztőség: H-1012 Budapest,
 Kuny Domonkos u. 4/C.
 Telefon: 175-0089
 Kiadja a Magyar Világ Kiadó Kft.
 Felelős kiadó: **HALÁSZ GYÖRGY**
 A kiadó címe: **H-1068 Budapest,**
Benczúr u. 15.
Telefon: 122-5616
 Szedés: Ciceró Kft.

AZ ALÁÍRT, VAGY NÉVVEL ELLÁTOTT CIKKEK NEM FELTÉTELENÜL AZONOSÁK A SZERKESZTŐSÉG VÉLEMÉNYÉVEL, AZOKÉRT MINDENKOR A SZERZŐ FELELŐS. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA!

HU ISSN 0865-6819
 Dabasi Nyomda
 F. v.: BALINT CSABA igazgató

Magyarországon terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR), Budapest XIII., Lehel utca 10/A. 1900 – közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszáma. Külföldön történő előfizetés: csekken vagy pénzesutalványon a Magyar Világ Kiadó Kft. címén (1068 Budapest, Benczúr u. 15.) vagy a képviselőteken.

Előfizetési díj:
 20 USA-dollár légipostaköltséggel együtt.
KÉPVISELETEK:
 USA, KANADA: Leslie J. Dus. P.O. Box 20596
 Bradenton, FL 34203 Tel. + Fax. (813) 7515210
 Eva DiGioia P.O. Box 70, KEASBEY N.J. 08832
 (201)-442 6838
 AUSZTRIA: Österreichische Länderbank
 Aktiengesellschaft, Wien,
 Konto-Nr.: 243-190-188/01
 BELGIUM: Sass István, Place des Verriers
 14/102; 4100 Serrain, Tel.: 41-36-72-46
 BRAZÍLIA: Livraria D. Landy Ltda, Rua 7 de
 Abril 252, s/50 (CEP 01044) Sao Paulo
 DÁNIA: Béla Tömörkényi Blokhaven 18.
 2740 Skovlunde
 FRANCIAORSZÁG: SOCIÉTÉ BALATON 12,
 Rue de la Grange-Batelière 75009 Paris
 France – Hongrie ASSOCIATION 8,
 Rue de Montyon 75009 Paris
 IZRAEL: Breuer Péter Hungarian Cultural and
 Business Center, Tel-Aviv 62 116 Allenby str.
 38. P.O.B. 26 439 Tel.: 972-3-664006
 NAGY-BRITANNIA: Klára Adams, Hungarian
 Book Agency 87 Sewardstone Road,
 London E2 9HN Tel.: 00-44-1-980-9096
 NSZK: POSTGIROAMT München, Konto
 TANDEX 173-809 BLZ 700 100 80
 Tel.: 089/717055
 OLASZORSZÁG: Maria Toth Pittaluga,
 Melibodes 41. 09045 Flumini (CA)
 c/c N 15853096
 SVÁJC: Dr. Anikó Parragi 8051 Zürich,
 Luegislandstr. 41. Tel.: 41/1/322-44-68
 Zürher Kantonbank Kto. Nr. 1118-0298.950
 ZÜRICH P. VEZÉNYI BERNINA
 VERLAGSBUCHHANDLUNG
 POSTFACH 8365, CN-8050
 Más országokban az Erdélyi Magyarság
 előfizethető:
 FINNORSZÁG: AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA,
 Keskuskatu 2, SF 00100 Helsinki 10
 HOLLANDIA: FAXON EUROPE Postbus 197,
 1000 AD Amsterdam
 JUGOSZLÁVIA: FORUM Vojvode Misica broj. 1.
 21000 Novi Sad
 NORVÉGIÁ: A/S NARVESENS LITTERATUR
 TJENESTGE P.O.B. 6125 Etterstad Oslo 6.
 SVÉDORSZÁG: ESSELTE TIDSKRIFTS
 CENTRALEN P.O.B. 639. 101128 Stockholm

TARTALOMJEGYZÉK

- Illúziók és délibábok
- Lórántffy Zsuzsanna: A fogarasi román schola alapítója

VALÓSÁG

- Józsa Péter: Műholdas MTV-adások..... 2
- Czire Dénes: Történelem és anyanyelv..... 3
- Sz. Dévai Judit: A tudatformálás zsákutcája..... 5
- Székely András Bertalan: Délvidéki magyar hitélet..... 8
- Tófalvi Zoltán: Rémhírek színeváltozásra..... 9
- Csoboth Vilmos: Egy tanácskozási visszhangjai..... 11
- Egri nyilatkozat..... 13
- Nagy Pál: Eger új ostroma..... 14
- Szalontai Gyula: „Lehajtott fővel nem lehet politizálni”..... 15

MÉRLEG

- Fábry Zoltán: „A gondolat igaza...” (II)..... 16
- Fodor Sándor: Levél egy fiatal pesti politikushoz..... 19
- Csoóri Sándor: Bartók – példakép..... 20
- Szervatius Tibor: Európa őrzői vagyunk..... 20
- Dobos László: Jussunk a siker..... 21
- Makovecz Imre: Otthon lenni a szülőföldön..... 21
- Páskándi Géza: Az önámítók..... 22

SZÉPMÍVÉSSÉG

- Pomogáts Béla: A szellem végvárai..... 25
- Márton Áron: Nem mondunk le a reményről..... 25
- Nyíró József: Az időnap előtt ébredt ember..... 26
- Reményik Sándor: Templom és iskola..... 27

HISTÓRIA

- 200 éve született a legnagyobb magyar
- Csorba László: Széchenyi István a nemzetiségi kérdéstről..... 28
- Rafal Wisniewski: Kelet-Európa Svájca (II.)..... 30
- Köntös Szabó Zoltán: Európa toborzót játszik..... 33
- Demse Márton: Egyetlen tollvonással..... 35

VISSZAPILLANTÓ

- Halász Péter: Születésnap beszégetés Domokos Pál Péterrel..... 36
- Molnár Gusztáv: „Ösztönös nacionalizmus” és politika..... 38
- Gy. Szabó Gyula: Az erdélyi magyar településnevek golgotája..... 40
- Beke György: Haláltáborok Romániában..... 43
- Székely Attila: Megszólalnak a szemtanúk..... 46
- Matatias Carp: Egy elfelejtett dialógus Antonescuval..... 47

VITA

- Hunyadi István: Karddal szabott határok..... 48
- Domonkos Cs. László: Újrarendezés előtt..... 50
- Mihai Fusu: Besszarabia és a federalizmus..... 51
- Mattyasovszky Zoltán: A Csapkészsika-effektus..... 52
- Kreczinger István: Válasz Mattyasovszky Zoltánnak..... 53
- „Erdély Köztársaság, Moldova Köztársaság és Románia”..... 54

FIGYELŐ

- Mátyás B. Ferenc: Szavak és szavak..... 55
- Kenéz Ferenc: A fásírt belsejében..... 55

ERDÉLY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA..... 56

KÖNYVEK ERDÉLYRŐL..... 58

HÍREK, POSTABONTÁS..... 61

LAPZÁRTA

- Tolvajnyelv..... 64

- A népek együttműködéséért

E számunkat KOTSIS NAGY MARGIT alkotásai illusztrálják.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
 OKTÓBER MÁSODIK FELÉBEN JELENIK MEG**

SPALLER ÁRPAD
 TULAJDONA

Műholdas MTV-adások

Valóra válnak az álmok?

Dr. Horváth Balázs, a magyar kormány tárcanélküli minisztere kitűnő időzítéssel Marosvásárhelyen, az RMDSZ májusi második kongresszusán jelentette be, hogy ez év végén, de legkésőbb a jövő esztendő első negyedében a magyar televízió műsora Erdélyben, a Felvidéken, Kárpátalján, a Bánságban, szinte egész Európában látható lesz. Magyarország mindent megtesz azért, hogy ennek jogi és műszaki feltételei a lehető leghamarabb megvalósuljanak.

Az EUTELSAT II-F1 műhold adásának sugárövezete.

(Az Erdélyt Magyarság szívesen várná az ötleteket a leendő műholdas magyar adás elnevezésére, rövidítésére.)

Végre! – sóhajtanak most sokan a Székelyföldön, Kassán, Eszéken vagy Nagybányán. Évtizedek álma került e hír hallatán kézzelfogható közelségbe. Hamarosan vége tehát a „romantikus” hőskorszaknak, amikor egy focimeccs vagy egy jó film kedvéért Kolozsvárról ezek vándoroltak Bánffyhunyadra, mert ott még fogható a magyar tévé adása. Nem kell majd akkumulátorról működtethető kis készülékeken az autóban kucorogva lesni a Feleki-tetőn: kezdődik már a Panoráma. De eljutnak majd a műsorok azokra a magyarországi vidékekre is, melyek árnyékban voltak eddig.

Nem nagy szavak: a hír korszkos jelentőségű. Az öszmagyarság most érkezett el abhoz a pillanathoz, aminek a lebetőségét már a Helsinkii záróokmány magában foglalta. A vélemények és bírek szabad áramlásának biztosításához. A műholdas magyar televízió nemcsak gazdagíthatja bazánkról a tájékozódást, nemcsak a Kárpát-medencében élő magyarok számára fontos, de sugározhat világnyelveken vagy a velünk együttlakó népek nyelvén is műsorokat.

– A szakember hogy értékeli mindezt?

– Pragmatikusan – mondta Jász Gábor okleveles villamosmérnök, a Magyar Műsorszóró Vállalat műszaki fejlesztési csoportvezetője. – A problémakörrel már hónapok óta foglalkozunk, nemrégén érkeztek be a külföldi ajánlatok, s tanulmányunkat beadtuk a minisztériumba. Szerintünk a legjobb megoldás az, ha bérelünk egy teljes műholdcsa-

tornát. Ezen 4-6 sáv van, ami azt jelenti, hogy a tévé műsorának sugárzása mellett a Kossuth, a Petőfi és a Bartók rádió műsorait is fölvehetjük.

– *Mi a legkedvezőbb ajánlat, s mennyibe kerülne?*

– Kettőt emeltünk ki. Az egyik a francia TELECOM II, amely francia nemzeti vállalkozás, a másik az AUTELSAT. Szerintünk ez a második ajánlat biztatóbb. Nemcsak azért, mert ez egy nemzetközi, kormányközi műholdas távközlési társaság, hanem mert a három alapvető feltételnek jobban megfelel. Ezek: jó vétel, kedvező ár, és olyan rendszerű adás, amely megegyezik a mai európai normákkal. Az éves bérleti díja, ha legalább három évre lekötjük, mintegy 350 millió forint. Persze devizában. Természetesen meg kell teremteni a földi feladó állomás feltételeit is, ami még körülbelül 5 millió dollárba kerülne. De ha végleges döntés születik, a magyar műsorok egész Európában láthatók ballhatók lesznek.

– *Ehhez képest nem tűnik túl nagy összegnek. Ilyen célokra több erőforrás is mozgatható volna, még talán a nyugati magyarság is támogatná anyagilag. A műsorok vételének milyen feltételei vannak?*

– Ugyanaz, mint a manapság használatos rendszereknek. Kell majd, mondjuk a Székelyföldön a jó minőségű képhez, egy 1,5-1,8 méter átmérőjű parabola-antenna a hozzávaló berendezésekkel.

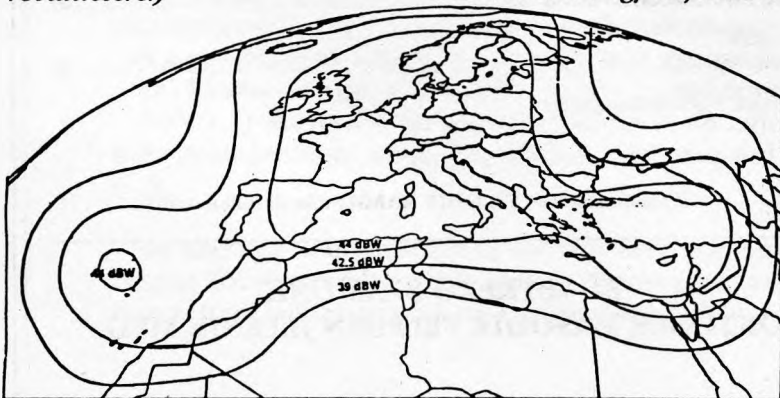
– *A volt NDK-ban civil nyomozók járták a településeket, s ahol nyugati adóra irányított antennát láttak nemcsak hogy leszereltették, de meg is büntették az „ideológiátlanul képzetlen” állampolgárt. Nem kell tartani attól, hogy ugyanez megtörténhet a magyar tévé vételére tájolt antennákkal?*

– Egyáltalán nem, hiszen az EUTELSAT II-F1 esetében például több műhold is ugyanabban az irányban helyezkedik el. A leendő magyar adás mellett egyébként fogható lesz még kilenc tévéműsor is ebből az irányból. Köztük olyanok, mint a Sat 1, 3Sat, Super Channel, a TV5 vagy az Eurosport. S ezek idővel nyilván még bővülnek is.

– *A hazai frekvencia-moratórium erre nem vonatkozna?*

– Nem, hiszen meglévő frekvencián sugároznánk. Engedélyeztetni a földi „feladó” állomást kell, de ha ez problémát okozna, adhatunk a műholdra egy szomszédos ország területéről is. Mondjuk Ausztriából. Bárhonnan, ez nincs megkötve.

JÓZSA PÉTER

Történelem és anyanyelv

Az 1989 decemberi fordulat után használhatatlanná váltak azok a „történelemtankönyvek”, amelyek a „történelem tankönyvek”, amelyek a volt diktátor családi krónikái voltak, függetlenül attól, hogy a lecke Decebalról, Mihai Viteazulról, vagy a két fejedelemség egyesüléséről számolt be.

Az idő rövidsége és más kényszerítő tényezők miatt a jelenlegi tanévre – amely minden szempontból átmeneti jellegűnek tekinthető – lehetetlen volt új tankönyvet kidolgozása. Ezért a Petre P. Panaitescu által 1942-ben kiadott tankönyv újrakiadását határozták el. Ez a döntés is azt bizonyítja, hogy a „fénykorszak” szellemi sötétségében manipulációs és propagandisztikus céllal itthon és – drága pénzben – külföldön kiadott több tucat történelemtankönyv a tudományosság szempontjából ugyancsak kétes értékű volt.

Kétségtelen, hogy a Petre P. Panaitescu féle tankönyv a tudományos objektivitás és a dokumentáció szempontjából az utóbbi évtizedekben használt könyvek fölött áll. Számos fejezetében a valóság-nak megfelelő értékeléssel találkozunk a magyar-román kapcsolatok alakulását illetően is. Úgy vélem azonban, hogy több olyan gondolatot és téveszmét is tartalmaz, amelyek sértőek a magyar népre és amelyek terjesztése szennyezi a politikai légkört.

A könyv 6. oldalán például a következőket olvashatjuk: „... a románok által lakott föld várhoz hasonlítható: Erdély a begyekkel övezett fennsík, körülötte pedig síkságok, a vár sáncát, amelyet a Duna, a

Dnyeszter és a Tisza alkotnak. Ez az ország harmonikus egységet alkot, elmondhatjuk tehát, hogy a románok lakta földnek egységes szerkezete van.” E szépen megfogalmazott gondolatoknak van azonban egy szépséghibája. Fellelhetjük bennük az agresszív pánromán imperializmus ama rögeszméjét, hogy az ország nyugati határait a Tiszáig kell kiterjeszteni, úgy ahogyan azt az 1916 augusztus 17-én Románia és az Antant-hatalmak közötti titkos szerződés 4. cikkelye egyes területek bekebelezését előírja. Igen veszélyes és sajnálatos, hogy ez a gondolat évtizedek óta jelen van a román köztudatban, sajtóban, sőt a parlamentben is. *A magyar közvéleménynek és a kormánynak is komolyan kell vennie ezt a fenyegetést és a nemzetközi tényezők figyelmét is fel kell hívni erre, az utóbbi időben is igen erőteljesen terjesztett irredenta-gondolatra.*

A romániai magyar nemzetiségű tanuló „örömmel” olvashatja, hogy ősei barbárok voltak. *„A IX. század végén a románok szomszédságában új, mongol fajú barbár nép telepedik meg, a magyarok.”* (54. old.) Egy szó sincs arról, hogy őseink e területen új államot és új európai szintű kultúrát is teremtettek.

A szerző továbbhalad méltatásunkban ... *„A magyar nép terjeszkedő és hódító nép volt, amely legítázta a román lakosságot és elvette jogait.”* (59. old.) Ugyanazon az oldalon újabb eredeti okfejtést olvashatunk *„Az a tény, hogy az erdélyi románok alárendelt helyzetbe kerülnek azt mutatja, hogy ők az ország legrégebb lakói, őslakói, akiknek a később jött hódítók megszüntették az uralmát és kiváltságait. Ha a románok a magyarok után, később jöttek volna, mint betelepülőknek a magyar királyok különleges kiváltságokat adtak volna, akár csak a szászoknak és székelyeknek.”*

Tovább olvassuk *„... az erdélyi románok közül kiemelkedik Ioan*

Corvin, aki összefogja a román nép összes erőt... a három román ország uralkodója” (108. old.) E megállapításból a jóhiszemű és kevésbé dokumentált román vagy magyar tanuló arra a hibás következtetésre juthat, hogy Hunyadi János a románok fejedelme, nem pedig Magyarország kormányzója, Erdély vajdája és a székelyek ispánja volt.

A szerző az 1784. évi Horea féle lázadás kapcsán ezt írja: *„... De a mozgalomnak részben nemzeti jellege is volt, mert a magyarok, amikor [Horeat. A szerk.] meggyilkolták, gúnyból a bomlokára papír koronát tettek 'Rex Dacorum' feltrattal.”* (243. old.) Jól tudjuk, hogy a mozgalomnak nem ez adta a nemzeti jellegét, hanem – többek között – az, hogy jelszava minden magyar kiirtása volt.

A lázadók Hunyad, Zaránd, Arad, Alsó-fehér, Torda-Aranyos, Kolozs és Szeben megyékben fel dúltak 389 magyar falut, 23 templomot, legyilkoltak több mint 4000 magyart – lényegesen módosítva ezzel e területek etnikai összetételét. Az első áldozat Kristóffalva magyar lakossága volt, amelyet teljesen kiirtottak. Az ottani románok ma is abban a XIV. századból való magyar templomban imádkoznak, amelynek falát Szent István és Szent László freskói díszítik. A román felkelők, akiknek ősei *„már Krisztus előtt keresztények voltak”* a bradi templomba menekült összes magyart lemészárolták.

Bár az 1848-as forradalom okait és következményeit a könyv helyesen elemzi, ez a rész sem mentes bizonyos tárgyi tévedésektől és fer-

dítésektől. A 284. oldalon azt olvashatjuk: „A magyarok, akiknek jól szervezett hadseregük volt, amelyeket főképpen lengyel tábornokok vezettek.. megkezdték a román falvak lemészárlását.” A magyar hadseregben azonban csak két lengyel tábornok volt – Bem és Dembinszki, ez pedig korántsem jelent többséget.

A szerzőnek illene tudnia, bizonyos, hogy tudja is: a magyar hadsereg nem a román falvak ellen, hanem Európa két legreakciósabb nagyhatalmának hadserege ellen harcolt. Említés sem történik arról, hogy a román felkelők vezetői osztrák császári kitüntetést kaptak, amiért másodszorra teljesen kiirtották Zalatna magyar lakosságát. A városok és falvak mintegy ötven ezer magyar lakóját végezték ki. Ilyen módon a „toleráns”, szelíd románység túlsúlyba került Erdély újabb megyéiben. Ez a tragikus történelmi igazság, amit nincs jogunk elhallgatni.

A könyv a 323. oldalon a román hadsereg magyarok fölötti 1919-es fényes győzelmeiről értekezik, „kifejtve” az antant jegyzékek szerepét ebben a nagy „győzelemben”. Az 1918 utáni történelmi események leírásánál az egységes román nemzeti állam téveszméjét hirdető könyv csak annyit említ a nemzetiségekről, hogy 1919 januárjában, a megyesi gyűlésen a szászok is megszavazták Erdélynek Romániához való csatlakozását. Ilyen körülmények között persze szó sincs az 1918-as gyulafehérvári határozatnak a nem románokkal kapcsolatos pontjairól, vagy az 1919-es párizsi

kisebbségi egyezményről, amelyet Románia egy pillanatig sem tartott tiszteletben. A könyv nem mentes a nacionalista, sovinszta eszméktől, ezért nem szolgálhatja a különböző népcsoportok közötti közeledést.

Ilyen, a politikai céloknak, nem a történelmi igazságnak, az etikának és a lélektani követelményeknek alárendelt könyvből tanulják a romániai magyar tanulók a román történelmét románul.

Úgy látszik, tovább él az a téveszme, hogy „a nemzetiségek nyelve nem alkalmas Románia történelmének és földrajzáinak tanítására” (Angehelescu, 1923).

Az új alkotmány-tervezet, sajnálatos módon említést sem tesz a nemzetiségek kollektív jogairól – ami nélkül az egyéni jogok is károsulnak –, a kulturális és közigazgatási autonómiáról és kijelenti, hogy az oktatás nyelve román.

Olyan tankönyvre lenne végre

szükség, amelyből a tanulók a történelmi igazságot ismerhetik meg. Apáczai szellemében szólva helytelen és mindenképpen káros Románia történelmének román nyelven való tanítása a kisebbségi osztályokban és iskolákban.

A jogállamiság alapja csak az lehet, hogy ha a nemzetiségeknek is joguk van saját népük történelmének megismeréséhez. Ezért szükséges, hogy az erdélyi magyar gyermekek intézményesített keretek között a magyar történelmet is megtanulhassák anyanyelvükön.

CZIRE DÉNES
(Marosvásárhely)

(Lapzártakor érkezett a hír, hogy a legújabb rendelkezések szerint Romániában az ország történelmét és földrajzát a magyar iskolákban is csak román nyelven taníthatják. A szerk. megjegyzése)

A tudatformálás zsákcúja

Cseh-Szlovákiában a magyarok túlnyomó többsége a Felvidéken él: a Csallóköz és a Bodroγκöz helységeiben, arányuk ma is 90 % fölött van, de falvaink megszakítatlan sora húzódik a Duna mentén is. Az ott élő magyar fiatalok identitásképeről keveset tudunk, hiszen nincs módunkban feltérképezni a családi és lakóköznyezeti, a kortárs csoportok, a tömegkommunikáció közvetlen hatásait. Az egyik legfontosabb formáló tényező, az iskolai oktatás-nevelés hatásaira is csak következtethetünk: A legpontosabban talán akkor, ha a történelemtankönyvek tananyagát kíséjük figyelemmel.

Összefoglalónk célja, hogy tárgyilagossággal véleményt mondjon azokról a történelmi ismeretekről, melyeket az uralkodó nemzet oktatáspolitikája közvetít. Vajon mennyiben szolgálják a kiválasztott források a nem szláv anyanyelvű kisebbség magyarságképeinek fejlődését és megszilárdulását? Vizsgálódásunkat a magyar nemzeti tudatot éltető történelmi vonatkozásokra szűkítettük, így az elemzett könyveknek döntően az anyaországot érintő megállapításait idézzük. (A magyar tannyelvű gimnáziumokban a 80-as évek végén használt kötetek szerzői és lektorai között – a magyar Kovács Annán kívül – csak szlovákokat találunk, sőt, az első könyv a fordítók nevét is csupán szlovákkul közli.)

E könyvek látszólag modern szerkezetűek: párhuzamosan tárgyalják az egyetemes, illetve a nemzeti (szlovák és cseh) történelem eseményeit, a XVI. század közepétől 1918-ig, valamint az orosz forradalomtól napjainkig. Bár a fenti tagolás valóban új a korábbihoz képest (amikor is külön-külön kötetek szóltak a világ-, illetve a honi történelemről), nem jelent lényeges szemléleti megújulást.

Történelmi realitás, hogy Kelet-Közép-Európa térképén először 1918-ban tűnik fel Szlovákia neve. A mai politikai válaszvonalak leképezéseként azonban a tankönyvek a királyi Magyarország felvidéki – részben szlováklakta – területeit a legkorábbi említésektől kezdve Szlovákiának nevezik, holott ennek nincsen történelmi alapja. Nemcsak Felső-Magyarország átkeresztelésével, hanem a helységnevek – kivétel nélküli – szlovákosításával is találkozhatunk:

„Szlovákiát a török sarcolta és pusztította, a cseh országrészek lakossága pedig a Habsburgok centralizáló törekvései ellen küzdött.”

„(...) az ország egy része török uralom alá került, Erdélyben Szapolyai uralkott, Ferdinándnak csak Szlovákia és Magyarország nyugati, határ menti területei maradtak.”

„A szlovákiai polgárok és jobbágyok hősiességgel és áldozatkészséggel védekeztek a török támadások ellen. (...) Bocskai István a törökök segítségével majdnem egész Szlovákiát hatalmába kerítette, és egészen a Morva határig nyomult.”

„Az oszmán seregek 1658-1664 között mélyen behatoltak Magyarországra területére, Erdélybe és Szlovákiába (Nové Zámky, Nitra) ...”

A 2. osztályban használt kötet 47. oldalának félkövér fejezetcíme is azt sugallja, mintha egymástól független területekről lenne szó: *„Nemesi felkelések Magyarországon és Szlovákiában.”*

Idézzünk néhányat a szlovákosított helységnevekből is: *„A magyar rendi országgyűlés az akkori Bratislavában elérte a bécsi udvarnál, hogy önálló magyar kormányt alakíthattak.”* *„Tevékenységük (a Cseh-Szláv Társaságé – Sz. D. J.) szorosan összefüggött a többi felsőbb iskolán működő diák-szervezettel (mint pl. Kezmarokban, Levocában, Banská Štiavniciában, Trnavában, Nitrán, Banská Bystricában és másutt).”*

Két térképet érdemes még megemlítenünk. Az egyik az 51. oldalon a XVII. századi manufaktúrákat ábrázolja a mai Magyarország államhatárával elkülönített Felvidéken – kizárólag szlovák helynevekkel. A második a 300. oldalon található, s 1915-ben Amerikában propagálta a csehek és a szlovákok közös államát. Ezen Pozsony Pressburgként, német elnevezésével szerepel. Ám arról sehol nem esik szó, hogy e városnak főként német és magyar lakossága volt. Mindössze egyetlen

alkalommal találunk magyar, illetve kétnyelvű helységnevet: „1620. november 8-án a fehérbegy (Biela bora) csatában a (cseh) rendi sereg vereséget szenvedett.” Talán nem véletlen e kivételes forma: a Felvidéken kívül, a történelmi Csehország területére eső helységről van szó, következésképp nem áll fenn annak a veszélye, hogy a településnév netán a magyar diákok otthonosságérzetét erősítené Szlovákiában...

Feltűnő a külön területi egységet sugalló, nagyszámú „Szlovákia” utalás is. Sem a politika-, sem a művelődéstörténet kiemelkedő alakjainál nem kerül szóba a Magyarországhoz fűződő kapcsolat. Általánosságban beszélnek róluk, csak szlovák nevüket használva:

„A világi trolalom jelentős képviselőit (Samuel Tesedik, Jozef Ignác Bajza, Juraj Fándly) főleg a földművesek helyzete javításának a problémája érdekelte.”

Ellenkező irányú tendencia viszont megfigyelhető: pozitívnak minősíthető magyar eseményekhez több alkalommal kapcsolnak a szerzők szlovákiai vonatkozást. A jakobinusokról például a következőképpen: „néhány szlovák értelmiségi bekapcsolódott az úgynevezett magyar jakobinusok (1795) mozgalmába, akiknek programjában a feudalizmus felszámolása szerepelt. Harcoltak Magyarország politikai függetlenségéért és annak egyenjogú nemzetek köztársaságává való átalakulásáért. Szlovákiából származott Hajnóczy József (modrai evangélikus lelkész fia volt, ...) Samuel Vrchovský,

(...) a rajeci Karol Smetanovic, Frantisek Abaffy Árva megyéből, a stitniki Stefan Marton és mások.” Abaffyról még a magyarbarátsággal egyáltalán nem vádolható Szlovák Életrajzi Szótár is elismeri, hogy például a Marseillaise egyik első magyar fordítója.

A dokumentum-gyűjteményben (tehát nem a törzsanyagban), a szlovák nemzet 1848-as kérelmében olvasható az alábbi részlet: „(külön nemzeti parlamentek keltenek, hogy) kijelöljék a néprajzi (!) határokat, hogy minden nemzet nemzeti környezetébe húzódbasson, és ne kényszerítsék a magyar kisebbséget, hogy a szlovák többségnek, a szlovák kisebbség pedig a magyar többségnek szolgáljon és annak alávesse magát.”

Ezt azért fontos kiemelni, mert a továbbiakban jószerével utalás sem történik arra, hogy Csehszlovákiához a trianoni diktátum, illetve a II. világháború után – a területekkel együtt – milliós nagyságrendben csatoltak magyar anyanyelvű lakosságot. Számuk, elhelyezkedésük, sorsuk, kultúrájuk ismeretlen azok előtt, akik kizárólag e tankönyvekből merítik történelmi ismereteiket. A homogenizált Csehszlovákia-kép azonban elsősorban a másajkúaknál okozhat tudathasadásos állapotot, hiszen a hivatalos történelemírás szerint nem léteznek... Egy ábra vashorónán ülő, zsinoros mentés, pipázó, Kossuthszakállas magyar nemeseket ábrázol, akiknek „kocsiját” emberek vontatják, a borona fogai között pedig szlovák népviseletű, vergődő alakok láthatók. Mindez arra az időszakra vonatkozik, amikor Eötvös európai szintű nemzetiségű törvénye napvilágot lát Magyarországon! Az 1868-as törvény az autonóm területek szervezésén kívül minden más jogot biztosított. Ennek hangsúlyozása azonban nem állt a tankönyvírók érdekében.

Vajon milyen magyarságtudat alakulhat ki abban a tizenéves gimnazistában, aki tankönyvében a következőt olvashatja:

„(A magyar kormány) nem ismert fontosabb feladatot, mint elnyomni mindazt, ami szlovák, nem épített fel és nem engedélyezett nemzetünknek egyetlen iskolát sem, nem engedte meg, hogy szlovák emberek bejussanak a közigazgatásba és a hivatalokba, népünket anyagilag tönkretette, középkori hűbéri rendszere és politikája révén kizsákmányolta.”

Arra, hogy milyen sors várt a II. világháború után az esetek döntő többségében őslakos kisebbségekre, mindössze két rövid részletből következtethetünk:

„(A földreform) Csehszlovákiában három szakaszban ment végbe:

1. a német és magyar földbirtokosok, valamint az árulók és a kollaboránsok földjének a kisajátítása.”

„Minden közigazgatási és végrehajtó szervet, melyeket a megszállók és az árulók volt rendszert alakítottak meg, feloszlattak. A községeknek és a területeknek ideiglenes igazgatására, melyeket többségükben politikailag megbízhatatlan, nem szlovák lakosság (!) lakja, közigazgatást bizottságokatlak neveznek ki.”

A már korábban vázoltakkal szorosán összefügg, hogy a szerzők – a többségi nemzetek pozitív identitás-képét kialakítandó – olykor „válogatnak” a tények között. Ez egyaránt jelenti bizonyos események elhallgatását és szubjektív leegyszerűsítését, valamint az esetleges negatív események „elkenését”. Terjedelmi okokból csak ízelítőül tudunk felvillantani néhányat. A szubjektív történelemszemléletet jól jellemzik az alábbiak: „Hogy a csehszlovák emigránsok képviselői felkeltek az antant-batalmak érdeklődését Ausztria-Magyarország szétdarabolásával kapcsolatos politikai programjuk tránt, önkéntes légiókat kezdtek szervezni, hogy ezek aktívan részt vegyenek az antantbadseregek oldalán az Ausztria-Magyarország elleni harcokban, és úgy szerepeljenek, mint a leendő csehszlovák állam katonai egységei. (...)” Vajon milyen érzelmekkel tanulja ezt egy szlovákiai magyar tanuló? Arra kellene büszkének lennie, hogy a „cseh és szlovák nemzeti felszabadító mozgalom” legjobbjai a magyarok ellen fegyverrel küzdöttek?!

A határon túli könyvek – természetesen – sajátos „szemüvegen” át utalnak a nemzeti önrendelkezés wilsoni 14 pontjára:

„Wilson, látva a Habsburg-monarchia feltartóztathatatlan összeomlását, jegyzéket intézett a bécsi kormányhoz. Ebben elismerte a Csehszlovák Köztársaságot, és meghatározta az Osztrák-Magyar Monarchia kapitulációjának a feltételeit.”

Tudományos objektivitással nem vádolhatók tehát az írók, – idézük így szó szerint a vitatott pontot és a hozzá fűzött kommentárt: „A 10. pont 'Ausztria-Magyarország népei' kapcsán leszögezte: 'rendelkezzenek a leghabzóbb lehetőséggel autonóm fejlődésük biztosítására'. Bécs és Budapest a túlélést, a kedvező békét éppúgy a 14 pont alapján szerette volna elérni, mint abogyan a nem magyar népek politikusat erre bivatkozva szorgalmazták az elszakadást, a létesítendő új államok területi gyarapodását. Utóbbi azonban garantálták a báború alatt titkos szerződéses és elhangzott ígéretek, amelyek az olasz, a csehszlovák, a román, a délszláv igények kielégítésére vonatkoztak.” A felemás információk alapján, a bukáshoz vezető diplomáciai manőverek tisztázása nélkül az a kép alakulhat ki: az egyébként magyar támogatással létrejött szlovák tanácsköztársaság bukásáért (is) Magyarország a felelős. A leverés okait és az azt követő időszak 25 évét így mossa egybe a szlovák tankönyv: „A magyar forradalmi proletáriátus még nébány bönnapig védte magát. Vereségéhez bozzájárult a szociáldemokrata vezetők árulása is. Magyarországon létrehozták a burzsoá diktatúrát, amely kegyetlenül leszámolt a forradalmi munkássággal. Felújították a királyságot és Horthy tengernagyot nevezték ki kormányzóvá, akinek uralma egészen 1944-ig tartott.”

Trianon igazságtalan, rablóbékejellege természetesen nem került szóba. Mindössze közlik, mely utódállamok alakultak ki a Monarchia területén, egy térkép pedig az új politikai határokat rögzíti.

A nemzetiségi kérdésnél – érthetően – jóval részletesebben esik szó a müncheni diktátum és az első bécsi döntés következményeiről: a területi és népességi veszteségről, a kül- és belpolitikai, a gazdasági élet szétzilálásáról. A szempont ismét szubjektív és szembeüvő: a mi a trianoni „béke” után úgymond igazságos és a nemzeti fejlődés szempontjából előremutató, az a túlnyomórészt német- és magyarlakta területek anyaországukhoz

való csatolásakor katasztrofális és igazságtalan. Saját területi gyarapodásukat így kommentálják az írók: „A nyugati nagybatalmak határozata és nébány kárpátjai (!) burzsoá politikus beleegyezése alapján 1919-ben Kárpát-Ukrajnát is Csehszlovákiához csatolták.”

A tankönyvek szövegezésére jellemző, hogy azon esetekben, amelyek egy későbbi „munkásmozgalmi – osztályharcos” szemlélet szerint elítélendők, a szerzők a „csehszlovák” terminust alkalmazzák, míg máskor szlovák, illetve cseh jelzőt használnak. „Benes, Stefanik személye kezességet jelentett arra, hogy a csehszlovák állam politikai irányvonala meg fog felelni az antantbatalmak érdekeinek.) Ilyen kezességvállalást jelentett az antantbatalmak számára a csehszlovák légtők szovjetellenes intervenciója 1918 nyarán is, amely eredetileg úgy indult, mint az oroszországi cseh és szlovák hadifoglyoknak az elnyomott nemzetek felszabadításáért folytatandó barca.” Csak emlékeztetünk rá: a fenti időpontban még nem létezett Csehszlovákia, az sem derül ki, milyen körülmények között fordult a

NOSZF ellen a légió... A sereg belső differenciálódásának elemzésekor is csak az a szárny kerül taglárlásra, mely a Vörös Hadsereg oldalán a forradalom vívmányait védte. Másik részletünk: „(Az antantbatalmak és a közép-európai országok burzsoá kormányai) 1919 áprilisában intervenció bábort indítottak a Magyar Tanácsköztársaság ellen, melyben főleg a román és a csehszlovák katonaság vett részt.”

A tankönyvek szövegéből kiragadott példák – melyek korántsem teljes sora csak illusztrációként szolgált – bizonyára igazolják: az elemzett forrásokról nehéz jól mondani. Szemléletük mindvégig a többségi Magyarországgal szembeni negatív attitűdjét tükrözi, számtalanszor csorbítva, átgúyruva, kihagyva történelmi tényeket. A könyvek tárgyilagos szövegrészei kizárólag a gazdasági helyzetre vonatkoznak, s igen kevés az olyan megállapítás, amely egybeesik a magyar történelmi irodalomban megfogalmazottakkal. Az sem lehet véletlen, hogy a magyar történelem főszereplői közül éppen azok maradtak ki, akik életükkel vagy éppen mártírhalálukkal bizonyították hazaszeretetüket. Nincs tudomásunk róla, hogy a lezajlott rendszerváltással párhuzamosan a használatos történelemtankönyveket bevonták volna. A lezajló politikai változások fényében a többségi nacionalizmus tobzódásával sajnos még hosszú ideig számolnunk kell Szlovákiában is.

SZ. DÉVAI JUDIT

Délvidéki magyar hitélet

Az Akadémia Filozófiai Intézetében befejeződött az a többéves kutatási program, amely a teljes kárpát-medencei magyarság vallási életét kívánta föltérképezni. Cikkünk a félmillióra tehető délvidéki magyar kisebbség

Magyarországgal fenntartott kapcsolatairól szól, melyek meghatározó jelentőségűek Bácska, Bánát, Dél-Baranya és a Muravidék magyarajkú híveinek az identitás őrzésében.

Mivel az anyanyelvű hitélet és a nemzeti identitás között szoros az összefüggés, indokolt lehet a jugoszláviai magyar vallási közösségeknek az egyetemes magyarsághoz kötődő szálaira kitérni.

Élő magyar-magyar kapcsolatokról egyrészt országon belül, másrészt a határokkal elválasztott nemzetrészek között beszélhetünk. Példa rá a baranyai Szent István ünnepségeken való bácskai papi és hívei részvétel, vagy ellenkező irányban a drávaszögi Bodolya hívőközösségének zarándoklata Újvidék, Pétervárad és Kishegyes templomaiba. A szlovéniai református gyülekezetek szintén kapcsolatokat teremtettek a vajdasági és horvátországi gyülekezetekkel, mivel *a 40-es évek végétől nem rendelkeznek ottlakó lelkipásztorral*. Először bácskai, majd mind a mai napig a baranyai tiszteletesek gondozzák őket háromhavonkénti missziós munkával.

A magyarországi katolikus papok jugoszláviai látogatásai meglehetősen szórványosak. A „belügyekbe való beavatkozás” fantomjától való féltelmet illusztrálja az a tény, hogy a Rómában élő Békés Gellért volt az aki a háború óta elsőként (1969 nyarán) látogatást tehetett Bácskában. *Az anyanemzet lelkipásztorai a Délvidéken ritka vendégnek számítottak az elmúlt negyven évben. Ottlétükről leginkább szlovéniai bíretnk vannak: a lendvai plébániatemplomban 1985-ben Szakos Gyula székesfehérvári, 1987-ben Póka György szombathelyi megyés püspök bérmált. Vajdasági katolikus papi körökben általános panasz, hogy a magyarországi püspöktől kartól évtizedek óta meghívó sem érkezik számukra az anyaországi rendezvényekre.*

A református egyházak kapcsolatai – talán nyelvileg egyöntetűbbek voltuk, talán kisebb lélekszám okán – szerencsére élénkebbek. A különböző ünnepségekre, jubileumokra kölcsönösen meghívják egymást, bár ez is sokszor nehézségbe ütközik. A törökök kiűzése utáni újratelepítések 200. évfordulójára például több bácskai település küldöttséget várt a származásuk szerinti vidékek gyülekezeteiből, ám ennek pusztá felvetése is a támadások keresztüzébe került.

Gyülekezeti kapcsolatokról, a kis-

határforgalom megnyitása, a 70-es évek óta tudunk. Például a Kerka menti és az alsóórségi hívek évenként találkoznak Szécsiszentlászlón, Bajánsenyén.

A magyarországi egyházi kiadványok terjesztése különböző utakon történik. Katolikus könyv- és folyóiratbehozatal – így templomi árusítás – nincs. A tiltást azzal indokolják, hogy van jugoszláviai magyar egyházi könyvkiadó és sajtó. Mindamelllett tapasztaljuk a magyarországi hitbuzgalmi irodalom és szertartáskönyv meglétét, például a dobronaki plébániatemplomban. Ezenkívül, a sajtótörvény értelmében, postai úton az *egyes anyaországi orgánumból egy-egy példány előfizethető* – bizonyára számos pap és hívő él ezzel a lehetőséggel. Hasonlóképpen *könyvből is csak egy darab érkezik*, ami még nem minősül kereskedelmi mennyiségnek. Az egyes református párokiák is megkapják Magyarországról a Reformátusok Lapját, a Confessiot, s a Teológiai Szemlét, sőt Kolozsvárról is a Református Szemlét. Esetenként könyvajándék is érkezik a határon túlról, de még hatékonyabb az a segítség, ami Magyarországra látogató lelkészeket várja: a magyar egyház kontójára mindegyikük 500 Ft. értékben vásárolhat a protestáns könyvesboltban. A kölcsönösség jó érzését viszont megkeseríti, hogy a *jugoszláviai református kiadványok külföldre postázása nem megengedett*. Ezért állhat elő az a képtelen helyzet, hogy a budapesti Ráday Könyvtár sokszor hiányosan és nagy késéssel, csak különféle fél-legális utakon tudja beszerezni a jugoszláviai református sajtót.

Hogy a jugoszláviai magyarok hitéletének anyagi alapjai a jövőben sem alakulnak megnyugtatóan, bizonyíték rá az a legújabb szerbiai jogszabály, mely szerint az egykor államosított egyházi javak visszaszolgáltatása csak a pravoszlávokat illeti. A törvény kimeríti a faji diszkrimináció fogalmát.

SZÉKELY ANDRÁS BERTALAN

Rémhírek színeváltozásra

Minthogy Romániában a fordulat után nem a diktatúra lebontása, hanem a hatalom átmentése, megragadása következett, ideális alternatívának tűnt a magyarok elleni végső harc meghirdetése. A diktatúrák megdöntése után rendszerint a bosszú időszaka következik. Ez történik Romániában is. Ennek most szenvedő alanya a magyarság! E harc „stratégiáját” a román politikai hagyományok, a sajátos politikai érzék, a véletlenek rugalmas beépítése a hosszútávú politizálás elemei közé (baltikumi, moldvai helyzet, Öböl-válság), egyformán alakítják.

Ebben a stratégiában óriási szerepe van a *rémhíreknek*. Az első ilyen rémhír pontosan akkor érkezett a Nemzeti Megmentési Front Tanácsához, amikor az közzétette az azóta már megtagadott és elfeledett nyilatkozatát, amelyben önálló magyar iskolarendszert, egyetemet, autonómiát, a magyar- és általában a nemzeti kisebbségek nyelvének széles körű használatát ígérték. Akkor – 1990 januárjában – röppent fel az első rémhír, hogy a magyarok el akarják szakítani Erdélyt, hogy meglincselik az Erdélyben élő románokat. Christopher J. Dodd amerikai szenátor jelentésének ezzel kapcsolatos megállapítása: *„A magyar külpolitikát is felelősség terheli azért, hogy ez a véletlen mozzanat, tudniillik a rémhírek akceptálása a továbbiakban döntő elemmé nővi ki magát. Ugyanis a Magyar Televízióban a magyar külpolitika vezetője (Horn Gyula, akkor külügyminiszter – T. Z.) kész ténynek vette a bukaresti állítást, miszerint a Magyarországról tömegesen érkezők hatására romániai magyarok románokat lincselnek meg, illetve üzik el őket bizonyos településekről (a Székelyföldről), megfélemlítik őket stb. Felszólítja tehát a magyar polgárokat, tartózkodjanak mindenféle provokatív cselekvéstől. Ezzel elindult egy olyan folyamat, amelynek révén koncepciók perek kezdeményezhetők véletlenszerűen öszszeszedett, letartóztatott romániai magyar állampolgárok ellen a Székelyföldön, illetve megszületik az a zseniális stratégia, amely a marosvásárbelyi eseményekig visz – aminek is, mint azóta tudjuk, «fő bűnösét» a magyarok és az ott élő cigányok –, s amelynek célja a magyarok megfélemlítése, lehetőség szerint az országból való kivándorlásuk ösztönzése.”*

Nagy a felelőssége a formálódó politikai helyzetben a romániai magyar politikai szerveződéseknek is. Elsősorban a Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek, amely nem volt tekintettel arra, hogy Romániá-

ban nem nyugat-európai vagy magyarországi viszonyok között kell politizálnia. 1989. december 22-e után valamennyi addig láthatatlan politikai erő, többek között a Romániában élő magyarság még meglévő intézményei, a megjelenő politikai szervezetek, de általában az állampolgárok is elvesztik elemi természetes veszélyérzetüket. Feltehetőleg ennek következménye, hogy nem fogalmazódtak meg alternatív stratégiák a romániai belpolitikai változások lehetséges variánsaira.

Markánssá vált viszont a Securitate stratégiája: rémhírek terjesztése a Székelyföldről, annak a tételnek a felelevenítése, hogy Magyarország Erdélyt akarja. A fenyegető veszély, a jól betáplált ellenségkép „lehívása”, március 15-e – a magyarok nemzeti ünnepe – megfelelő időpont, amire a figyelmet kell irányítani. Atrocitásokat lehet provokálni, és a magyarok ünneplését a román nemzet ellen irányuló agresszív cselekedetnek kell beállítani. Az időpont annál is kitűnőbb, mert Magyarországon akkor már nincs és még nincs kormány.

Egyes emigráns körök Erdélyel kapcsolatos propaganda-anyagának felhasználhatósága szolgálja a stratégia végső finomítását. A cél egy olyan megfoghatatlan, felelősségre nem vonható mozgalom megteremtése, amely tömegbázisává, háttérévé válhat a Securitate – vagy utódszervezete – tevékenységének, majd legalizálásának. Az 1990. március 19-20-i marosvásárhelyi pogromnak ezért kellett bekövetkeznie! *A Marosvásárbelyen*

történet eseményekre való bivatkozással legitimálja Petre Roman a Securitatét más fedőnéven, s ezzel megkezdődik a tényleges felelősök helyett a magyarok és cigányok perbefogása. Csak a március 19-20-i marosvásárhelyi véres események után 38 magyart, illetve cigányt tartóztattak le és ítélték el a Maros megyei törvényszéken! Számuk újabb három elítélttel gyarapodott az úgynevezett „szobormászás” ürügyén. Alig telik el nap valamilyen fondorlatos magyar- és cigányellenes atrocitás nélkül. Pandora szelencéjéből olyan szellem szabadult ki, amely egyre nehezebben kezelhető, s amely egyre többet árt Románia amúgy is megtépzott nemzetközi tekintélyének és hírnevének. Az újabb pogromok veszélye fennáll, hiszen az alulinformált, nagyon könnyen manipulálható tömegek bármikor felhasználhatók a marosvásárhelyi véres eseményekhez hasonló elindítóként és végrehajtóként.

Értetlenül állunk egy sajátos jelenséggel szemben. „Annál is inkább – vallja Christopher J. Dodd szenátor –, mert a román nép valóban türelmes, biszékeny, irányítható, s nem érti, hogy a magyarok miért nem akarnak türelmes, biszékeny, irányítható románokká asszimilálódni.”

A kérdés-komplexum jobb megértéséhez elengedhetetlen a román szellemiség és vallásosság mélyebb elemzése. Az események felgyorsulásával, váratlan fordulataival egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy ezen a téren vannak a legnagyobb mulasztásaink: a román szellemiséget és

vallásosságot ismerjük a legkevésbé! Túlságosan egyszerű lenne azt állítani, hogy a román szellemiséget a Miorita ballada központi gondolatával kell azonosítani. E szerint a leendő áldozat – bár figyelmeztették az életét fenyegető veszélyre – nem tesz semmit a veszély kivédésére. Victor Barsan szerint a közép-európai szláv és török birodalom találkozásánál élő, azok állandó fenyegetésétől tartó román nép sajátos stratégiát dolgozott ki a tragikum megszelídítésére. Ennek a szemléletnek egyfajta csúcsaként említhetjük Emil Cioran 1936-ban megjelent Schimbarea la fata a Romaniei (Románia színeváltozása) című művét, melyben a románság és a szomszédos népek kritikai jellemzését végezte el, s ebben az összefüggésben bennünket, magyarokat a lehető legsötétebb színekben mutatott be. Gáll Ernő a Helikon 1990/32-es számában átfogóan elemzi a Cioran-i filozófia lényegét: „A ciorani nemzetkarakterológia magán viseli világfelfogásának, élet- és halálfilozófiájának több meghatározó jegyét; végletes szubjektívizmus és a nietzschet

batalomvágy dicsőítése teszi jellegzetessé. A nemzeti önvádat a paraxizmusig viszi, és eljut oda, hogy szégyenli egy olyan néphez való tartozását, amely – szerinte ezeréves történelem alatti léte folyamán a dinamizmus biányáról, az eleve elrendeltségbe való belenyugvásról, tétlenségről tett tanúbizonyosságot. A román művelődést «ádámtinak» minősíti, mert minden, ami benne megragadható, előzmény nélküli. A kulturális ádámitizmus – Cioran koncepciójában – azt jelenti, hogy az illető művelődésben, a történelmi, politikai és szellemi problémák minden történelmi előkészítés híján jelentkeznek, s éppen ezért Romániának csak abban az esetben lenne értelme, jelentése, ha küldetésének tudatára ébredve, valamit megváltó elbivatottságtól sarkallva, elkezdene valóságos történelmet alakítani. Ebben azonban fannatizmusra van szüksége, csak a mindenre kész, vakbuzgó Románia képes önmaga megváltoztatására.”

TÓFALVI ZOLTÁN
(Marosvásárhely)

Egy tanácskozás visszhangjai

Az Erdélyi Szövetség Heves Megyei Szervezete április 13-án és 14-én *Erdély múltja és jövője* címmel tanácskozást rendezett Egerben. Dr. Murvai Sámuel, a Szövetség megyei elnöke vezette a konferenciát. Beke György író, az Erdélyi Szövetség elnöke az erdélyi magyarság jelenlegi helyzetét a Kárpát-medence kisebbségi viszonyai-ba helyezte, és így jutott el a tanulságokig. Borbély Imre tanár, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség temesvári képviselője a romániai etnikai feszültségek okait kutatta beszédében. Köteles Pál író, az *Erdélyi Magyarság* főszerkesztője a mai világpolitikai tendenciákat világította meg, és ezek kihatását vizsgálta Kelet-Közép-Európa térségében. Nagy Béla nagyváradi parlamenti képviselő felszólalásában a RMDSZ politikáját védelmezve, az anyaországot okolta az erdélyi magyarság helyzetének romlásáért. Ezzel szemben Kapcza Imre dr. kolozsvári ügyvéd úgy ítélte meg, hogy a RMDSZ néhány lépése elmentésben áll a szövetség indulásakor kiadott szándéknyilatkozattal. Éva Mária Barki dr., bécsi ügyvéd, nemzetközi jogász kijelentette: *„A tapasztalatok azt mutatják, hogy csak jogi eszközökkel nem lehet a népcsoportok jogait kivívni. Ebbe politikai követelések kellenek. Megfelelő követelések a megfelelő időpontban, csak ezzel lehet kiállni a világ közvéleménye elé, a siker és támogatás reményében.”*

Tökés László református püspök a „radikálisok” érveivel szállt vitába. *„Vert badat ne bajszoljanak győzelemre! Ki bajtson végre ilyet!”* Vé-

leménye szerint az erdélyi magyarság képtelen a szívós küzdelemre, és a kivándorlás megállítását sürgette.

A tanácskozás során felszólalt Jónás Endre dr. Németországban élő professzor, Duray Miklós pozsonyi parlamenti képviselő, Balla D. Károly kárpátaljai költő, Konthur Bertalan dr. az Erdélyi Világszövetség németországi csoportjának elnöke.

A konferencia egy nyilatkozatot fogadott el, amelyet megküldtek az európai kormányoknak és nemzetközi szervezeteknek.

Az egri Erdély-Tanácskozás után a bukaresti román lapokat – kormánypártiakat és ellenzékieket – egyaránt elöntötték a román vádaskodások. Olyan színezetet kapott egy különben teljesen jogszerű, senkit nem sértő konferencia, mintha ez lenne a romániai politikai élet központi gondja. A román vádak „legszelídebbjei” az irredentizmus és a történelemhamisítás voltak. Ugyanaz ismétlődött meg, ami a Ceausescu-diktatúra idején az *Erdély története* című háromkötetes mű megjelenésekor, mikor a súlyos szavakkal ítélezők azt sem tudták, miről van szó: egyetlen sort nem olvastak az elmarasztalt munkából. Lehetett-e szó akkor bármilyen párbeszédéről? Lehet-e szó erről most, mikor a román kormány-párt nyilatkozata eleve leszögezi, hogy *„Erdély mindenkor román terület volt”*. Ez az egyetlen „érv” elárulja, hogy a Nemzeti Megmentési Front, a román kormány és a parlamenti képviselők többsége nem is vitázni óhajt, hanem a románságot kívánja felheccelni újra az erdélyi magyarság, annak átfogó szervezete, a RMDSZ és főként Tökés László ellen. Mit sem számít az, hogy a nagyváradi püspök Egerben egyetlen olyan szót nem ejtett ki, amely összeegyeztethetetlen lenne a román állampolgár lojalitásával, Bukarest a fejét követelte, a tisztességét szerette volna kétségbe vonni.

Tulajdonképpen nem is a román

sajtó és politika becstelen rágalom-áradata a meglepő az egész „egri ügyben”, hanem *a magyar sajtó magatartása, az anyaországban és Erdélyben.*

A magyarországi napilapok – tisztelet a kevés kivételnek – a román rágalomhadjárat megindulása óta, heteken át, nyakló nélkül közreadták a román megbélyegzéseket, valójában a román nacionalista propaganda közvetítőivé lettek. Olvasóik ugyanis nem alakíthattak ki saját véleményét, mivel az egri tanácskozás lefolyására és a Nyilatkozatra a lapok nem tértek vissza, a televízió riportfilmjét pedig – amelyet Bukarestben többször levetítettek – Budapesten nem ismételték meg. Az Erdélyi Szövetség a Nyilatkozatot, annak rendje és módja szerint eljuttatta az európai kormányok budapesti követségeinek, amiről a közönség megint csak nem értesülhetett. A magyarországi napilapok többsége egyszerűen *szenzáctókelésre basználta fel Egert*, elsősorban olvasóival szemben véve, hiszen a kellő tájékoztatás híján, kiszolgáltatta őket a román nacionalizmus rohamának.

Erdélyben a közvetlen érdekeltek, a magyarok az Egert követő első napokban józan magatartást alakítottak ki magukban. Mikor azonban elindult a román nacionalizmus frontális támadása – a *Cata-venecu* című ellenzéki és a magyarokkal szemben általában nem elenséges vicclap első oldalán olyan karikatúrát közölt, amelyen magyar tankok indulnak Egerből Románia ellen – megismétlődött a pártállam idején olyannyira megszokott folya-

mat: mentegetőzés, bocsánatkérés a román nacionalizmus előtt, Eger rágalmozása és a románokat utánzó hamisítás. Éppen úgy, mint az Erdély történetének hírhett "vitájakor", mikor a magyar résztvevők túltettek a román rágalmozásokon is.

Visszatérő "kisebbségi reflex" volt a mai európai időkhöz aligha illő kétségbeesés: jaj, ne szóljatok értünk, mert megint a mi hátunkon csattan az ostor! Páskándi Géza író erre tapintott rá a Magyar Nemzet május 21-i számában: *"Mondják, az a realitás, hogy az erdélyi embert megkínózták, megtörték, puhává tette az elmúlt negyven év. De úgy rémlik, mégsem eléggé. Vagy kis koncokkal tengették tovább a létet? Szóval: csak lassan a testtel «radikáltok», «maximalisták», végül bűnbakjait lebettek bármely rosszabb fejleménynek. Már most elbangzik a «pü, pü, nem ér a nevem!» Ha rosszab lesz a belyzet, nem a túlzó lojalisták, hanem a «radikáltok» tehetnek róla."*

Sajnos, számos olyan erdélyi magyar megnyilatkozást olvashattunk Eger kapcsán, amelyek magyarul megfogalmazott román érdekek és indulatok voltak. Elég a „tragikus hős”, Balogh Edgár megszólalását idézni. A jelző azért jár ki neki, mert az utóbbi 45 évben végig meg volt győződve, hogy az erdélyi magyarság érdekében cselekszik, amikor ismételt „megmagyarázta” a román nacionalizmus újabb és újabb támadásait, amelyeket mindig a „magyar reakcióra” adott válaszként szeretett volna elkönyvelni. (*Romántal Magyar Szó*, május 11-12.)

Egyik egri felszólaló azt a tényt említette, hogy Európa szellemileg – s nem területileg – a nyugati és keleti kereszténység választó vonalánál repedezett meg. Balogh Edgár kötelességének érzi, hogy erre fel megvédelmezze a román állam területi integritását: *"Nos, amikor ma már a Keletet és Nyugatot átfogó Európa-Ház tágas képét bozza elénk a sors, valakik megint egy leszűkített Közép-Európa ügyében utaznak, még pedig úgy, hogy valabol Brassóban jelölik ki ennek a történelmi alakzatnak a keleti végét."* Mivel Egerben felemlítődött az önrendelkezés elve és joga is, ami – Jeszenszky Géza külügyminiszter szavaival élve – *"helyi és testületi demokráciát is jelent"*, Balogh Edgár ismételt szükségesnek látja a román nacionalizmus védelmére kelni: *"Erdély lakosságának többsége, a román-ság – éppen az első világháborút követő átrendeződések közepette – Gyulafehérváron már önrendelkezett Románia juvára."*

És a magyar kisebbség önrendelkezése, joga, élete, sorsa? Balogh Edgárt mindig is a hatalom érdekelte. A hatalom eszközeit használta – még ha saját bőrén tanulhatta is meg e módszerek embertelenségét, magyarellenességét. Cikkében így fogalmaz: *"az ismeretlen címen Eger-*

ben felszólaló Kapcza Imre kolozsvári ügyvéd". Meghökkenő azért, mert egy jó évtizeddel ezelőtt, mikor a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Kolozs megyei Tanácsának ülésén Balogh Edgár tényleges magyar gondokat és javaslatokat fogalmazott meg, Kolozs megye akkori legfőbb ura, Stefan Mocuta első párttitkára ugyanezzel a bolsevik érveléssel torkolta le: *"Balogh elvtárs tulajdonképpen kit képvisel, kinek a nevében beszél? Megbízta talán valakit?"*

Az eltelt 45 esztendő erdélyi magyar kisebbségi nyomorhoz tartozott az a szánalmas magatartás is, amelyik a kisebbségi jogokat nem a támadó román nacionalizmussal, hanem a magyar anyaországgal szemben „védelmezte”. Emlékezetes példa erre az 1968-as vita a kettős kötődésről és kettős felelősségről. Néhányan az erdélyi magyar irodalom nevében visszautasították az anyaország „főlöskégyámkodását” – ezt látták a nemzet egységének akkor még bátoralan meghirdetésében. E visszautasítók között volt Balogh Edgár is. Akkor csakugyan megbízta őt ezzel „valaki”. A „felszólaló” azóta is bánják, azzal mentegetőzve, hogy a román pártállam, vagyis a Ceausescu-diktatúra parancsára cselekedtek. És most?

CSOBOTH VILMOS

Egri nyilatkozat

1991. április 13-án és 14-én a Magyarországi Erdélyi Szövetség, nemzetközi részvétellel, tudományos tanácskozást rendezett Egerben. Figyelembe véve az ott elhangzottakat is, az Erdélyi Szövetség a következő nyilatkozatot teszi közzé:

Erdély ezer éve szerves része a közép-európai kultúrkörnek. Geopolitikai helyzeténél fogva, történelmének korai századaitól kezdve népek, nemzetek, kultúrák és vallások együttélésének a színtere. Erdély sokszor volt példakép Európa számára a politika és vallási toleranciában. A II. Endre magyar király által 1224-ben kiadott Andreánium volt az első olyan európai jogszabály, amely autonómiát biztosított egy nemzeti közösségnek – az erdélyi szászoknak.

Erdély ezer éven át Magyarország szerves része volt. A trianoni békediktátum minden történelmi előzmény nélkül, népszavazás mellőzésével, a népek önrendelkezési jogának megsértésével, egy idegen hatalom uralma alá kényszerítette.

1920 óta az Erdélyben élő, jelenleg több mint 2,5 millió magyar nem gyakorolhat semmilyen államalkotói, a népcsoportokat megillető jogokat.

A magyarok fokozódó, kényszerű asszimilációnak vannak kitéve, vagy tömeges kivándorlásra kényszerülnek. A helyzet 1989 decembere óta sem változott, ellenkezőleg, több vonatkozásban még romlott is. A továbbélő struktúrák akadályozzák az alapvető emberi és szabadságjogok gyakorlását. Ezen túlmenően, a magyarok a növekvő és agresszív román nacionalizmusnak vannak kiszolgáltatva. Ennek drámai bizonyítékát adta a Vatra Romaneasca szervezet programja. (1960. február 20.) Ezt követte a marosvásárhelyi magyarellenes pogrom 1990. március 19-20-án. Ez a pogrom és a különböző román nacionalista csoportok tevékenysége – amelyeket a román kormány eltűr, sőt támogat – a nem román népcsoportok számára olyan légkört teremt, ami rettegésben tartja őket. Az állandó lelki terror, amely főleg a magyarság ellen irányul, megakadályozza nemcsak a szabad kibontakozást, hanem a politikai elképzelések szabad kifejezésre juttatását és egy, a célnak megfelelő politikai képviselő létrehozását.

Az alkotmány-tervezet legelső pontja Romániát, mint egységes nemzeti államot határozza meg.

A magyarság demokratikusan megválasztott politikai

érdekképviselőjét, ami ugyanakkor a legnagyobb ellenzéki párt Romániában, a feloszlítás veszélye fenyegeti. Románia emiatt destabilizációs veszélyt jelent a térségben. Amíg máshol a problémák megoldására törekednek, Romániában ehhez még hozzá sem kezdtek. Európában csak akkor szilárdul meg a béke és biztonság, ha Romániában is a nemzetiségek kérdése az önrendelkezési jog alapján oldódik meg. A nemzetközi átlamközösség a marosvásárhelyi pogromot reakció nélkül hagyta. Ez további magyarellenes atrocitások veszélyének állandósulását jelenti. Ezért felhívjuk az EBEÉ (Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet) kormányait és az illetékes nemzetközi szervezeteket, hassanak oda, hogy:

1. Románia alkalmazza azokat a büntetőjogi szankciókat, amelyek tiltanak minden fasiszta–nacionalista tevékenységet a népcsoportok ellen és a genocidiumot.

2. Románia biztosítson lehetőséget minden népcsoport számára a félelemmentes tevékenységhez, szervezkedéshez.

3. Románia mondjon le arról a hivatalos tételről, hogy egységes nemzeti állam.

4. A román állam kezdjen demokratikus tárgyalásokat a népcsoportokkal, politikai, gazdasági, kulturális és szociális jogairól, a népek önrendelkezési joga alapján.

Eger, 1991. április 14.

Az Erdélyi Szövetség nevében: Beke György elnök

Az Erdélyi Világszövetség nevében:
Dr. Kontur Bertalan

Nemzetközi Erdélyi Bizottság nevében:
Dr. Éva Mária Barki elnök

Kisebbségvédő Társaság (Zürich) nevében:
Sebestyén Teleki István, Komlósi József

Eger új ostroma

A szolgálatos zajcsinálók újfent buzgón verik a dobot parlamentben, sajtóban, úton és útfélen: szörnyű sérelem érte a nemzetet. Ugyanis olyasmiről mertek tanácskozni egy szomszédos ország kisvárosában, Egerben, az egybegyűlt szakemberek, ami a szélsőséges hazai türelmetlenség szerint, már régóta csak egyféleképp lehet téma: ha a mi hátunkon csattan az ostor. Erdélyről esett szó, s ez módfelett felizgatta a fajgyűlöletre, intoleranciára betegesen hajlamos kedélyeket. A televízió kétszer is levetítette az eseményről készített (annak egyes mozzanatait bemutató) riportfilmet. Miért ez a túlzott figyelem egy külföldi kisvárosi rendezvény iránt? Ahogy mondani szokás: hogy nagyobb legyen a figura. S még nagyobb a zűrzavar. Mert a vak is látja, hogy (ez esetben is) mire megy ki a játék. Gondolják az urak amott a hatalom berkeiben, és annak környezetén: leginkább nacionalista szólamokkal, magyar-ellenesség szításával lehet időlegesen elterelni a figyelmet égető gazdasági-társadalmi gondjainkról. Untig ismeretes ennek az ősi taktikának minden változata, még a megboldogult zseniházaspár uralkodásának idejéből.

Természetes, hogy Iasi-ban vagy Piatra Neamton a Szovjetunióhoz tartozó Besszarábiáról, Bukovináról, az ott élő románok sorsáról, jelenéről és jövőjéről szabadon lehet beszélni, szimpóziumokat rendezni bármikor; a szovjet sajtó nem háborodik fel emiatt, nem ló nagyágyúval apró verebekre, tán oda se figyel az ilyesmire. Ezt tudva, legyen szabad megkérdezni: miért

mindjárt irredenta, revizionista minden magyar, aki Erdélyt illetően az igazságosságot, a méltányosságot hangsúlyozza? Kinek, kiknek áll érdekében szüntelenül élesztetni a feszültséget azzal, hogy a magyarok ősi ellenségei a román népek, s manapság szüntelenül a határok megváltoztatására törekednek? Hisz a legfanatikusabb tűzhely-védelmzők is jól tudják, hogy ez egyszerűen nem igaz. Csak hát valamiképp meg kell élni a politikai porondon, ugyebár...

Épp egy nyugalmasabb időszak bekövetkeztében reménykedtünk, nem minden alap nélkül, mikor feliasztott álmodozásunkból ez a szervezett csinnadratta: Eger új ostroma. Ama réginek a története eléggé ismeretes. A hatalmas török sereg ágyúkkal lőtte a várat hónapokon át – eredménytelenül. Hősiesen kitartottak a védők. Most úszító-vádaskodó bombasztikumok, kerek asztalon sorakozó fazekekben főzött mérgező frázisok sestetegnek a légben, kilövőhelyükről úgy irányítottan, hogy lehetőleg

minket, romániai magyarokat sodorjanak le őrhelyeinkről. Dobókat egykoron nem sikerült kiűzni otthonukból. Bízvást remélem: velünk sem lesz könnyebb dolga a támadók csapatának. A fékevesztett gyalázkodóknak.

(...)

Érdekes: a tisztelt ház eme hangadói egri veszedelemről, erdélyi románüldözésről, egyéb képtelenségekről értekeznek roppant buzgalommal, s eszükbe sem jut felszólalásaikban megpendíteni (egyebek között) a hazánkban jelenleg egy főre eső cukor, olaj, vaj fejadag ugyanvalóst közérdekű, nem kevés választópolgárt érdeklő kérdését. Nem tiltakoznak az ellen egy árva zokszóval sem, hogy minálunk – az eredeti demokrácia és reform nagyobb dicsőségére – egy személyre havonta egy kilogramm cukor, fél liter olaj, 100 gramm vaj jut (legalábbis Marosvásárhelyen. Erről a kimagasló európai (negatív) rekordról a hon felkent védelmezői nemigen szónokolnak. Ellenben arról harsognak dühödten, hogy kit kellene kiűzni az országból – miközben a kishivatalnokok, a sokgyermekes munkások, a nyugdíjasok számára egyre súlyosabb gond a mindennapi kenyér megvásárlása. Nem volna hasznosabb azt is megkérdezni az illetékesektől, hogy mi a véleményük arról a gazdasági struktúráról, mely huzamos idő óta nem képes az ország lakosságát ellátni a legalapvetőbb közszükségleti cikkekkel? Nyakig ülünk az iszapban, s mind mélyebbre süllyedünk; nosza, szidjuk a magyarokat, a szomszédokat, hátha ez segít... Nem kellene inkább a katasztrofális gazdasági helyzet tényleges okaira jobban odafigyelni? A valóban fontos problémák megoldására törekedni?

Vagy ez tán már egy más parlament, más kormány dolga lesz?

NAGY PÁL
(Marosvásárhelyi Népújság,
1991. május 11.)

„Lehajtott fővel nem lehet politizálni”

Marosvásárhely, május. A Romániai Magyarok Demokratikus Szövetsége megtartotta második kongresszusát, amelyen mindenekelőtt az volt a kérdés: az erdélyi magyarság képvisleti, érdekvédelmi szervezete továbbra is a kis lépések taktikáját válassza, vagy radikálisan változtasson eddigi politikáján. Fontolva hátrálni vagy végre határozottabban vállalni a megújítódás útját? Beletörődni a hetven éve diktált kisebbségi sorsba vagy más lehetőségek után kutatni? Képes-e vajon ez a se nem igazán párt, se nem igazán egyesület szervezett egységben – és nem látszategységben! – tartani a két és fél milliós nemzetrészt? Szükség van-e egyáltalán egységre?

A kérdésekre kétséges válaszokat adott Marosvásárhely.

Domokos Géza és Barki Éva emlékezetes levélváltása, vitája valószínű nagyobb jelentőségű, mint ahogy azt akkor sokan vélték. Éppen az RMDSZ második kongresszusa a bizonyíték: nem lehet zárt, belterjes politizálással az erdélyi magyarság életét irányítani. Nem lehet csupán és kizárólag magyar-román kapcsolatrendszernek bűvkörében taktikázni. Még az egri Erdély-tanácskozás katalizátor szerepét is vitatták RMDSZ-körökben, pedig sem a nyílt levelek, sem az egri közös gondolkodás nélkül nem lehetett volna Marosvásárhelyen szenvedélyesen érvelni.

A kongresszusi köszöntő beszédében Tőkés László egyértelműen politikai bátorságra, radikalizmusra buzdította a küldötteket, akik két, élesen elkülönülő táborra váltak. Domokos programbeszédében – többek között – arra tért ki, hogy az erdélyi magyaroknak (ismét!) kollektív bűnbocsánatot kell tartaniuk. Kérjenek nyilvánosan bocsánatot a románoktól (Közbekialtás: „Mióta kell a veszteseknek bocsánatot kérni a győztesektől!”) és helyezzenek el koszorúkat Ippen, Ördögkúton. Másrészt a magyar áldozatokért állítsanak kopjafákat Gyantán, Szárazajtán és Csikszent-

domokoson, valamint kövessék meg a zsidóságot.

Szöcs Géza a volt főtitkár, mára alelnök, hozzászólásában így fogalmazott: *„A nemzetközi konstelláció Erdély aranykora óta talán még egyszer sem volt annyira kedvező számunkra, mint most. Ugyanis az erdélyi magyarság partikuláris érdeket százszázalékosan egybeesnek a világpolitikában érvényrejutó általános érdekekkel és erővonalakkal...”*

Ha valaki ennyire tisztán látja a régió és az összeurópai vonulatok összefüggéseit, akkor az RMDSZ tisztújításakor Szöcs Gézának hiba volt visszalépni az elnökjelöltségtől. Még akkor is vállalnia kellett volna a megméretést, ha a másik jelölt Tőkés László volt, hiszen a nagyváradi püspök kijelentette, hogy csak olyan funkciót vállal az RMDSZ-ben, ami nem gátolja főpásztori hivatását. Tőkés egyébként a tanácskozás folyamán mindvégig arra törekedett, hogy a két tábor egymáshoz közelítse. Örkdött azon, nehogy a nyáj szétszéledjen.

Domokos és Szöcs között dőlt el tehát az elnöki funkció, minimális szavazattal Domokos javára. Szöcs politikai alelnök lett.

Az RMDSZ második kongresszusának talán legfőbb érdeme, hogy – ha az alapszabályzatba nem is fogadta el –, elültette a köztudatba a társnemzet fogalmát. A Borbély Imre temesvári kutató és köréje tömörülők által megfogalmazott követelés kijelenti: az erdélyi magyarság nem kisebbség, hanem Erdélyben államalkotó társnemzet. A román alkotmány elfogadott első paragrafusa ellen, amely kimondja, hogy Románia egységes nemzetállam, Borbély stratégiája az erdélyi magyarok alternatíváját fogalmazta meg: „Ha így nem megy, jön a következő lépés” – mondta. Más kérdés, hogy a társnemzeti status elfogadása egyben kirekesztést is jelentene, hisz így az erdélyi magyarság elkülönítené magát az összmagyarságtól.

Barki Éva dr. Marosvásárhelyen is elmondta, hogy a nyugat-európai

jogrend mást ért kisebbség alatt. Ezalatt bevándorlókat, vendégmunkásokat, menekülteket, szektákat értenek. Vagyis: ha már a szülőföldjén élő erdélyi magyarság önmeghatározásra kényszerül, tegye ezt úgy, hogy a földrészt bármely pontján világosan tudják, kikről is van szó. Egyébként, a bolsevik pártkongresszusokat nem számítva, Marosvásárhelyen egyedülálló módon nem engedték a tanácskozás folyamán felszólalni a meghívott előadókat, vendégeket. Nemcsak Barki Éva szorult le az értekezlet másnapján a pincehelyiségbe. Csak ott mondhatta el mondandóját többek között Szűrös Mátyás, Horváth Balázs, vagy Smaranda Enache asszony is. A borozgató résztvevőket csak itt köszönthette a vajdasági, a kárpátaljai, a lemergi, felvidéki magyarok küldöttsége, csak itt kaphattak szót a szimpatizáns román ellenzékiek. Másnap jó néhány küldött fölháborodott, mondván: „ha én mindazokat az információt előbb tudom, amik a fogadáson elhangzottak, biztos másképp szavazok!” Dehát ahogy Szűrös Mátyás fogalmazott: *„A kompromisszumhoz legalább két úriember szükségeltetik.”* Igen, mert a kompromisszum-keresés sem a kolduló és az adományozó közötti viszonyt jelenti. A kongresszusra készülődvén így hát hiába hívta fel a figyelmet egy erdélyi lap: *„A harmadik évezred küszöbén, itt Romániában sem ígér semmi jót az állandó kérlelés, jogatnk koldulása... Térden állva, lebajtott fővel nem lehet politizálni...”*

SZALONTAI GYULA

"A gondolat igaza"

Fábry Zoltán ismeretlen följegyzései II.*

XX. notesz 1948. február

● Egy pedagógusnak mindig könnyebb: formálhat, változtathat úgy, hogy az eredményt rögtön figyelheti. De egy magamfajta pusztába-kiáltót a visszhangtalanság megöli... És mégis, mégis írom a non possumust, az elkülönülmi-muszáj Ady változatait: és mégsem, mégsem, mégsem.

Most a palackpostás maga bontja fel elárvultan tegnapi üzenetét, és döbbenet figyelni aktualitását más előjellel, ha nem volna bűnjel, mai vád: tegnapi tükör a győztesek riogatására.

A csódtömeg lényegében nem más, mint az antifaszizmus erkölcsi fenomén volta, mely ma új ellenségekre döbbenve ismét csak védekező, ellenálló konokság, és így morális magatartás. A csódtömeg szenzáció lehetne, ha nem volna bűnjel, mai vád: tegnapi tükör a győztesek riogatására.

A tegnapi védekező, ellenálló konokságot mai rokonjelenségek éber permanenciában tartják. Mit tehet mást a palackpostás? Grimaszt vág, kegyetlen grimaszt, és a Palackpostára új címet ragaszt: Csódtömeg.

Ezek az írások a fasizmus viharában egy Palackpostában kerestek menedéket. Szerzőjük túlélte a vihart, és a palack nem idegen partokat ért el üzenetével, de az ügyvédi irodában hagyatéki letétként kezelt csomag visszaérkezett küldője kezébe.

● Ady a magyar kapu. Az utolsó Ady-írásunk címe nem véletlenül volt Porta Hungarica. Dévény volt a nyugati kapu: döntőn és elhatárolón Európa. A Nyugaton kiteljese-

dett emberi jog és emberi méltóság. A gondolat igaza mint a szellem erkölcsé. Most Nyugatot bitorló és kisajátító szélhámosságok jobbról-balról kaput rekesztenek, és primitív, barbár, pogány betörést improvizálnak.

Itt és így Dévény bizonyágtétel, a Porta Hungarica: cáfolat és Ady elmarasztaló ítélet. És ez a Dévény, ez a Nyugat ugyanakkor mindig Nyugat-korrekció is volt: „Nyugat ellen Nyugatot hozz”. Ady sem véletlenül az „újból élő és makacs halott”.

● E sorok egy magányos ember riadozásai, ki idegenül áll e mai világban, mint őse, példája, Ady: „Igaz-e csúf menekülésem?”

Amikor valami visszavonhatatlannul, jóvátehetetlenül széttörök: eszmélünk pótolhatatlanságára, nélkülözhetetlenségére, és szerelmetes gyöngédséggel illesztjük egymáshoz a darabokat és cserepeket: „megrontásoddal megszépült varázs”.

● Stirb und werde! *Változni és változtatni csak a jó irányába szabad. És én újra változtam, mert az ellenséget máshol látom. Az ellenség: a győztesek. Légy büönmagadhoz!*

● Tegnap a szlovenszkói magyar író szövegezte küldetésé az antifaszizmust, nem véletlen tehát, hogy ő hirdeti mai csődjét, visszhangtalanságát, eredménytelenségét. Senki másnak nem volt ez ennyire életet kiteljesítő eleme, mint a szlovenszkói magyar íróknak, senki úgy nem érzi élete mai céltalanságát, árvaságát, csalatását, mint ő.

● Irányművészet, ez még akceptálható, de irányított művészet?! Ez a legtisztább Goebbs.

● Mit ér az anyagi felszabadultság – munkásjogok, bérek –, ha annak lelki, szellemi, erkölcsi törpülés az ára, ha az nem jár az emberség megnövesztésével, ha ez – mint ma – csak hatalmi és militáns indítékú?! (A jó katona- és munkanyag biztosítása.) Az emberek így újra csak egy dinamika lelkesültjei vagy ugrasztottjai lesznek, egy egy-

oldalú orientáció hipertrófiásai, irányított élet és gondolkodás boldogai, felelőtlenjei és – áldozatai.

● A kereszténység és szláv kommunizmus két, egymással különböző princípiumot vetítettek a világba, mely élteti őket és a világot. A kereszténység a szeretet parancsát, a szláv kommunizmus a tudatos gyűlölet dinamikáját. Ma a gyűlölet vetését éljük, sőt szenvedjük, és már tudjuk, hogy ez nem lehet az a princípium, amely megoldja a válságot. Ellenkezőleg, ez testi permanenssé. A kereszténység a toleranciát hozta, a kommunizmus az intoleranciát avatta erkölcsi kategórikus imperatívusszá. A szláv kommunizmusnak lesz-e igaza, vagy a szláv Tolsztojnak, aki újra megszövegezte a szeretet törvénytábláját?!

● Biztos, hogy a gazdasági helyzetek, társadalmi kutatásnak, az anyagi strukturális primérségnek konform vizsgálati és szemléleti módja a történelmi materializmus. De e kizárólagos alkalmazási mód a szellemtudományoknál eleve csődre van ítélve. Szellemi, lelki dolgoknak, jelenségeknek az anyagtudomány nem lehet adekvát vetülete.

● Hitlernek még országokat kellett megszállni, hogy gleichschaltolva legyenek; ma ugyanazt megteheti a forradalmi élcsapat.

● Európa a hátunk mögött van. Európa halott. A szó a húséget jelenti. Európa a távoli kedves, vagy az aggódó anya? Elszakadva és elszakítva a szó a húséget illeti.

● Csódtömeg. Tegnapi a szó, de máig érő. Az antifaszizmus még nem töltötte be hivatását: célkitűzései még mindig megoldatlanok. Veszélyei, gátlói, akadályai még mindig fennállanak, és eltakarítatlanok.

Mindaz, ami kizárólagosság, ön-hatalmúság, fegyvervágó és eredmény; mindaz, ami parancsuralom legyen ez akár párt- vagy eszmediktatúra: ellenség, fasizmus, mellyel szemben csak az antifaszizmusban kiteljesedett ellenállás veheti fel a küzdelmet.

Mindaz, ami önmagát emeli kizárólagos zsinórmértékül, intoleranciájával törvényszerűen rákanyarodik a hatalmi, a diktatórikus útra, és így szabadságellenes, gondolatellenes, lelkiismeretellenes antihumanum lesz: kizárólagosság, ön-imádat, hatalmi önzés.

● Magyarországi magyarok az én hangomat nem hallhatták, könyveimet nem terjeszthették és olvashatták, de tudom, hogy amikor a nagy pedagógus, Imre professzor évek múltán, 1940-ben egyszer eljuttatta

* Befejező rész. A napló első felét lapunk 6. számában közöltük.

Telekihez a Fegyver s vitéz ellent, Teleki szinte felháborodva vetette a szemére, hogy miért zárták el előle ezt a könyvet.

● A német hitleri imperializmus, mely népi imperializmus volt, a Herrenvolk fikciónak, a kiválasztottságnak megfelelő gőgimperializmus. Sztálinék bűne nagyobb: mert ők egy nagy tradíciós szociál-humanisztikus, internacionális eszmét sajátítottak ki imperializmusuk motorosítására, míg Hitler egy öngyártotta infantilis, és mégis inferioris eszmezagyaságot próbált őszintén a maga módján, és csakis a németek használatára és hasznára megvalósítani.

● Ady magyar korának legreálisabb tükre. De ez kevés egy költőnél. Egy költő realitása a végérvény-

nyességtől függ. Reális meglátása az örökkévaló fluidumában (ez az igazi költészet: reális az abszolútumig), mint egy választóvízben edződik múlhatatlansággá. Reális adottságát summázni tudja, múlt- és jövőeredővé, lezárássá és – folytatássá. Ady alaplelkisége a humánium. Ez teszi őt képessé volt és eljövendő antihumániumok vétőzésára. Versei ma mottók, érvényes kádensciák, axiómák, mert emberségük sebe újra és újra felszakad és vádol minket létező és eljövendő embertelenséget. Miért volt a második világháború legbeszédesebb mottója Ady? Miért lehetett biblia? És miért forgozhatom most is, és találok vigaszt, szépséget, fájdalmas elborulást, ma is alkalmazható sírverseket? Miért lesz egyre maibb a

Tegnapi tegnap ígéje?! Megint csak Ady az, aki a legmagyarabbul és a legbensőnkéből hozza ki a végérvényes mondanivalót. Csúf menekülése ma a miénk. Mégsem, mégsem, mégsem-jét ma non possumusunk gerincévé avathatjuk. És a „Megrontásoddal megszépült a varázs”: a mi alapfájdalmunk és fájdalmas mosolyunk.

● A barbarizmus: szolgák szabadsága. Egyedül itt és így élhetik ki emberi voltukat – embertelenségüket. A szolgák szabadsága: a háború. A felszabadított gyilkos ösztönök felhasználása a rabszolgatartók javára!

● Engem jobban érdekel, hogy mi veszett el az emberileg jóból, mint az, hogy mit nyertünk szociálisan. Ha az ár nem éri meg a változást, ha itt passzívra mutatkozik, akkor hiába volt minden. Ha a szociális haladásnak kulturális emberségkisebbedés az ára, akkor hamis nyereséget könyvelhetünk el, mely előbb-utóbb megbosszulja magát a végszámadásnál, az ítéleteknél.

● Egri Viktor virgonc leveleket ír. Ő, akinek soha semmi köze nem volt a kommunizmus, baloldali mozgalmakhoz, úgy él, mint hal a vízben: otthon érzi magát. Egyre írja nekem az „igazoló” leveleket, és közli, hogy azonkívül drámákat is ír, mégpedig „vonalasakat”. Már a pesti Nemzeti Színház is elfogadta az egyiket. Micsoda fejlődés, micsoda karrier!

Mit írhatok neki? Idézek levelemből: „Én egyre jobban úgy érzem magam, mint egy sebzett állat, aki sebével egyre messzebb vándorog az erdő mélyébe. Nincs remény, nincs menekvés: én már tu-

dom. Minden a hátunk mögött van, előttünk – semmi!”

● A humanizmus: az emberi jog, szabadság és méltóság. Erasmust legyőzte Luther: az eredendő bűn dogmájának megtartása.

Ez a vallási dogmakizárólagosság, ez az eretnekprovokálás – mint ma látjuk – minden dogmává, egyházzá, kizárólagossággá, diktatúrává emelt eszmezsarnokság velejárója, azzal a különbséggel, hogy az eredendő bűn – melytől nem lehet szabadulni, mert determináció – most már csak a kívülállók bélyege. Hitler a németet minden rossztól mentesnek, makulátlannak jelentette ki: kiválasztottnak és így Herrenrassenak, melynek nemcsak joga, de kötelessége is a többieket – a fajuk szerint és fajuk miatt bűnösöket – büntetve dolgoztatni, és ha úgy adódik, kiirtani. A fűherri „kegyelem” csak a német ember kiváltsága, és jaj annak, ki erre – mint német – érdemtelenné válik. Ennek más változata a mai kommunizmus. Faj helyett osztályidegent mondanak. (Ha ugyan nem – mint a mi esetünkben – szintén fajidegent.) Itt az Erbsünde a kapitalizmushoz, a burzsoáziához való tartozás. Ezek hiába követik el a jót, eredendően és maradandón mint burzsujok bűnhődnek unokáikban is. A kegyelem részese ugyanakkor csak a párttag lehet, ugyanúgy, mint máshol az egyháztag. Az új templomhoz, a párthoz való tartozás önmagában és önmagától mentesít minden emberi funkciótól és céltól és illúziótól: az emberi szabadságtól, méltóságtól, tehát a humanizmus gátlásaitól. A humaniz-

mus felesleges, szükségtelen és elavult: a szabadságot, jogot és emberi méltóságot a párt jelenti: isten, aki áld, büntet és kegyelmet oszt. Kételynek, kérdésnek itt többé nincs helye. Az ember fogalma, léte, erkölce felszívódott, elemész-tődött a faj vagy a párt isteni kollektívájában.

● A Palackposta: hattyúdal. A Palackpostából mindenképpen egy halott, egy fuldokló beszél: a szlovenszkói magyar író, aki már nincsen, aki ténylegesen is, kézzelfoghatóan is – csódtömeg, sőt teher-tétel, aki jobb lett volna, ha meg sem születik.

Egy morális valóságot, a legigazolozhatóbb történeti létet, a legigazolozhatóbb folyamatosságot, a szlovenszkói magyar antifasizmust fel kell áldozni egy illúzióért, az egyoldalú papírosszerződésért, az ún. csehszlovák-magyar barátságért, mely épp e népcsoport kisemmizése miatt sose lehet valóság, mert a szlovenszkói magyarság mai állapotában mint hullaméreg fertőz majd halálosan tovább.

● A mecenzéfi és stószai események miatt a németeknek – ahogy ők mondták: egy esetleges magyar betörés megakadályozása miatt – egy külön alakulatot kellett fenntartani és kiképezni Thurzófűreden. 1939 szeptemberében a hadköteles németeknek nem kellett bevonulni, de e táborba gyülekezni. Szóval mi és a mánta németek a mi „magyar” magatartásunkkal embe-reket, csapatokat vontunk el a hitleri háborúból és kötöttünk le. Ez ma kéne, hogy hadi értelemben – ami ma egyedüli kritérium más-különben – érdemnek számítson. Ha ehhez hozzávesszük a Magyarországra átszökött bevonulandók majd százszázalékos számát, akkor ez itt felér egy igazi német vereséggel.

● A Csódtömeggé átlényegült Palackposta: egy magatartás példaerejű dokumentálása és konzerválása az embertelenség legkritikusabb posztján. A szlovenszkói magyarság fejfája ennyit megérdemel: egy korszorút.

Egy erkölcsileg igazolt és bűnösen ledorongolt, elhallgatott és semmivé avatott, erkölcstelenül letagadott és likvidált, emberhez és magyarhoz méltó magatartás dokumentumáról és testamentumáról van itt szó.

A szlovenszkói magyar lelkiség nincs többé: ami örökségérdemes volt benne, az itt van ebben a sorszerűen kétszeresen elhajtott Pa-

lackpostában. A mai történelmi realitás sodrába hajítva parányi játékhajó az egész. És mégis hiszem, hogy idők múltával kikötőre lel, becsületes megtalálóra, feltámasztó elégtételre: igazolásra, tanúságtételre.

A szlovenszkói magyarság nemcsak egy kihalásra ítélt néptörzs, népcsoport, de egy elmúlásra, időszertelenségre döbbsen magatartás is, mely nem más, mint az európai lélek humánuma, szorongása, és az erkölcsi non possumus gesztusa. Mielőtt teljesen elföldelnék, ment-sük meg azt, ami hagyomány értékű és értelmű benne, ami mondanivaló és elorozhatatlan ige – mindenkinek és mindenhol. Mert ez a szlovenszkói lényeg, amit mi mesélünk, ahogy mi azt megemésztettük és kinyilatkoztattuk, az mindenkinek és mindenhol mondhat érvényeset, maradandón emberséget. Igen, múlhatatlan, mert hasonlatot, példát és példázatot jelentünk. Rövid volt az életünk, sovány a termésünk és az aratásunk, de új vetésre még mindig kitelik belőle. És ahogy példaképünk: Ady örök magyar mag marad a hó alatt, belőlünk is élet kell, hogy nőjön igazunk feltámadásakor.

A Palackposta a szlovenszkói magyar író játékszere. Egy ittfelejtett, egy itt oldalra lökött néma álhalott, eszelős mozdulata, babrál-gató monotóniája: mást nem tud, nem ismer, nem akar. Itt csúcspontot ért, itt történelmet jelentett, itt rögzített. Idegen szemlélő, kell, hogy valami kísértettest lásson e mániákus monotóniában, mely íme, nem akar elmúlni, elnémulni.

Pártfogók ügyében

Levél egy fiatal pesti politikushoz

Kedves Barátom!

Kolozsvárott találkoztunk. Emlékszel? Tom Lantos – egyesült államokbeli kongresszusi képviselő úr ottani látogatása alkalmával, a római katolikus plébánián adott fogadáson. Akkor – egy másik, szintén magyarországi politikussal együtt – Te is szót kértél. A „másik” rövid beszédéről – nem szólok. Nem kívánok egyik magyarországi politikai párt *mellett* korteskedni, de *ellene* se. A Tiedről mégis szólok, mert egy igencsak károsnak mutakozó szemléletről árulkodik. Nem valamelyik párt, vagy politikai mozgalom szemléletéről van szó – inkább egyénekéről és hovatovább tömegekről, arról a szemléletről, amelyik a jövő zálogát holmi jótékony nagybácsik önzetlen segítőkészségében látja.

Fiatalos hévvel beszéltél arról, hogy fel a fejjel, lesz ám Kolozsváron Bolyai egyetem, biztosítva a romániai magyarság jövődjére, mert segít bennünket, mellettünk van a hatalmas Amerika. Olyan lelkes voltál, hogy hallgatóságod majdnem rázendített a „Glory halleluiah”-ra. Olyan lelkes, mint negyvenöt évvel ezelőtt azok az ifjúkommunisták, akik szintén ragyogó jövődőt jósoltak, mert mellettünk a diadalmas Szovjetunió és a Népek Atyja – személyesen.

Nos, kedves fiatal barátom, tájékoztatni szeretnék: minekutána Tom Lantos kongresszusi képviselő úr (akinek a keresztnevét azon estén Tamásra nemesítették a házigazdák) hazautazott, a Bolyai egyetem ügye csak romániai magyar értelmiségi körökben merült fel. Tartok tőle, hogy a tiszta szándékú, jóhiszemű Lantos képviselő urat átejtették bukaresti tárgyalópartnerei: a román alkotmánytervezet – egyelőre – semmi szinten (még elemin se!) kívánja lehetővé tenni a nemzetiségek számára az anyanyelvi oktatást.

Azóta egy másik – szintén amerikai magyar politikussal – is találkoztunk Kolozsváron, aki megmondta nyíltan: az amerikai politika igen érzékenyen reagál az emberi jogok problémájára, de nem közösségi, hanem egyéni jogok tekintetében. A nemzetiségi problémáktól, a kollektív jogok követelésétől – elfázik. (Talán, mert az Egyesült Államokban is követelődnek a latin-amerikaiak.)

Jó volt ezt hallanunk. Nem mintha fülbemászó lett volna a „dallam” – de kijózanító volt. Sok évszázados

tapasztalatunkat húzta alá vastag vonallal: végső soron csak önmagunkra számíthatunk. Önmagunkra és egy gazdaságilag, nemzetközi tekintély dolgában szilárdan álló Magyarországra segítségére.

Az Amerikai Egyesült Államok? Hatalmas, nagy, szabad ország. Külpolitikáját azonban nem rokonszenv, nem is ilyen- vagy olyan eszmék, hanem érdekei irányítják. Jó példa erre – Irak. Már kezdtük azt hinni, hogy az Amerikai Egyesült Államok mégis az emberi jogok védelmezője, az államosított gengszterizmus halálos ellensége. Azóta...

Kiderült, hogy az Egyesült Államok karba tett kézzel nézi végig sok ezernyi kurd lemészárlását és beéri azal, hogy a menekülőknek – jótékony télapóként – repülőgépről egy kis ezt-azt szór le. A fölöslegből. Mindezt egy másik nemes eszme, a „belügyekbe való be nem avatkozás” címén.

Ezek után mondd kedves Fia! Barátom: tényleg hiszed, még ma is azt hiszed, hogy mi romániai magyarok számíthatunk az Egyesült Államok segítségére?

Kedves Barátom, és kedves Magyar Politikusok, megkérnénk, ne kíséretetek többé hozzánk (ilyen-olyan kortes-célzattal) nyugati államférfiakat-politikusokat. Gyertek inkább magatok. Nézzetek körül előítéletmentesen Erdélyben, vagy akár az egész országban, hogy minél világosabban lássátok Románia – és azon belül Erdély, és az itt élő magyarság helyzetét. Próbáljatok utána okosan, a másik fél érveinek is a pontos ismeretében segíteni, ha tudtok. A nyugati politikusokat pedig – akár magyar származásúak, akár nem – bízzátok ránk. Tőlünk mindent megtudhatnak, ami érdekli őket: állításaink, célkitűzéseink, követeléseink jogos – vagy túlzott mivoltát – akár helyben is ellenőrizhetik, ha *valóban* érdekli őket a sorsunk.

A magam részéről csak azért szorítok, hogy a magyar külpolitika időnap előtt el ne herdálja azt a tekintélyt, amelyet Magyarország méltán kivívott magának az elmúlt két esztendőben. Főképpen ehhez kívánok Neked és a magyar politikusoknak sikert, szerencsét. Mert a politikában – néha – szerencse is kell.

Tisztelettel, barátsággal

FODOR SÁNDOR
(Kolozsvár)

Múltkeresés, magyarság, eszményképek

Mit ér az ember, ha magyar? – tette fel a kérdést a Magyar Televízió Panoráma című műsora batárainkon belül és kívül élő magyar íróknak, művészeknek, lelkészeknek, tanároknak, neves közéleti személyiségeknek, a kisebbségben élő magyarság képviselőinek. A nagy sikerű adásról videokazetta jelent meg a közelmúltban. Ebből az összeállításból közlünk most néhány részletet.

Csoóri Sándor költő:

Bartók – példakép

– Mit ér az ember, ha magyar? Erre a kérdésre bevallom, nem szívesen válaszolok. Mindig az jut eszembe, amikor ezt a kérdést halom, mintha egy súlyos vasgolyó esne a lábfejemre a kérdéssel együtt. Ennek az országnak elég rossz a légköre ahhoz, hogy az ember ilyen meghitt, bensőségebb dolgairól beszéljen. Sajnos vannak olyan körök a mai Magyarországon – de nemcsak a main, a tegnapi is voltak –, akik, ha arról hallanak, hogy nemzet, magyarság, akkor előkelően fanyalognak. Én megértem őket, hogy fanyalognak, ők úgy látszik túl vannak már ezeknek a kérdéseknek a velején, magján, drámáján, ám én azt hiszem, hogy sokan még nincsenek túl rajta. Azt gondoltam, hogy ha megnézhetnék Ady összes verseit is, összeszámolhatnák, hogy ott hányszor fordul elő, hogy magyar. Adynak talán még szabad volt? Én nem mondom, hogy Ady lángelméje ettől igazán

nagy, de annyi bizonyos, hogy ő volt az, aki hosszú idő után éppen a kiegyezéssel Magyarország furcsa világában, a millenniumi Magyarország évei után egyszerre csak feltette magának a kérdést: mit ér az ember, ha magyar? És utána azt is, hogy most alszik a magyar a magyarságban. Én nem tudom, hogyha Adynak szabad volt, nekünk miért nem szabad ezeket a kérdéseket nagyon komolyan feltenni magunknak? Azt hiszem Ady óta csak romlott a magyarság helyzete. Sokkal rosszabb körülmények között élünk, mint akkor.

– Elég sokat jártam a világban, szinte Ausztrália kivételével minden országban, minden földrészen, ahol magyarok élnek, és tudom, hogy a nemzeti érzés, a nyelv, és a kultúra az, ami összeköt bennünket. Hirtelen eszembe jut egy izraeli élményem. Amikor először jártam Izraelben, Jeruzsálemben az utcákon sétálgattunk, az egyik ház előtt a kísérem megállt és azt kérdezte: „Tudod-e milyen ház ez?” Nem tudtam. Azt mondta: jól jegyezd meg, ebben a házban számon tartanak minden zsidót, aki a világon él, de mindegyiket, kivétel nélkül: személyi adataival, minden egyébvel. És nemcsak, hogy számon tartanak, hanem, ha baja történik, mondjuk kedden, akkor csütörtökön, pénteken azt már itt tudják. És akkor hirtelen eszembe jutott, hogy a szétszóratásban élő magyarság ezt természetesen nem könnyen tudja megteremteni, de hogy célként kialakíthatjuk magunkban. Mert ez vonzó gondolat, és azt hiszem követendő példa lehet. Azt gondolom, ha már a templomot, amelyről Ady beszélt, nem építettünk fel –, legalább azt a házat mindenképpen fel kell építenünk, mert jelképes, erőt adó, erőt sugárzó ház lehet.

– Az európaiság emberi jelképe nekem Bartók Béla. Ha magam előtt látom a sugárzó arcot, és ismerem a sorsát, az egész életét, akkor nem tudok más jelképet képzelni magamnak. Bartók egyik nap Londonban, Párizsban, vagy New

Yorkban lépett fel, frakkban zongorázott, de két nap múlva a gyimesi csángók között népdalt gyűjtött. Ez a két ember nem két ember volt, ugyanaz az ember volt. Az európaiság legmagasabb szellemi igénye fejeződött ki benne, és az, ami a népzene, a népköltészet révén ebben a nemzetben a legmélyebbről tört föl. És ezt a kettőt tudta magában egyesíteni. Nekem ez az eszményképem. És Bartók soha nem bántotta a magyarságot, nem gúnyolódott rajta. Ellenkezőleg, ezzel a nagyon fegyelmezett, sugárzó európaiságával tudott a legkeményebben magyar lenni, és nem érezte azt, hogy ő most lehajol a néphez.

Egyébként, ha egy népnek nincsenek igazi eszményképei, az a nép eltévelyedik. Ady koráig, sőt a két világháború közötti időig mindig találtunk igazi eszményképeket, most valahogyan ezek is elhomályosodtak és összekavarodtak előttünk. Nekünk a múltat is újra kell teremtenünk. És ebben a múltteremtésben megint meg kell keressük azokat az eszményképeket, amelyek egy nemzetet felnőtté tudnak tenni.

Szervátius Tibor szobrász:

Európa őrzői vagyunk

– Az az érzésem, hogy kisebbségben élek és kisebbségben él a magyarság is. A saját hazájában is, mert szinte bűnnek érzem azt, ha valaki magyar, ha valaki nemzeti módon becsületes, egészséges, tisztességes, nemzeti módon gondolkodik és él, ha valaki a gyökereit tiszteli, az őseit, a szülőföldjét, ápolni akarja hagyományait, kultúráját és nyelvét.

Szinte gúnyt úz nek mindebből, és az ironia tárgya lesz az, ami ennek a népnek a legszentebb emléke, a hagyományunk, a nyelv, a múltunk, a címerünk, és minden, ami ehhez tartozik. Itt hatalmi harc folyik, pártok küzdenek egymással, ahelyett, hogy népben, nemzetben, hazában gondolkodnának, és a jö-

jogunk e küzdelem sikere. Úgy gondolom, és úgy érzem, hogy megharcoltuk, megküzdöttük a szabadság győzelmét és ünnepeit is.

Makovecz Imre építész:

Otthon lenni a szülőföldön

– Az idegenszívűek szervezik drámává a mi életünket. Ők kérdőjelezik meg azt, hogy magyarnak egyáltalán lehet-e lenni? És vajon nem bélyeg, nem szégyen-e, nem valamely mocskok, nem valamely galádság, esetleg gonosztevés magyarnak lenni? Egy normális emberben ezek a kérdések nem merülnek fel. Azonban manapság Magyarországon normális embernek lenni azt jelenti, hogy egy várfalon kell védekeznie olyan vádak ellen, amelyek soha nem jutottak az eszébe. Védtelenül állok tehát azok ellen a vádak ellen, indignálódva, öregemberként kell tiltakoznom olyan vádak ellen, amelyek soha eszembe sem jutottak.

– Én két okát látom annak a magyarellenességnek, amit ma tapasztalunk. Az egyik kívülről éri a magyarságot, a másik belülről. A magyarságot kívülről érő gyűlöletet még a múlt század végén készítette elő az a politikai háló, az a határrendszer, amelyiknek az volt a feladata, hogy tartós feszültségzónát hozzon létre Közép-Európában, és megakadályozza, hogy az egyesült Európának a gondolata éppen a Kárpát-medencében és az Osztrák-Magyar Monarchiából induljon ki. Az utódállamoknak egzisztenciális kérdés a magyarellenesség, ebben a pozíciójukban. Ami természetesen azt eredményezi, hogy az utódállamoknak a népei szenvednek az identitáshiány miatt. Érzik a fennmaradással kapcsolatos súlyos problémáikat, amiket nem tudnak megoldani a magyar kérdés megoldása nélkül, ugyanakkor viszont a politikai feltételrendszer erre nem ad lehetőséget. Tehát addig, ameddig szlovákiai barátainkkal nem értünk szót, nem jövünk rá, hogy a Kárpát-medence közös gazdasági, politikai és kulturális anyaoil, ameddig a román barátainkkal nem értünk ebben szót, addig kiszolgáltatva leszünk annak a struktúrának, amelyet „bölcsekn, okosan”, előre megterveztek számunkra. Ez a dolog egyik oldala. A belső magyarellenességnek azonban már más az

vót, az egységes magyar jövőt építenék. És akarnák. Nem kell szégyellnünk magunkat, a történelmünk során tisztán állhatunk a világ előtt, nem bántottunk senkit. A Kárpát-medencében élünk 1100 éve, itt alkottunk országot, hazát magunknak, teremtettünk kultúrát, és őriztük Európát, amelyért életünket is áldoztuk.

Dobos László író, Pozsony:

Jussunk a siker

– Mit jelent ma Szlovákiában a szabadságküzdelem idején kisebbségi magyarnak lenni? Elsősorban embernek lenni. És, ha képesek vagyunk rá, akkor nemzeti érzésünk értékeit, általános osztható emberi értékekbe nemesíteni. Jelenti azt is, hogy felelősséggel lenni önmagunk iránt. Jelenti azt is: felelősséget vállalni, felelősséggel lenni az egyetemes magyar kultúra, magyar egyetemesség iránt. Aktív társadalmi cselekvést, új jogrend alakítását; szerveződni, újra értelmezni életünk eddigi normáit. Szorgoskodni, vállalkozni, hogy legyen anyagi alapja, erkölcsi elszánásainknak és szándékaink megvalósításának. És kötelességeket, természetesen itthon és a határon kívül a szolidaritás jegyében. (...)

És magyarságot. És olyan magyarság részévé lenni, amely képes meghaladni történelmi önmagát, amely képes feltörni a tragédiaérzések mélységéből, olyan magyarságot, amely képes levetni magáról az állandó kényszerlépések és kényszerhelyzetek vas öltözékét.

Olyan magyarságot, amelynek sugárzása van. Olyan magyarságot, amely képes bejegyezni emberi értékeit a szellemi haza anyakönyvébe. A szabadságküzdelem, az újkori demokrácia győzni látszik. Viszont azok a népek, akik e térségben élnek, tudják, hogy a történelem itt a szabadság idejét és a szabadság küzdelmét mindig rövidre szabta. Úgy érzem, hogy jussunk, kibőjtölt

oka. Az hatalmi probléma. Úgy érzem, hogy belső ellenfeleink nagyon jól tudják, hogy a magyar nép nagyon öreg, nagyon bölcs, nagyon életrevaló – és soha nem lesz legyőzhető. Azonban ez a bölcsesség, ez a sajátos életrevalóság, kivívja a súlyos és mély ellenszenvet. És a hatalomért való küzdelem hasonlái megszólalnak a belső ellenségeinknél mindakkor, amikor a magyar csak egy napra is szabad lehet.

– Amennyiben a magyarországi magyarság egyszer és mindenkorra elszakad azoktól az emberektől, akik a határokon túl élnek, akkor egy amputált nemzettestnek lesznek tagjai, amely tehetetlen lesz és életképtelen. A magyarságnak tudnia kell, hogy több mint 5 millió magyar él a határokon túl azzal a tudattal, hogy ők magyarok és magyarok is szeretnének maradni. A mai Magyarországnak átgondolt, kemény és nagyon határozott magatartással, és természetesen politikával, ezt az 5 millió embert a sajátjának kell tudnia. Mindent meg kell tennie, hogy azok a nemzetközi egyezmények, amelyek egyelőre lehetetlenné teszik, hogy szerves kapcsolat jöjjön létre az anyaország és az utódállamokon belül élő magyarság között – megváltozzanak. Ezeket az egyezményeket tehát olyanokká kell alakítani szívós, kemény munkával, hogy a határainkon kívül élő magyar emberek ne éljenek kisebbségként és hazátlanul, hanem természetes személyekként élhessenek szülőföldjükön, a nekik Európában járó jogokkal.

Az önámítók

- Indignatus levelei -

Önámító Barátom!

Elismerem: tévedéseid tisztességes ember tévedései. Becsületes hibák. Mert akadnak jócskán *álönámítók*, *álnaivak* is. Pesttől Bukarestig, onnan Pozsonyig vagy Újvidékig. A hatalmi túlélés ambíciója borzasztó nagy úr. Hátukat ez nyergeli, szájukat hatalomféltés zabolázza. Ne kerteljünk: jól ismerjük a szüzet játszó szajhát. A szende kurtizánt, kinek megjátszott jóhiszeműsége semmi más: eszköz, hogy tarifáját emelje valami képzelt vagy való „Euro-kuplerei”-ben. „Én jót akarom!” A repedt sarkú szende szándék. Riszálása is jóval szemérmesebb. Strichelése is olyan e vén kontinens kopott utcakövein, mint mikor riadt munkáslány vagy hivatalnoknő siet haza. Mint akinek kocsija nincs, taxira se pénze. Esetleg: valóban nincs, de ez nem módosít sokat a lényegen. Megjátssza a hitet. Ugyanúgy „hitte”, hogy a kommunizmus oldja meg az etnikai kérdést, ahogy most „hiszi”: majd a közös Európa. Ő lelkében jól tudja: ha a ház metaforát komolyan veszem: lakói nem lehetnek dizőzők, bölcsek és kecskepásztorok. Bankárok és vicház mesterek. Mert ha az alsó lakó tüzet gyújt a padlón vagy – uram bocsá! – küblit használ, az emeleti orrát füst s más bűz facsarja. A kecskepásztor vagy a pincelakó lehet igen derék ember, tehetséges, sőt a maga nemében lángész, de még nem LAKÓ. S főként: egyenrangú lakó. Hát ilyen közös ház nem lesz, ezt a „fejlett” Nyugat sem akarja, vagy ő nem akarja mindenekelőtt. Nagyjából – hangsúlyozom – nagyjából egyenrangúan civilizált lakókat akarnak. Akkor pedig honnan az optimizmus? Hogy mi majd őket bevisszük, amikor még magunknak is be kén’ kerülnünk.

Nálunk is akad elég pince-, sőt csőlakó, akik ahogy írtam és rajzoltam egyszer: Paktumok csavart pergamenjének csöveiben laknak Trianon és Párizs óta erre...

Ezek az álnaivak mindezt jól tudják, s mégis megjátsszák a hiszékenyt. Rentábilis ez a naivítás. Persze jól tudják ők, mint én is: Nyugaton is épp elég csőlakó van, s azt is, hogy majd az ottani civilizálatlanok bűnbakot kereshetnek: Közös Házban a Balkán Pincéje felől jön fel északra minden füst és bűz, holott saját füstjük és bűzük is van elég..., mindezt jól tudják, mégis: hisznek, hisznek, szégyentelenül. Reményük, hitük – épp naivításuk szemérmetlen, orcapirító.

De te valóban nem közülük való vagy.

Te, Barátom nemes hittel hiszed a valótlan. S bármily paradoxon: ez *minőségi* baj. Hiba, de tiszteletreméltó. Tragédia, de mint minden igazi: mély részvétet ébreszt.

Hát: Tisztelt Önámító Barátom!

Most elmondom, szerintem milyen tévedésben leledzel. Mi az első s legfőbb tévedésed, vagy legalábbis egyike ezeknek. Kezdem azon, hogy Erdély nemcsak nem a román politikáé, történelemé, hanem *nem is a Tied*, ma élő magyar emberé, vagy épp székely-magyaré..., ahogy akarsz... Nem a Tied, hanem az egész magyar történelemé, amely – sorsa szövetében átalszöve román, német s más *fényes* szálakkal is – a vér, kultúra, lelemény, civilizáció, művészet, hadicselek *invesztícióját* „fektette be” vagy áldozta érte. Császár és szultán, vajdák és püspökök között, ellenük vagy velük haladva, ahogy a helyzet kérte. Hangsúlyozottan Mohács óta határozottabb egység. S főként mindig idegen uralom alatt. Visszarévedhetsz hát joggal, okkal, sőt méltó büszkén transzilván szellemre, sőt székelyrespublikás emlékekre, ez azonban nem feledtetheti, hogy a *vérinvesztíciója valamiként mindig országos volt, s nem pusztán regionális bősiesség*. Tehát te nem képviselheted Váradon Szent Lászlót, az Árpád házit, és iktári Bethlent sem emlegetheted, ha lényegében éppen *országos gondjait* tagadod meg. Ha nem érdekelne, hogy az egész nemzet együtt fogy-e vagy apad? Hogy a végén Monacói Hercegség lesz-e belőle, vagy Liechtenstein-ország? Nem szólhatsz Rákócziról vagy kolozsvári Mátyásról, s pláne a „Gyulák”, „Jenők” nemzetségéről, ha a különben is megosztottn belül még *szeparatista* lennél... Nem vagy szellemileg s erkölcsileg legitim örökös, miközben okkal-joggal tisztességesnek tartod magad, s én is téged, mégis „törvénytelen” vagy – az egész magyar históriát tekintve. De sürgősen teszem hozzá: *ez pusztán rajtad múlik*. Ezt a fajta históriai törvényességet, legitimitást nemcsak egyéni biográfiánk, hanem a vállalás és megvallás szentesítheti. Sőt: első sorban utóbbi. Ezt a vállalást, megvallást csupán Isten, de ember soha nem veheti el tőlünk. Isten ezek szerint – a történelem tanúnk erre – elvenni nem akarja, az emberek pedig lebírhatók.

Felháborodásom tehát nem személy szerinti „címedre” szól, hanem egy *önámítás-típus* felé irányítom.

Indignált vagyok, mert ez a típus a „hűség” és „lojalitás” szavakat ki akarja sajátítani. S ez azért veszélyesebb, mintha ugyanezt egy valóban Erdélyben maradt „renegát” teszi, mert utóbbiról tudjuk: mindenre kapható. Nem így az említett típus! Ő tisztességes, tehát jobban hisznek neki. Táborra gyűlik. Már rég feszegetem, suttogom vagy kiabálom e fenti, s majd ezután dolgokat, de mégis újra s újra fel kell tennem a kérdést: nem a legnagyobb önámítás-e hűségről és lojalitásról beszélni – hol a határa? – azok előtt, akik maguk ezerszer szőszegők voltak, azok előtt, akik szembe-

hazudósak, és amúgysem hisznek ártatlanságodban? A román politika ez. *Most még* így mondom: a mindenkori. De nem vaksi-e az az önámító, aki önszuggesztívóval elhiszi, hogy lehet egy zsarnokság utáni raffináltabb elnyomásához, áldemokráciához, egy eleve bűnös döntésből kialakult történelmi és földrajzi helyzethez lojálisnak lennünk és maradnunk? S majd *mind Ezek után* még mindig tisztességes emberek hírében hajtjuk fejünket örök álomra vagy legalábbis: feltámadás utánig. Őszintén lehet-e ezt hinni? S ők, akiket biztosítunk, elhiszik, elhiszhetik-e, amikor jól tudják önmagukról, hogy hány pénzt érnek. Elhiszi-e a tolvaj egy becsületesnek, hogy az tőle nem fog lopni, s nyugodtan kirakhatja óráját a közös hotelszobában az éjjeliszekrényre. Tudjuk, mi ez a közös hotelszoba. Egy földrajzi és történelmi helyzet.

Beszélhetsz-e arról, hogy a román politika sem egy séges... *Valóban nem az! Valóban: ott is van „jó”, „rossz”, „közepes” ember, mint nálunk, s bárhol a világon.* De én a történelmi és meghatározott román politikáról beszélek. Majdnem arról, ami *szinte* bűvös kör önmagunk számára. *A biányok miatt szükség van a nép nagy önbizalmára, a nagy önbizalomból nagy történelem-bamitisításra, a nagy történelem-bamitisítés pedig megteremti a nagy szöszegések jogalapjait* – önmaguk szemében. Hiszen azt mondják: egy nem igazi történelmi birtokost (magyart) nem bűn becsapni. Egy népnyzó nemzetet (ez is a magyar!) nem bűn tűzrel-vassal féken tartani. Egy gyilkossal szemben (magyar!) bármilyen eszközt használhatunk..., így ők. Még ha ez a jogban nem is így van. De lelkifurdalást, büntudatot nem ismer ez a politika.

Tehát: szinte tehetetlen az elődök kialakította bűvös körrel szemben. Még ha másképp akarnák is, a nép várakozásaival, tehetetlenek ők „külföld” nélkül. Mindamellet, hogy még szélesítik e *circulus vittiosus*.

Önámítás, hogy nem látod lelküket, amennyire csak lehet.

Önámítás, hogy nem látod: Trianon és Párizs nem egyszerű „csonkítás” volt. Ez szépítő szó, körülíró. *Trianon a nemzet kiberélése* volt. Nem a népszaporulatra gondolok, bár arra is gondolhatnék, hanem: nézd csak meg, mit jelentett az egész magyar történelemnek, kultúrának, tudománynak, civilizációnak a felvidéki, az erdélyi vagy a délvidéki magyarság. Vagy ott Beregszász körül. Mit jelentett a magyarság önbizalmának, összetartozás-tudatának, harci készenlétének, férfiaságának, e három-négy nagy vidék nemcsak hatalmas képviselői miatt, de „közemberei”, polgárai és parasztjai okán is valahányszor. Nézd meg, kik születtek vagy munkálkodtak, tanultak vagy tanítottak, utaztak vagy haltak meg e helyeken, s mit tettek a mindenkori egész magyarságért. Készíts bármilyen apró statisztikát, s akkor meglátod: Erdély (s a többi említett rész) mennyire *nem a tied* – épp ott élő magyaré... (És persze: ott élő másoké.) Helyesebben: *nemcsak a tied*. Ergo: egyedül soha nem képviselheted. Ez történelmi jogi kérdés. Amit letagadni, palástolni ideig-óráig lehet ugyan, de túl sokáig mégse. Nos: ilyen értelemben kiberelés volt, túl a gazdaságon, a lélek „hazafias háztartása” szemszögéből mindenekelőtt. De a kiberelés nem is pontos szó, inkább metaforikus. Viszont így pontosabb: Trianon sebzetté tette egy nemzet férfiaságát, Párizs pedig az impotenciáig fokozta azt... Nos: ki akarja, s a helyzeti, a pszichikai (esetenkénti) impotencia állandósuljon és visszafordíthatatlanná váljék.

Mert egy nemzet, amely nem tud *egész önmagára* gondolni mint célra, s ez a célirányosság nem rántja, szervezi össze erejét – tehetetlennek mondható. Közös történelmi célok nélkül nem nemzet egy nemzet, legyenek azok belső vagy külső célok. Enélkül nemzettag sem lehetsz tehát... Ilyen értelemben önámítás nem látni, hogy a jelenlegi magyar hon legalább annyira az erdélyieké, mint amennyire az a szűkebb pátria, a magyarországiaké is. Még akkor is így van ez, ha a történelmi – úgymond – *társnemzetekre* is felelősen és elismerően gondolunk, vagy akár az *útitárs-nemzetekre*. (Mert például a Trianon után betelepített regátiak, akik a bécsi döntés után „visszavonultak” – útitársak voltak, még az erdélyi románság számára is; az admi-

nisztráció jó része és köreik.) Önámítás nem gondolni arra, hogy a *nemzetközi fórumok* nem csupán iskola-ügyekre jók, mégha ezek kapitális dolgok volnának is. Önámítás nem tudni, hogy a *föderalizmus a létminimum*. Igen: a *történelmi létminimum*. Az ennél jobb életszínvonal: az önállóság teljessége. És az utána következő, kombinált megoldás: igazi anyagi-szellemi jóléthez vezet. S a többi – önámítás, önámítás... Ahogy hittétek, hogy az egy pártba be kell lépni. A nem etnikai párt kell... mikor mondtam? Igen: önámítás ezerféle van még.

Hogy ami egyszer volt a tied, többé nem lehet. Igaz, hogy ugyanabba a folyóba nem, de változott folyóba léphetsz még százszor is... Hogy a demokrácia és etnikai kérdésben van sorrend az első javára..., hisz egy érem két oldala!

Hogy radikális megoldásnak nevezel szelíd dolgokat és viszont: természetesnek fogod fel az abszurditást. Az együttélést fölébe helyezed az egymás mellett élésnek, holott még a család is csak, ha jó – élhet együtt békében. Hogy... belső, nemzetben belüli szeparatizmust sugallsz ajánlón, hacsak nem átmeneti taktikai okból. Hogy azt hiszed: önfelgyújtásod (eloltottak), éhezéssed (enni adtak), vonat elé ugrásod (elrántottak) – tehát: elszántságod képviselési jogot adhat ahhoz, hogy ne az *egészhez* tartozónak érezd magadat. Tekintélyt kaphatsz a fentebbiekért, de a „bármi” képviselési jogát soha! Önáltatás, ha azt hiszed: a bizantinus, balkanoid, levantei szellemnek hathatós ellenszere a közös Európa-gondolat. Ha azt hiszed, e *tervezett álmom* – igen, megtervezett álmom, hiszen nem spontán –, majd kihúz minden bajból. Ha úgy véled, hogy a hamis analógiák a megoldásra (Kanada, Svájc, Finnország, Belgium stb.) többek lehetnek, mint időhúzó, adagolt és nyugtató tabletták. Önámítás, ha nem veszed észre: a grandomán román politikus már nemcsak történelmet hamisít, hanem szemérmetlenül hülyének is gondol. Az érvelése erre bizonyíték: „Az amerikai talán nem amerikainak, jenkinnek mondja magát, jóllehet ír vagy skót vagy kínai...” Romániából így akar Egyesült Államokat csinálni! Hamis analógiákkal. Önáltatás, ha hisztek e testvériség és a hidak szólamaiban. Hányszor mondtam: a hidak alatt hálnak! Csatornák vannak ott, és száll a bűz. A híd nem mennyei függőhíd, melynek

láncát Isten trónjához kötötték. A híd fontos, szép dolog, de egy komplex megoldás része. A partokat hajók, bárkák is összekötik, kompok, sőt ma magányos és mérész úszók! A víz fölött helikopter repülhet... Kötélvasút feszül... Ne szegényítsétek el a megoldások módozatait soha! A közeledésben, a szeretetben a megismerés *csak akkor* fontos, ha *jóként* ismerjük meg egymást, de ha „kiismerjük”, éppen hogy végleg hátat fordítunk majd... Önámítás, ha nem látjátok: mekkora a *Vatra* jegyzett köre, és mennyi a szimpatizánsoké, és mekkora lehet potenciálisan.. virtuálisan... Valószínűség szerint. S az ellenzék miként politizál majd, ha egy egész népet akar kormányozni... Eltekinthet-e minden ígértől, ami évszázadok előlege, és e század tíz és tíz éve kószoltatott meg velük, mégha ilyen szájjal végül is... Önámítás: nem ismerni kívül-belül a partner társasági szokásait, észjárását. A kölcsönösségről a gondolatait. „*Engedje meg szomszédasszony, hogy a fánkomat a maga olajában süssem ki, cserébe megengedem, hogy a tyúkját az én levesemben főzze meg.*” Így ők. S ró-lunk ezt gondolják: „*Méghogy míg távol vagyunk, ti etettitek a japán pincsinkeket, míg ránk bízátok a bernáthegyiteket.*” Kisebbség és kisebbség nyomasztó különbsége. Nekik e mennyiség már-már mellőzhető, a sakkban „paraszt áldozat”, nekünk a mienk: életkérdés. Önámítás, ha azt hiszitek: a szovjet egyben tartása jobb nektek, ha a „moldovánok” Moszkva köreiből maradnak, vagy a „jugoszlávok” a csehek és szlovákok együttmaradása... Nem jobb, de rosszabb!.. Önámítás, ha nem látjátok világos fejjel át: Erdély, ha ilyen helyzetben konzerválódik – ez *lemondás*. De nem nekünk, *nemcsak* nekünk: a „fejlettebb” Európának is.

Így beutalják *egyelőre végleg* (ilyen paradoconosan fogalmazva), beutalnák a bizantinus-pravoszláv-balkanoid körbe, melynek határa valahol a Kárpátok körül van. Majd persze lesz ott demokrácia, de jóval később, és *átszínezett* demokrácia lesz. Ahogy mindegyik az. Vagyis: vallásilag a katolikus – görög katolikus – protestáns európai kulturális-szellemi kör Erdélyről lemondana a pravoszláv-bizantinus szellemi kör javára. A nyugati kereszténység a keleti kereszténység javára területről mond le. S ez újabb tíz esztendőkre eldönthetné az ott lakók sorsát. Az etnikumokét. A magyarságét. A németek, szerbek, szlovákok, cigányok és mások sorsát. Sőt: az erdélyi görög katolikus románok jövőjét is. Hiszen, ha meg is engedik vallásgyakorlatukat a demokráciában, az egész államot mégis a pravoszláv szellem lengené be. Hogy enyhe lesz óval éljek. Ami egyébként csodálatos és tiszteletreméltó vallás és kultúra, *csak éppen más*, mint a mienk.

Nos hát, ilyen *történelmi felelősség nyugszik a tisztességes önámítók vállán. A nem önámítók vállán nem kevésbé.*

És végül: Önámítás, hogy a saját – *másokkal egybebangolódo* – célunkon kívül nekünk bármiféle kivételes feladatunk volna a környező népek Európába juttatása ügyében. A népek történelmi feladatait, célját, „*önmegváltását*” bizzuk rájuk. Ahogy a magunkét is – csupán önmagunkra, ami nem zárja ki a szolidaritás nagy gesztusait.

Hát ez volna tisztességes önámításod vázlata: töprengj rajta, és segíljen Isten. Valamennyiünket.

Indignatusod

Budapest, 1991. május vége.

PÁSKÁNDI GÉZA

Márton Áron

Nem mondunk le a reményről

Krisztusban szeretett híveim!

A Román Népköztársaság kormánya az ország közoktatásügyét új törvénnyel szabályozta, mely folyó évi augusztus hó 3-án lépett életbe. E törvény az ország területén működő hitvallásos és magán iskolákat állami iskoláknak nyilvánítja, a törvényhez csatolt kormányhatósági dekrétum pedig kimondja, hogy az egyházi közületek, valamint a szerzetesrendek és szerzetes társulatok tulajdonából az állam tulajdonába megy át minden olyan ingó és ingatlan vagyon, mely tanügyi célokat szolgált. (...)

Nem veheti senki rossz néven, ha iskoláink és nevelőintézeteink elvesztése fölött könnyeket hullatunk. Ezeket az iskolákat és intézeteket nemzedékek buzgósága, takarékosága, önfeláldozó munkája, hite és szeretete építette, fejlesztette, és a legnehezebb körülmények között is megtartotta századokon keresztül mind a mai napig. Az átvételt végrehajtó állami közegeknek is alkalmuk volt meggyőződni, hogy a katolikus iskolák és intézmények igen komoly értékeket képviselnek.

Nem vehetik rossz néven azt sem, ha iskoláink visszaszerzése érdekében a törvényes lehetőségeket és eszközöket felhasználjuk. Az Egyház isteni Alapítójától, Jézus Krisztustól kapta a jogot és parancsot, hogy híveit a gyermekkortól kezdve vallás-erkölcsi szellemben nevelje természetfölötti rendeltetésüknek megfelelően. Egyházmegegyünk alapításától kezdve, tehát kilencszáz esztendőn keresztül, megszaktítás nélkül tartott fenn iskolákat, amelyekben a nép fiait nevelte. A hívek ezeket az iskolákat mindig a saját iskoláiknak tekintették, amit megmutattak nemcsak azzal, hogy azokat súlyos áldozatok árán fenn tartották és minden beavatkozással szemben bátran védelmezték, hanem azzal is, hogy ahol alkalmuk volt a semleges és hitvallásos iskola között választani, előszeretettel választották a katolikus iskolát a legutóbbi években is. A hitvallásos is-

kolák az állam szempontjából is hasznos munkát végeztek, s népünk művelődését, vallásos és erkölcsi nevelését szolgálták. Nem mondunk le a reményről, hogy a katolikus iskolák népnevelő munkájának értékét és hasznosságát a kormányzat is el fogja ismerni, és az Egyházat visszahelyezi jogaiba.

(Körlevél a katolikus iskolák államosításáról. Részlet)

1948. szeptember 15.

A szellem végvárai

Az erdélyi magyar szellem két végvára: a templom és az iskola. A valamikor igazdagságból, amely az övé volt, s nemcsak a mágnások és a parasztok kezén lévő földeket, a könyvesházakkal ékes kastélyokat és a patinás megyei középületeket jelentette, hanem a múzeumokat, könyvtárakat és egyesületi székházakat is, mára igazából csak ez a két – maga is veszélyeztetett – közösségi intézmény maradt. Iskola mindenképpen kevesebb, sokkal kevesebb, mint akár a két világháború közötti korban, akár közvetlenül 1945 után. Most mégis feltámadóban van mind a kettő: ismét életre kelt néhány nagyhírű régi magyar kollégium, így az egykor a piarista atyák kezén lévő, s most Bátorhory István erdélyi fejedelem és lengyel király nevét viselő líceum Kolozsvárott, a Székely-Mikó Kollégium Sepsiszentgyörgyön, vagy a Tamási Áron nevét választó, korábbi katolikus középiskola Székelyudvarhelyen. És öntudatosabb, tevékenyebb egyházi élet indult meg a templomokban és az egyházközösségekben is.

A szellem végvárainak persze mindig támadásokkal, ostromokkal dacolva kell állniok a helyükön, vállalni a harcot, és védelmezni egy nép és egy kultúra értékeit. Ezt a végvári sorsot éli, és ezt a végvári küldetést tölti be az erdélyi magyar iskola és templom is. Csak bizakodhatunk abban, hogy miként nehezebb időkben, ma is lesz elegendő bátorság, áldozatkészség és erő a magas történelmi küldetés vállalásához, betöltéséhez.

POMOGÁTS BÉLA

Nyíró József

Az időnap előtt ébredt ember

Árpád-kori, most kálvinista templom.

Ködös, beteges ház, melyet csontig gyötört az idővel viaskodás. Felrepedezett, vénhedt, terhes látvány, mely az ódonság álarca mögött alszik. Szürke, széles csontváz, mely minden pillanatban visszavágzik a terem első napjaira. Denevérrel ragasztott falain zöld a nyirok. Ki tudja, mennyi idő óta sír alatta a tücsök, melyre a templomot ráépítették? Már csak hullafoltos imádságraktár, mely felvette a legrosszabb külsejét, hogy kárvallás nélkül állja ki az ismeretlen veszélyeket. A támaszfalak úgy dülnek neki, mintha a templom eddigi papjai homlokukkal támogatnák. Azóta fű nőtt ki a hátgerincükből. A toronyhegyén a pléhkakas a holdba akar ugrani. A szűk ablakok már régen megvakultak. A zsolttároskönyv porba szakadt, a kezdetleges freskók szemeit megette a salétrom. A verébfiókák benéznek a szertartásra, és óvatlan pillanatban ráesnek az úrasztalára. A kriptá hűvösségéből felzarándokolnak a szellemek, hogy megnézzék a falon lógó szent ruhát, melyből egykor kiették a hangyák a papot.

A mostani pap fiatal, makrancos erejű ember, hozzánevelődött a templomához. Omladékban lakik maga is, roncsok mögött, ócska edények között a világpusztlás szakadékaiban. Mindennap egy élethosszra merül ki. Elfoszlott életek romjain haldoklik. Ezen az estén azonban fellázadt:

– Elég volt! Nekem elég!

Tervez, és csendesesen bealkonyodik fölötte. Senkije sincs, csak a templom. Gondolatai beleragadnak a piszokba ezen a helyen. Néha a magányosságban dührohámot kap, és lángot érez a feje helyén. Saját szája párája égeti. Aztán elröstelli magát, és hogy önuralmát visszanyerje, megszámlálja egyik kezének földmunkától piszkos ujjait.

– Én már meg vagyok címezve a pokolba! – dörmög sárgán. Evangéliumi igékkal megfeddi magát, de újra tobzódik benne a fekete angyal. Megalázza magát, és öklével ráüt a szívére. Bizonytalan mozdulatot tesz, fehér percekre vágyik, míg az éjjél az ablak alatt vár. A fehér perceknek azonban fájó a harapása, mint a nesztelen menyété, mely a tehén alatt elsuhanva megmérgezi a tejét.

– Legalább asszony volna a háznál!

Ránéz rongyaira, magát szemléli, és szomorú házá-

nak minden kicsi tárgya új kinnal nehezíti. Rekedten kacag, de a nevetés is úgy zörög testében, mint mikor a megromlott óra kerekén lefut a fekete lánc a túlságos súly alatt.

– Mi lenne itt a szép leányból egy hét alatt?

Mégis úgy fölcsap benne a szenvedély, az éhes hús törvénye, hogy a levegő is reszket körülötte.

– Kapok én asszonyt, ide illőt!

Fogja a furkósbotot, melynek ólom az eleje. Már egyformán fegyverkezik a parasztokkal. Az őseber furfangja szerint a botban hordja a halált.

Arra gondol, hogy a férfiak a faluban már alszanak kívül a pitvarokon. Hanyatt fekvé várják, hogy tátott szájukba hulljon a harmat, mely megerősíti a fű gyenge lábát. Még érzik rajtuk az ösztön lehelete, mely vad és forrongó, mint az éjszaka minden gyümölcse. Az ősszöny éjjel földbe vájta magát, hogy a férgek meg ne csípjék. Hajánál fogva rántotta ki magának a férfi belőle. Így tesz. Ezek a házak is ilyen földi lyukak, s az emberi boldogság végső határára így gondolnak az itteni szerelmes lányok.

Végre a pap is megpihen.

A föld összevegyül az éggel, az éjnek csillaglancán leereszkedik a másik élet felvonóhidja, hogy a sors a földre szálljon, és gázméletben felemelje a lehullott holdat. A torony fehér falára harmat csapódik, a látóhatár belemosódik az éjszaka örvényébe, az úr tompán zajlik, mint a kísértetek gyomra. Apró, rojtos fekete felhők gyűlnek az égre, mintha öregasszonyok keszkenőit kapta volna a magasba a szél.

A pap kilép az ajtón, megdöbben az ujjmutató égtől, és fenségétől megtisztultan száll le a küszöbről. Pár lépés után megáll, mert nesz hallik, és zavaros tömeg bukkan elő abból az irányból, ahol csendes fény hull az ösvényre. Nem látja a papot. Odaér az ablakhoz, és beszél rajta:

– Itthon van-e, tiszteletes úr?

A pap mosolyog, mert megismerte egyetlen hívét, a vén Marci bát.

– Ki kérdi?

– Az egész eklézsia! – veszi észre az ember is a papját.

Egy nép sorsának rettentő felkacagása van ebben a beszédben. Egy ember az egész eklézsia: kántor, kurátor, egyházi és gyülekezet. Bús öreg roncs már az is, természetlen ágyékú, utolsó lélegzetét leső mustárja fájának.

– Kerüljünk bejjebb! Mi a baj, Marci bá?

Az öreg keserűen köpik.

– A máshitűek küldtek, hogy ha nem adjuk a földet s a templomot, kipusztítanak innen.

A pap megrándul.

– Hát adjuk-e, Marci bá?

– Nem kéne!

– Akkor nem adjuk!

– Én bízom – húzódik le egy székre benn az öreg

– , hogy nem merik mégse agyonütni a tiszteletes urat!
Ők is tudják, hogy időnap előtt ébredt ember.

– Az mi a fene?

– Olyan ember, ki születése előtt az anyja méhében sikoltott.

– Szamár kend, Marci bá!

– Allehet! – átalkodik meg hitében a másik.

A két árva magyar hallgat. Tűz ver fel a pap arcán, tapasztalat szegényíti a másikat. Az agy kerékvágásain sűrűn járnak a gondolatok. Kívül a fák gallyai közt álmukkal vesződnek a madarak. A pap öles léptekkel sétál, majd hirtelen kiegyenesedik a másik felett, mint bogárka fölött az Isten.

– Jöjjön, menjünk a templomba!

– Most? – csodálkozik az öreg, de csak elindul a pap után.

Csak az ólmos bot kopog a pap kezében. Őt magát furcsa ihlet ejtette meg, és úgy érzi, mintha az Árpád-kori templom a mellére dőlné, és benne reszketnének a kialudt idők. Már az árnyak parancsolnak neki. Míg az öreg reszkető kezekkel világot gyújt, a pap a falról leakasztja és magára ölti a penészes szent ruhát. Pillanatig elhatalmasodik egész lényén a kripta szele, és fogai belevacognak. Minden földi vágya megszűnik, és olyan, mintha fásult lábakkal saját koporsójában állana... Most már dachból se tágitana innen. Büszkeségét is sérti a fenyegetés. Keményen felvágja az eklézsia kis levelesládáját az úrasztalára, előkotor belőle egy fonnyadt, régi írást, valamelyik porladó papelődjének levelét.

– Ide hallgasson, Marci bá! Háromszáz esztendővel ezelőtt ilyenek voltak a papok!

Izgalomban kiáltozni kezdett:

– Őt is el akarták innen verni, mint engem, de megesküdött, hogy nem megy. Írásba is tette fogadalmát. Átok a kezdete, mint mindennek ezen a földön.

Kálvinista énekléssel olvassa:

„Én, Fűz Márton pap, esküszöm, hogy kintartok, helyemet, hova az Úr szolgálata állított, el nem hagyom, s ha bé nem tartanám: Föld engemet elnyeljen, latrok kössenek lábukhoz, minden féreg rajtam hizzék, minden bánat bennem lakjék. Mózes írása törüljön el, számártemetésben legyen részem, hóhér legyen baltolmá-csom, szép hitess asszonyom tőlem elsorvadjon, inges két magzatom akárhogy elveszen, megvetésnek kára érjen, Isten szakállával törülje nevemet az élők sorából, s ameddig a nap ellát, meddig a hold kísér, beteg kutya szerencsését örököljem...

Én, Márton pap, esküszöm! Esküszöm pedig a kenyérre, esküszöm a sóra, a négy böjtre, Istenre és minden teremtményére, hogy én ezen szép templomot hőttemig el nem hagyom, s ha meghóttam, akár kertet támasszanak a testemmel!...”

Mind a ketten lihegtek a megrázó eskü után. A pap aztán aláírta és megcsókolta a Márton pap esküjét, térdén eltörte ólmos botját. Két karját a mellére vágta.

– Most menjen, Marci bá, s vigye hírül, amit látott!

Az öregember roskatagon remeg, és eszi a szája szárazságát.

Az éj teljességében van, és olyan, mintha a pap keresztüllövöldözte volna fekete búróját, hogy Isten ide-lásson. Az öreg templomon új repedés támad, és az alatta cirpelő tücsök csendesesen kimúlik.

Minden alszik, csak az időnap előtt ébredt ember örködik a bunkók árnyéka alatt.

Reményik Sándor

TEMPLOM ÉS ISKOLA

*Ti nem akartok semmi rosszat,
Isten a tanútok reá.
De nincsen, aki köztetek
E szent barcot ne állaná.
Ebbez Isten mindannyitoknak
Vitathatatlan jogot ád:
Ne bagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!*

*Ti megbecsültök minden rendet,
Melyen a béke alapul.
De ne halljátok soba többé
Isten igéjét magyarul?!
S gyermeketek az iskolában
Ne hallja szülője szavát?!
Ne bagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!*

*E templom s iskola között
Futkostam én is egykoron,
S bűtöttem a templom falán
Kigyulladt gyermek-homlokom.
Azóta bányszor éltem át ott
Lelkem zsenge tavasz-korát!
Ne bagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!*

*A koldusnak, a pártának,
A jöttmentnek is van joga
Istenéhez apái módján
És nyelvén fobászkoznia.
Csak nektek ajánlgatják templomul
Az útszélét s az égbolt sátorát?
Ne bagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!*

*Kicsi fehérr templomotokba
Most minden erők tömörülnek,
Kicsi fehérr templom-padokba
A boltak is mellétek ülnek.
A nagyapáink, nagyanyáink,
Szemükbe biztatás vagy vád:
Ne bagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!*

1925

Széchenyi István a nemzetiségi kérdéstről

Széchenyi István – állítják sokan – úgy tudta szeretni nemzetét, hogy közben méltányos maradt a magyarsággal együttélő többi nép nemzeti törekvései iránt is. Amikor a „legnagyobb magyar” nevezetes akadémiai beszédében kortársai szemére hánytva szűkkeblőségüket – kerekedik elének a történet –, nemzeti érdekeink elárulásával vádolták meg őt a „primitív nacionalisták”. Magyar sors – sóhajthatnánk, nemzeti jellemhibát emlegetve, s egyben kényelmesen megkerülve a történelmi „miért”-re adandó tárgyyszerű felelet kötelezettségét, ámde csupán Széchenyi idejében volt a helyén a nemzetek szellemi és fizikai életfonalát az egyén egyedfejlődéséhez hasonló fázisokra tagoló naív biológizmus. Manapság ez már nem elég: az emelkedett mondanivaló mögé pillantva, az eredeti vitakörülmények rekonstrukciója alapján dönthetjük csak el, mennyiben igaz a fenti hagyomány, kik, miért és miről vitáztak a korai reformkor vezéralakjával, mit üzen a mi korunknak ez a zseniális ember, s miben maradt – szellemének oly merész szárnyalása ellenére – szűkkeblőségük és eltéphetetlenül saját korának gyermeke.

1842 nyarán egy újabb Kossuth-ellenes nagy munkán dolgozott az ekkoriban egy középutas liberális centrum kialakításán fáradozó államférfi. De végül hiába örölt a Garat-on – „nagy tusa után” úgy döntött, nem adja ki. Felgyülemlett mondanivalója azonban követelte a megnyilatkozás lehetőségét: ezért is vehette örömmel azt a felkérést, hogy a távollévő Teleki József gróf helyett, mint másodelnök nyissa meg a Tudós Társaság soronkövetkező, november 27-én összeülő nagygyűlését. A gróf arra használta fel az alkalmat, hogy komoly bírálat bonckése alá vegye a magyar reformellenzék tevékenységét.

Az előzmények természetesen visszanyúlnak a *kelet népe* vitájáig. A gondolati párbajt – az egyértelmű kortársi visszhang alapján – Széchenyi elveszítette ugyan, de az összecsapás nem csupán azért nem volt haszontalan, mert a közvéleményt fejlesztette, a valódi politikai nyilvánosságot működtette Magyarországon. A megtámadott Pesti Hírlap szerkesztője, Kossuth Lajos ennek hatására valóban még kevésbé élt a hatáskeltés inkább külsődleges eszközeivel a nagyobb súlyt helyezett közlendőinek – természetesen eddig is domináns – tartalmi oldalára. Ám mindemelett volt egy olyan

területe a magyar polgári átalakulásnak, amelyről a szokottnál is komolyabb figyelmet érdemel Széchenyi véleménye: ellenzéki kortársai zöménél ugyanis világosabban észlelte a nemzeti fejlődés lehetséges antiliberális feszítőerőit, s pesszimistább volt náluk azok liberális feloldását illetően.

Természetesen ő is úgy vélte, hogy magyar államnelyelvűség törvénybe iktatása esetén az alkotmányos szabadságjogok kiterjesztése szükségképpen az országban élő nemzetiségek asszimilációját segítené. „Csak felsőbbtség olvaszt” – utalt nemegyszer az ezzel kapcsolatos „civilizációs” teendőkre, értetlenül szemlélve viszont a magyarosító indulatoknak azt az erőszakosságát és heveségét, ami ekkoriban már igen jelentős részben – de politikai pártállásra való tekintet nélkül! – határozta meg a társadalom középrétegeinek gondolkodását. Az a szellemi élmény, ami gondolkodó ember korától kezdve a hatás és ellenhatás jelenségeinek társadalmi-politikai felismerésére ösztönözte, világossá tette számára a magyar nacionalizmus halálos vonzatait, a nemzetiségi repressziókban rejlő nemzetgyilkos veszedelmet. Akadémiai beszédének ezekre figyelmeztető tanulságai sajnos ma sem aktualitás nélküliek a nemzeti érzelmvilág súlyos torzulásaitól szenvedő Közép- és Kelet-Európában.

A Tudós Társaság szűkebb, de ugyanakkor a hazai közvélemény tágabb nyilvánosságához intézett beszéd azonban nem csupán e rendkívül fontos alapigazságokat tartalmazta. Munkája, A kelet népe frazeológiáját használva konkrétan is megjelölte, kiket tart az agresszív nacionalizmus hirdetőinek, s ezáltal a nemzetiségi mozgalmak indirekt gerjesztőinek. Aki hírt, nevet „alacsony gyanúval bemocskolni nem pirul”, aki „szaporában nyerhető fényt végett, prókatori szeszélyel mindent gáncsol, mindent ellenez”, aki „a haza zsírját ingyen szívja”, aki csak „külmázás hazafi” – vagyis „hazánk fő hevesei”, az egész reformellenzék az, amely e súlyos vádat cipelni kénytelen! S ezen a ponton már címzettjét téveszti Széchenyi kétségkívül kemény igazsága.

Amiként azt a szakkutatás feltárta, főképp a rendí-nemesi középrétegeknek az államapparátus meghódítását célzó érdekei sarkallták a kizárólagos magyar államnelyelvűség erőltetését, a nemzeti szempontok kifejezetten nacionalista szemléletű érvényesítését. Ettől az ambíciótól természetesen viszonylag mentesebb volt a vagyonos arisztokrata – ezért lehetett képes velük szemben a tolerancia elvi igényének ma is érvényes megfogalmazására. De több mint tévedés – politikai csúsztatás volt kizárólag az ellenzékét marasztalni el azért, ami az egész magyar politikai élet egyik legsúlyosabb rákfenéje volt. Kossuth és a reformellenzék derékhadja, bár korszakonként jelentősen változó mértékben, de kétségkívül nem volt mentes a nemzeti nagyság ábrándképeitől, s az együttélő nemzetiségekkel szembeni szűkkeblőségtől, de az erőszakos magya-

rosítást a Pesti Hírlap éppúgy elítélte, mint Széchenyi. Különösen bántó volt kizárólag bennük látni a nemzetiségi mozgalmak kiváltó okát, egyszerre hagyva figyelmen kívül a nemzeti fejlődés objektív tényezőit, s a Habsburg-hatalompolitika megosztásra törekvő manipulációs tevékenységét.

Amikor tehát Széchenyi igen jó érzékkel a nemzeti-ségi politikát választotta, hogy rámutasson a liberális reformpolitika kétségtelen gyengéire és problematikus pontjaira, ezt olyan, sokban méltatlan támadással társította, ami megakadályozta, hogy beszédének komoly igazságtartalma is hatni tudjon. Pulszky Ferenc cikkei és Wesselényi Miklós nyilatkozata felelt az akadémiai beszédre a Pesti Hírlapban, míg dicsérőleg – a nekik szóló üzenet vonatkozásában teljesen érthetően – szinte csak a nemzetiségi politikusok nyilatkoztak róla.

Nem lenne azonban teljes a kép, ha a probléma tartalmi oldalához is nem tennék hozzá néhány lényeges információt. Tévedés lenne ugyanis azt hinni, hogy Széchenyit a racionális tolerancia igénye megóvta attól, hogy adott esetben ne osztozzon kortársaival, a nemzetiségek önrendelkezési törekvéseinek érthető, de nehezen menthető szűkkeblű elutasításában. Hiszen amikor Kossuth Lajos 1842 júniusában, Pest megye közgyűlésén a magyarság önvédelme érdekében ugyan, de mégiscsak annak kezdeményezését javasolta, hogy Horvátország teljes közigazgatása és törvényhozása váljon el Magyarországtól, miáltal éppen azt az ürügyet szüntette volna meg, amellyel hat év múlva Josip Jellasic altábornagy a horvátok tízezreit állította a császári zászlók alá! Bizony maga Széchenyi írta a Garat kéziratában: akadnak „kuruzslók [...] kik bárhol fájjon is a nemzeti test, ha ez egész ország lenne is, mint például Horvátország [...] minden tétova nélkül rögtön amputatíot javaslanak”.

Szélesebb körben ma sem ismert eléggé, hogy a reformkor két óriásának a nemzetiségi kérdésben fennálló ellentéte 1848 tavaszán, még miniszterjelöltségük

idején majdhogynem formális kormányválságot robbantott ki. A nemesi megye népképviselési alapra helyezéséről folytatott vitában azonban az oly sokszor „nacionalistának” kikiáltott Kossuth volt az, aki a nemzetiségeknek is helyi politikai jogokat kívánt biztosítani, s az akadémiai beszéd egykori szerzője tette kérdésessé annyit magasztalt toleranciáját, sikeresen ragaszkodva a nemességnek – úgymond a magyar elem túlsúlyát garantáló – megyei politikai hegemoniájához.

Magukat a nemzetiségi mozgalmakat a sopronnyéki választókerület képviselőjeként a népképviselési országgyűlést is látogató gróf, nem kizárólag magyarellenes lázadásoknak tartotta. Elismerte, hogy „a felébredt nemzetiség geniusa szerint” megvan a horvátok igazsága is; a kibékülést velük a pánszláv veszély elhárítása miatt sürgette, örömmel konstatálva, hogy „szintén a dynastiára” orientálódnak.

1848 őszén elborult Széchenyi szellemi napvilága, így már nem lehetett közvetlen részese azoknak a küzdelmeknek, amelyek a nemzetiségi kérdés új fejezetét nyitották meg a Duna-medencében. A magyar nemzet első népképviselési alapon megválasztott törvényhozó hatalma, a szabadságharc végnapjaiban Szegeden üléselő országgyűlés levonta a testvérgyilkos küzdelem legfontosabb tanulságát. Törvényben rögzítette a többi nemzetiségek jogát a közös hazán belüli önálló nemzeti fejlődéshez. Az önvédelmi szabadságküzdelem emigrációba szorított vezetői méltóan gazdálkodtak ezzel a kivételes szellemi és erkölcsi örökséggel. A megbékélést és az együttélés legméltányosabb kereteinek kimunkálását célzó erőfeszítéseik közös történelmünk legszebb lapjaira tartoznak.

Ha hiszünk abban, hogy a történelmi analógiák megértése segíthet a nemzeti-társadalmi katasztrófák elhárításában, akkor arra a kérdésre is választ kell adnunk: korszakos léptékkel mérve miért fordult ezzel az örökséggel éppen ellentétes irányba e problémakör közép-európai története? Olyan tájak felé, amelyek azután gonosz indulatok igyekeztek visszaélni a „legnagyobb magyar”-nak egyedül a maga korából megérthető szavaival, gondolataival. A mai írástudók felelőssége, hogy ne kerüljön erre sor soha többé.

CSORBA LÁSZLÓ

Rafal Wisniewski

Kelet-Európa Svájca*

Erdély a nagy vándorlások földje, valóságos Kánaán a telepések és a földönfutók szemében. Az egykor oláhoknak nevezett románok mellett ott vannak a magyarok, szászok és svábok, de nem hiányoznak a zsidók, a ruszinok, a szerbek, a cigányok sem. Legtöbbjük valamiféle üldözés elől menekülve érkezett erre a földre. Hisz Erdély lakói egészen a XX. századig még egy hallatlanul fontos lehetőséggel rendelkeztek. A magas hegyiségek gyakorlatilag megközelíthetetlené tették jelentős erdélyi területeket – ez, valamint a hazai és a külső erőviszonyok történelmi alakulása évszázadokon át minden nemzeti, nyelvi és vallási közösségnek biztosította önazonosságát megőrzését. A székely és a szász autonómia modellje egész Erdélyben elterjedt, aminek következtében a különféle népcsoportok és mikrotársadalmak kulturális szempontból a legutóbbi időkig egyedülálló módon átvészelték az évszázadokat.

Erdély életében az egyik leglényegesebb cezurát a XVI. század eseményei jelentették. Ekkor az ereje teljében lévő Magyar Királyságra, amelynek Erdély az első Árpádházi királyok óta integráns része volt, a Félhold megsemmisítő csapást mért. Az ország középső vidéke a török birodalom része lett, az északi és a nyugati területek Bécs fennhatósága alá kerültek. Az ország kezdett elnéptelenedni és elvérezni, rendkívüli árat fizetve az *antemurale christianitatis* címért. Eközben a messzi keleti vidék, azaz Erdély, amelyről sokan meg is feledkeztek, a magyar függetlenségi

eszmé menhelye lett, a magyar nemzeti kultúra második bölcsője, egy sor valóban nagy formátumú ember kis fejedelemsége (közülük egy még Lengyelország királya is lett – Báthori István. A Szerk.), amelynek uralkodói gondosan ügyeltek rá, hogy időben megfizesék a sarcot, ám egyúttal megmentették az európai civilizáció legértékesebb eszményeit, és új értékeket hoztak létre.

A több, mint másfél évszázadon át folytatott erdélyi egyensúlyozás a szultán, a császár és a lengyel király közt elsősorban azért volt lehetséges, mert az Erdély földjén érvényesülő alapvető erők összefogtak a fejedelemség törekeny önállóságának védelmében. Ennek az összefogásnak természetesen mélyebb gyökere is volt. Az úgynevezett három nemzet uniója, azaz a magyaroké, a székelyeké és a szászoké még a középkorból eredt. Hisz már akkor – a tatárjárás következtében, a török fenyegetettség árnyékában és a parasztok állandó forrongása miatt – ez a politikai képvisellel rendelkező három nemzet, tekintet nélkül a nyugati politikával elfoglalt magyar királyokra, megállapodásra jutott saját belső problémáik rendezését, illetve az agresszió vagy a régió életét destabilizáló fejlemény esetén a közös fellépésben.

Az elkövetkező esztendőkből a Magas Portától függőségben élő, de sok tekintetben saját politikát folytató Erdélyi Fejedelemség egyre jobban hasonlított a svájci mintához. Ebben az európai zónában a reformáció sehol másutt nem nyomult előre oly sikeresen, mint itt. Egy bizonyos ponton a katolicizmus szinte már nem is létezett: a Rómához hű papok és apácák a neofita protestánsok üldözése elől, akik mindenáron meg akarták őket téríteni, csak néhány mágnás birtokán találtak menedéket. A szászok közt a lutheránus irány hódított, a magyarok közt a kálvinizmus, s csak ezen a földön maradtak meg az unitáriusok. Amikor – már a tö-

rökök kiűzése után – a Habsburgoknak lengyel mintára sikerült rávenniük a pravoszlávok egy részét a Rómával való unióra, a mítosz, hogy Erdély a kelet Svájca, amelyben többféle náció: magyarok, románok, németek, zsidók és többféle felekezet: a római és görög katolikus, a pravoszlávok, a lutheránusok, a kálvinisták, az unitáriusok, a Mózes-hitűek élnek együtt békében, már-már befejezett ténynek látszott.

Annál is inkább, mert Erdély nem csupán az akkori Európa egyik határvidéke volt. Említettük már, hogy az elmúlt két évszázadon át csupán itt maradt életben a másutt elpusztított magyar nemzeti kultúra és a magyar államiság eszméje. Ha nem lett volna Erdély, ha nem lett volna az erdélyi uralkodók géniusza, akiknek a diplomáciai manőverezés és az állandó hadviselés mellett még arra is jutott idejük, hogy pártolják a tudományokat, élénk kapcsolatokat tartsanak fenn Angliával és Németalfölddel – úgy nagyon is valószínű, hogy a magyarok nem tudtak volna többé talpra állni országuk hosszú ideig tartó bécsi–isztambuli felosztottsága után. Vegyük ehhez még a reneszánsz és Erdély viszonylagos önállósága idején kialakult vonásokat: a nyitottságot, a toleranciát, az új iránti kíváncsiságot, a nyugati orientációt, aminek következtében az *erdélyi magyar kultúra egészen a XX. századig megőrizte nyugatos beállítottságát*, nemegyszer megszégyenítve (vagy irritálva) ezzel a tulajdonképpeni Magyarország polgárait. Ha Erdély jelentőségét a magyar államiság és szellemiség fejlődésében a lengyelek számára ismert hasonlaltal próbáljuk megvilágítani, Litvániára vagy a XX. századi Galíciára hivatkozhatnánk. Természetesen ez az analógia is, mint a hozzá hasonlók általában, némileg sántít. Talán annak volna a leginkább értelme, ha Erdély szerepét Wilno, Lemberg és Krakkó *együttes* szerepéhez mérnénk.

Ennek ellenére nemcsak a magyarok számára volt Erdély az újkori kultúra és a nemzeti lét bölcsője. Szemben a több évszázados diszkriminációt hangoztató propagandaszólamokkal, Erdély alapvetően fontos szerepet töltött be a román nemzeti tudat fejlődésében is. Hisz nem a Kárpátokon túl, a moldáviai vagy havasalföldi vajdaságokban, amelyekre sokkal erőteljesebb hatást gyakorolt a keleti és a bizánci kultúra, amelyre rányomta bélyegét

* A cikk első részét lapunk 6. számában közöltük.

a görög fanarioták és a román bojárok önkénye, amelyek ki voltak téve a különösen nehéz török elnyomásnak és a térség akkori urai közötti hatalmi viszály következményeinek – hanem pontosan itt, Erdélyben alapították az első román iskolákat, és itt nyomtatták az első román könyveket, itt foglalták szabályokba e nyelvet, megtisztítva a szláv beütésektől és „nyugatosítva”, itt döntöttek a Círill-beütők elvetéséről és a latin ábécé elfogadásáról. Ebben a folyamatban rendkívül fontos szerepet játszott az erdélyi román görög katolikus egyház, amelynek képviselői – az úgynevezett erdélyi iskola tagjai – írták meg először a románok történelmét a római eredet axiómájával, ami lényeges impulzust adott az egységes román nemzeti identitás kialakulásának, s végül is ez vezetett az összes románok lakta föld egyesítésének követeléséhez (amit aztán sikerült is elérni, némi fájda-

lomdíjjal kiegészítve, az első világháború után).

Az erdélyi etnikai és vallási sokszínűség mégsem tudott arra a magasabb fokra eljutni, amelyet Európában teljes sikerrel alighanem csak Svájcnak sikerült megvalósítania. Ezzel együtt az eszme, hogy Erdély független állam lehetne, az itt élő népcsoportok és felekezetek közös hazája, amelyet az önkormányzatok és az autonómiák bizonyult rendszerre fogva össze, évtizedek óta tartja magát írók, politikusok és fantaszták álmaiban. A transzilvanizmus, vagyis az esetleg kantonokból álló független, önálló Erdély gondolata főleg olyankor jelenik meg, amikor a régió fölött sőt felhők gyűlnek, és természetesen az aktuálisan épp elnyomottabb náció képviselőiben.

Ha azonban szigorúan a történelmi tényeket tekintjük, úgy a külső, centrifugális erők túlsúlyáról kell beszélnünk. Az 1848-as „népek

tavasza” is a nemzetállam eszméjének teremtett kultuszt, amely magától értetődően egy náció uralkodó szerepére épül. Ezek az erők pedig arra törekedtek, hogy Erdélyt magukhoz csatolják, beolvasszák, asszimilálják, nem pedig arra, hogy tiszteletben tartsák, sőt netán továbbfejlesszék az évszázadok során kialakult különállóságát és sajátosságát. A török függőség lerázása után a múlt század közepéig ilyen tényező volt a bécsi udvar, amely a legérdekeltettebbek mellőzésével, a *divide et impera* elv jegyében kormányozta Erdélyt. 1867 és 1918 között a tartomány a dualista Monarchián belül ismét Magyarországhoz tartozik. 1918-tól, pontosan a trianoni békediktátumtól, amely Magyarországot megfosztotta területe kétharmadától és több, mint hárommillió anyaországi magyart az elcsatolt területeken kisebbségi sorsra kárhozottatott, Erdély Romániához tartozik. Ezzel azonban nem csitulnak el a kedélyek, és nem szűntek meg a konfliktusok, s 1940–44 között a német–olasz döntőbíráskodás Észak-Erdélyt visszajuttatta a magyaroknak. A háború után helyreállították az 1940 előtti állapotokat. A *nyolcvanas években Erdély ismét az újságok címlapjára került, mint a mai Európa egyik lehetséges legveszélyesebb tűzfészke*. És máig az, annak ellenére, hogy 1989 decemberének emlékeztető napjaiban a magyar-román-német együttműködés igazi közös eufóriából fakadt.

Az erdélyi nemzeti-vallási-kulturális sokszög történetének és konfliktusainak fenti vázlatából valójá-

ban egy kissé sematikus következtetést vonhatnánk le, amely szerint nehezen bár, de mindenképpen nem reménytelenül épp az emésztődik fel a külső, idegen erő hatására, ami kisszerű, belterjes és megkövesedett a hagyományban. Ezt a képet csak megerősítheti az a benyomás, amellyel az Erdélyben keletkezett szépirodalom szolgál. A lengyel végek kitűnő ismerőjének, Jerzy Stempowski-nak ezt látva, örülne a szíve, hisz ő írta az *Egy ausztriai és németországi utazás naplójában*: „Mit ér a közös nyelv adta kötelék azzal a kötelékkel szemben, amely a föld titkainak közös ismeretéből ered? A nyelvi közösség nem gátolja meg a polgárháborút, de mennyi erőszaknak és jogtalanságnak kell megtörténnie, hogy akár csak egy tíszavirág életű háborúság is kitorjón egyugyanazon község lakói között?” Am ugyanebben a Naplóban megtaláljuk a figyelmeztető jelzést is: „A fogalmi zűrzavar nyilván onnan fakad, hogy a nyelvi közösség és a területi hovatartozás többnyire fedték egymást. Holott senki sem látott csupán nyelvi kritériumok alapján egy halomba bányt emberi tetemeiket. Hogy ilyet is lássunk, meg kellett érünk Hitlert.”

Erdély évszázadról évszázadra változott. A népesség összetétele és lélekszáma hullámzott, változtak a történelem által kegyelt nációk, felekezetek és politikai irányok. Ennek ellenére a XX. század derekáig gyakorlatilag senki sem vonta kétségbe e régió alapvető vonását: *etnikai mozaikosságát*. Ezt a ve-

szélyt csak a mi századunk hozta meg, amikor a mai totalitáriánus rendszereket a „szép új világ” építésének olyan eszköztárával látta el, amihez képest az ókori és középkori zsarnokok kellei holmi gyermekjátékoknak tűnnek.

Így tűnt el a mai Erdélyből a zsidó közösség: azok, akik – nem túl nagy számban – átvészelték a *Holocaust* tragédiáját, ha csak teheték, jobbnak látták kivándorolni. Hasonlóképpen alakul a németiség sorsa: a két háború között még félmillióan voltak, ma alig többen, mint kétszázezren, s ők is magától értetődően csak az alkalomra várnak, hogy kivándorolhassanak. Az utóbbi években a magyarok – főleg az értelmiség – panikszerű exodus is bekövetkezett.

Lassan szétporlad az e régióban élő nemzetek közt a kölcsönös megértés és tolerancia alapja. A magyarokat kitelepítették a városokból, Erdély határait túl biztosítottak munkát számukra, megüresedett helyüket a Kárpátokon túlról érkezett bevándorlók töltötték be: olyan románok, akik nem ismerik az etnikailag sokszínű világ sajátosságait, akikkel a sovinszta propaganda megkísérelte elbitetni, hogy minden „idegen” hódítónak és örök ellenségnek tartandó, azaz méltó a minél gyorsabb elnemzetietlenítésre. A XX. századi *metamorphosis Transilvaniae* arra kényszerít, hogy búcsúzzunk (?) az „Erdély – a kelet Svájc” mítosztól. Az e régióban élő emberek kapcsolataiban az „ők” kifejezés lassan kiszorította a „mi” névmást, s e definíciók mind inkább kizárják egymást.

A végső megsemmisítést és a könyörtelen homogenizálást kellett volna elvégeznie az 1988-ban beindított úgynevezett területrendezési tervnek, melynek során „a termelés racionalizálása” nevében lerombolták volna az ország falvainak és településeinek felét, a templomokkal, imaházakkal, zsinagógákkal, temetőkkel, szobrokkal, kulturális emlékekkel együtt, helyettük mindenütt

lakóházaknak nevezett paneltömböket emelve: inkubátorokat a Kárpátok géniuszának világhatalmi álmáiból születő *Új Ember* számára. Ha e tervet megvalósították volna, akkor Erdély nemcsak egyfajta mítoszként szűnt volna meg létezni, hanem mint tapasztalati, történelmi tanúságtétel is, mert hisz egykor ambicionálta e mítosz megtestesítését. A XX. század kilencedik évtizedének végén Erdélyben igazi harc kezdődött az idővel.

Az események, amelyek 1989–1990 telén bekövetkeztek, elindították az átalakulást Romániában és lényeges hatást gyakoroltak Kelet-Közép-Európa arculatára. Minden jövődőlés mégis, ami Erdély jövőjére vonatkozna, legalább annyira vitatható, mint bármely más prognózis, amely Európa keleti felének további útját illeti. A „*kasszandrai opció*” történelmi beállítottságú hívei azt mondják: minden sajtós szépsége ellenére Erdély múltja már 1945 előtt is konfliktusoktól duzzadt, s a legutóbbi évtized csupán megtermékenyítette a sovinizmus és az intolerancia e talaját. Egyébként az ördög, mint mindig, ezúttal is a részletekben és a konkrétumokban rejlik, s a legfrissebb híradások, amelyek Drakula báró hazájából érkeznek, már nem olyan optimisták, mint 1989 decemberében. Akik viszont szeretnek politikai víziókat kiötleni és a harmonikus egységben élő Európáról álmodnak, azt mondják, tekintünk optimizmussal a jövőbe, bizunk a határok légiesítésében, és az Elbától nyugatra bevált minták eredményességében. Azok azonban, akik ismerik Erdélyt, attól tartanak (abban reménykednek), hogy a történelem, mint mindig, most is a középutat választja. És a külső megfigyelő számára nehezen érthető nosztalgiával arra emlékeztetnek, hogy vannak veszteségek, amelyeket már soha nem lehet jóvátenni, és hogy vannak bizonyos „*de*”-k ma is, hisz Kelet-Európához a liberalizálás, sőt a demokratizálás nem mindig bozta meg a nemzeti kisebbségek problémáinak megfelelő megoldását. Holott „*len-ni vagy nem lenni*” kérdése ez itt, ezen a földön, amelyet egyes lakói Erdélynek neveznek, mások *Transilvaniának*, a többiek pedig *Siebenbürgennek*. (A kiemelések a Szerk.-től.)

Európa toborzót játszik

1919. Péntek, január 31. Balszerecsésnek tartott nap, amely ezúttal mégis jó hírrel virradt ránk: az antant visszaparancsolta a cseh csapatokat, s ígéretet tett, hogy megvédi a demarkációs vonalat. A szövetséges hatalmak egyébként megrekcmozták a románokat is, szintén demarkációs vonal ügyben. Higgadságra intettem híveimet: csillapodjanak, semmi okunk felhagyni a reménnyel. –

Kisbírónk ma délelőtt hözhírré tette: mindazon személyek, kik biztos adatokat szolgáltatnak az eldugott hadianyagok, fegyverek hollétéről (melyek az osztrák-magyar, valamint a német hadsereg tulajdonából valók), névtelenül értesítsék a VI-ik hadosztály parancsnokságát: pénzbéli kártérítést kapnak, arányosan az említett harci felszerelések értékével. –

Már csak ez a métely hiányzott: egymás feljelentése. –

Tavaly decemberben mintegy 100 ezer lakosa volt Kolozsvárnak. Az elmúlt hónapban 5–10 ezren távoztak Mátyás városából, irány: az anyaország. S mégis szaporodott a lakosság száma! Ugyanis: a keleti megyékből 15–20 ezren menekültek a kincses városba. A megszálló csapatok parancsnoka, Neculcea tábornok a legerélyesebb intézkedésekre készül: mentől nagyobb arányban kívánja eltávolítani a „népfölösleget”. Akár keletre, akár nyugatra, így ökelme, csak táguljanak a városból. Inkább nyugatra, lehetőleg. –

Szentserre senki nem tért vissza: aki búcsút mondott Aranyosszéknek, már Budapest iránt zötykölődik. Bízvást mondhatom, Erdély egének kék kárpitján megjelenének tüzes emberi kéznek ujjai, és kezdenek írni tűzbetűkkel: mene, tekel, ... –

Kérdezem a főjegyzőtől és a doktortól: mit szólnak a felháborító brutalitásokhoz, melyekről beszámolnak a bukaresti lapok. Egész bűnlajstrom terheli a németeket: minő embertelen cselekedeteket követtek el Románia 1916-os meg-

szállása alatt. Avval sem magyarázható e cselekedetek elrémisztő sokasága, véltem hittel, hogy egy kétségbeesett háború féktelenül vad légkörében estek meg. –

Legjobb tudásom szerint, így Demeter, községünkben praktizál egy kiváló orvos: vizsgáltasd meg magad vele, amice. Az elrémisztő brutalitásokból kijutott nekünk is, felebarátaid ugyanvalóst kiviselték magukat 1916-ban, s még napjainkban is botoznak imitt-amott, tán pont azok suhogtatják a botot, kikre „nap mint nap lesújtott a német vasököl”, Zoltán pap. –

Erdély, Bukovina, Besszarábia képviselőinek a béketárgyalásokra való küldése tekintetében nem történt még elhatározó intézkedés, így filigrán orvosunk tématerítő szándékkal: Bratianu elnöki táviratát várják az előzetes megbeszélések alapján. –

Ah, elképzelhetetlen, ex cathedrázott behemót főkurátorunk, hogy erdélyi magyarok nélkül kél útra a delegáció. Rám irányította hidegen villogó cvikkerét. Házigazdához illó udvariassággal jegyeztem meg: evidenciák fölött mi értelme hajba kapni, Ferenc atyámfia? –

Elnyűtt ferencjós-kás kisbírónk lecövekelt a Templom tér közepén: Holban tábornok kéri mindazokat, akik elrekkentett hadianyagok lelőhelyéről tudnak, úgymint lőszer, fegyver, személyautó, motorbicikli, et cetera... Még hányszor teszik közhírré, s biztosítják az adatközlőket, hogy nevük titokban tartatik, s nem esik bántódásuk, sőt! Jutalomban részesülnek. –

Előbb-utóbb csakugyan rászorulólok egy alapos kivizsgálásra: főjegyző-főgondnokunk megmutatta a község házára érkezett „decret letget”-t. A szebeni Kormányzó Tanács rendelete kötelező érvénnyel bír minden egyházi hatóság számára: tilos iskolaügyekben érintkezést tartani a budapesti kormánnyal, ezek az ügyek kizárólag a Consiliul Dirigent hatáskörébe utaltattak. –

Szolnok-Doboka megye közigazgatását átvették a román hatóságok.

A vármegye prefektusa Teodor Mihali, felszólította a tisztviselőket: vagy leteszik az esküt, vagy eltávoztaknak tekinti őket állásukból.

– Ah, megszámláltattunk, amice, zökkent ki indolenciájából a főjegyző, Mihali új alispánokat, valamint főjegyzőket ültet a magyar tisztviselő helyébe, a járások élére is új főszolgabírók kerülnek, idő kérdése: mikor kötnek útilaput a talpamra. –

Újfent járnak, több-kevesebb rendszerességgel a kolozsvári lapok, főcikkekben hozzák: Wilson ünnepi szavai nyitották meg a békekongresszust. W. beszéde alatt a legnagyobb fokú megindultság volt tapasztalható. A problémák, fejtette ki az észak-amerikai államok elnöke, egyre magasabbra tornyosulnak a konferencia előtt, és minden bizottságnak a legodaadóbb igyekezettel és objektivitással kell eljárnia, hogy a kérdések a világ minden nemzetének megnyugtatóra rendeződjenek. Azt lehetne mondani, így Wilson, hogy a legsúlyosabb felelősséget vállaltak el az új világ nyugalmaért és boldogságaért. –

Igaza van a filigrán doktornak: az ember nem tudja, sírjon vagy kacagjon. Itt állunk tetőtől talpig megszállva, román felebarátaink otthonosan elhelyezkedtek, erre jön a hír a székesfővárosból: a magyar kormány egy minutáig sem ősmerte el Ferdinand jogát a 26 vármegye megszállására. –

Estefelé átjött parókiánkra Pálfi presbiter, ökelme mondotta: Iuliu Maniu, az erdélyi Kormányzó Tanács vezetője azt bizonygatja, hogy

Magyarország elismerte Erdély önállóságát, hivatkozási alapul felsorolta a „tényeket”: 1. Tavaly októberben román proklamáció olvasott fel az Országgyűlésben; 2. Még azon hónapban megalakult az aradi Consiliul Dirigent; 3. A Kormányzó Tanácsot elismerte a magyar kormány; 4. A magyar hadügyminiszter engedélyezte, hogy az erdélyi román katonák hűségüket tegyék a Nemzeti Tanácsra; 5. November folyamán ajánlotta a magyar kormánynak, hogy önszántából járuljon hozzá a románlakta vidékek önkormányzatához. –

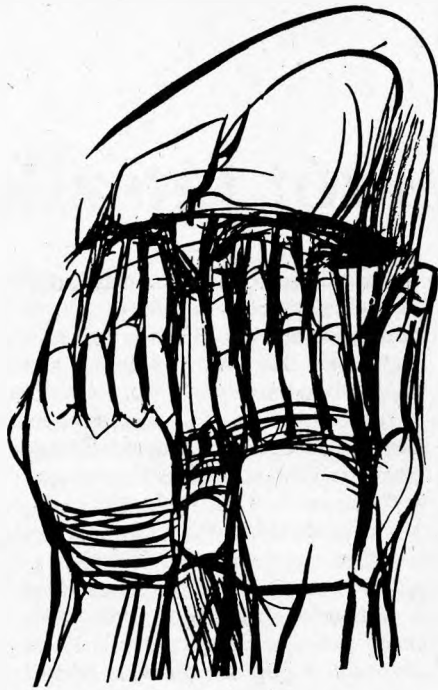
Áh, miféle tények ezek, így D., nincs róla tudomásom, hogy az 5-ik ponthoz ép elmével hozzájárult volna a magyar kormány. –

Lehet azt tudni, tűnődött Bogdán doktor, mihez járult hozzá s mihez nem a kormány, mely kapkodott s kapkod most is, mint Bernát a mennykő után. –

Salamon hozta hír: állítólag Kolozsvárra teszi át székhelyét a nagysebeni katonai parancsnokság és a Kormányzó Tanács. –

Soltész igazgató és kántortanító: Brassóban kongresszust tartottak a román tanárok, követelik, hogy létesítsenek sürgősen román egyetemet Kolozsvár székhellyel, s míg az univerzitas megalakul, a mostani kolozsvári egyetemen taníttassék a román nyelv és irodalom, valamint a román történelem, természetesen – az állam nyelvén. Továbbá sürgetik, hogy leltározzák fel az egyetem könyvtárát, épületeit, laboratóriumait. –

Budapesten a kormány a földbirtokok reformot ossza és szorozza, Be-

rinkey Dénes miniszterelnök irányításával. Dél előtt, hosszabb időn át Károlyi elnök is jelen volt a minisztertanácsban: du. fél 3 órakor már a 18-ik paragrafusnál tartottak ökelmük. Ebéd után eljutottak az 57-ik paragrafusig, vacsora után esmét összeültek. Hajnaltájt végződött a tanácskozás. –

A főkurátor: áh, mintha nem is evilágon élnének, kutyafüle. –

Igaza van széle hossza atyámfiának. –

Boldogult homiletika professzorom alighanem színjelest adott volna Pálfi Ábel presbiterünknek hallván kerekded, bár indulattól csep- pet sem ment szónoklatát: Európa toborzót játszik, minden út Párizsba vezet, Róma teljesen háttérbe szorítva, szívhatja fogát XV. Benedictus. Párizsba tódul a fél világ, cito, cito, citissime, föl a békekongresszusra! Szénínség világszerte, senki sem kérde: lesz-e elegendő szerelvényt vonó mozdony a fő-, al-, s szakbizottságok cancukáztatásá-

ra. Az utódállamok siránkoznak, mert nem küldhetnek elég delegátust, a szerbek, csehek, románok gyanakodnak, kis híján kimondják, ami a lelküket nyomja: attól tartanak, hogy nem lesz elég korrekt bíró Clemanceau, Lloyd, Wilson, a többiekről nem is szólva. Milliő szempontból dagad poggyásunk, számlálatlan szakértőt s annak titkárát cipelik magukkal, segédtitkárok sem hiányoznak, tekintélyes szakállú professzorok, magamutogató tökfilkók töfögnek Párizs iránt. Visznek magukkal kilincselésben jártas svihákokat is, kik törleszkednek úgy a győztesek, mint a vesztesek szálláshelyén. Hintál a bendője, kihagy a szívverése a boldogtalan, kiszolgáltatott nemzeteknek, kiknek sorsáról döntenek a fény, a művészetek, a stricik s örömlányok városában. Legjobban fél Felvidék, Délvidék s Erdély népe: nehogy elsuvaszák az igazságot, ami az egymás valagába tolongó döntőbírók között csakis elfogult lesz, születik igazság, hogyné: csak csonka lesz az az igazság, netán esetleges. Mentől kevesebb lenne a bíró, annál kevesebb a lehetőség a tévedésre. –

Ha rajtam múltna, fulladt ki Pálfi atyámfia, nem delegátusok légióját, hanem az igazságot ültetném vonatra, s küldeném Párizsba, anyaszült meztelen, esetleg egy fűgefalevéllal takarván el fanszörzetét. –

Elnézést kért Ibolyámtól, s a jelenlévő megilletődött, s ámoly társaságtól. –

A segédlelkész, Bogdán doktor és Oós segédjegyző megrökönyödve bámulja a sokfoggal kacagó főjegyző-főkurátort; ritka látvány tanúi. A szélebossza férfiú kibontakozik modoros egykedvűségéből.

– Fogózkodjatok meg, amicék, ezt nevezem zseniális arcátlanságnak. – Egy bukaresti újság lapkivágását búzza elő kabátja belső-zsebéből; körülményeskedve várakoztatja ballgatóságát. A lapkivágás mellé helyezi ebonitkeretű lüpejét, orrára csípteti aranykeretes civikkerét. – Azt a bogra kötött kutyafülét, a Románia című lap leközölt egy titkos szerződést, melynek alapján az antant „rávette a románokat”, hogy készületlenül kapcsolódjanak be a nagy bábo-rúba (...)

KÖNTÖS-SZABÓ ZOLTÁN

(Részlet a *Febér* zászoló Erdély felett avagy *Trianon* gyermekei c. Családi krónikából.)

Egyetlen tollvonással

1949–1958 között Bákó megye, minden magyar ajkú falujában volt külön magyar és külön román iskola. Abban az időben, az Oktatási Minisztérium Nemzetiségi Vezérigazgatóságának megbízásából Bartis Árpád tanfelügyelő foglalkozott az anyanyelvű oktatással. A megyei tanfelügyelő Kardos János volt. Ők sokat tettek a magyar iskolák megmaradásáért. A felszámolást a Magyar Népi Szövetség tevékenységében kell keresni, és a Kommunista Párt politikájában. Ugyanis a Gheorghiu-Dej diktatúrájának nem volt kedvére a magyar nyelvű oktatás, nemcsak a csángók között, hanem Erdélyben sem. Egyetlen tollvonással, 1953-ban a legtöbb faluban megszüntették a magyar nyelvű oktatást. Erre a tragikus sorsra jutott a magyar iskola Somoskában, az én szülőfalumban is. Az ötödik osztályban már román nyelven kellett tanulni. Nehéz volt a váltás, mint minden más, ami azután hullt jégverésként a csángókra.

A lészpedieknek sikerült megőrizniük iskolájukat 1957-ig. Bahana, Újfalu, Gyimesbükk és környékének iskolái is maradhettek még egy darabig, de aztán azokat is bezárták.

A bákói magyar tanítóképző utolsó osztálya 1957-ben végzett. Sajnos, amire diplomát kaptak a tanítók, már bezárták a magyar nyelvű iskolák kapuit. Ezzel egy időben ment füstbe az a terv, hogy új elemi mintaiskolákat nyitnak Gaicsánában, Magyarfaluban, Külsőrekecsinben. Pedig a Bákó megyei Lujza-Kalagorban a magyar oktatás idején az óvodás-napközis gyerekek altatását-etetését is megoldották, méghozzá ingyenesen, és Bogdánfalván második ciklus is volt (V–VII osztály)!

Annak az egy évtizednyi magyar oktatásnak mégis volt eredménye. Több faluból továbbmehettünk az erdélyi iskolákba: Sepsiszentgyörgyre gimnáziumba, vagy a székelyudvarhelyi tanítóképzőbe. Egyetemre abban az időben Kolozsvárra mentek az arra érdemesek.

Felejthetetlen számomra az első tanítóképzős esztendőm, ugyanis minden tanárnak segíteni kellett az anyanyelv elsajátításában, mert az V–VII osztályt román nyelven végeztem volt, és nálunk még a magyar nyelvű imakönyveket is mind elkobozták. Ilyenformán magyarul még imádkozni sem volt miből. Tragédiája volt ez a csángó népnek, különösen az öregeknek, mert még gyónni sem tudtak, hiszen a papok janicsár módra nevelkedtek, és az anyanyelvüket nem akarták beszélni. A magyar szót püspöki rendelet tiltotta, állami parancs szerint.

Egyre sürgetőbb tehát a kérdés, hogy mi lesz ezzel a néppel? Mit kellene tenni a megmentésükre?

A fennmaradás huszonnegyedik órájában vannak. Megmentésükre azonnal engedélyezni kell a magyar istentiszteletet, és az iskolákban a magyar nyelvű oktatást. Gondolom, hogy ezen a téren a gyulafehérvári püspökség tehetne valamit, annak ellenére, hogy a Szentszék az érsekséget a bukaresti Robu román nyelvű püspöknek ajándékozta, holott az ország katolikusainak nagyobbik hányada Erdélyben él.

A csángóság már ott tart, hogy hamarosan és véglegesen elveszíti még meglévő nemzetadatát, és beolvad. Ha nem segítenek ezen a népen, hamarosan megszűnik létezni. Be kell látni, hogy nincs mód a moldovai csángóink megmaradására magyar nyelvű iskola és istentisztelet nélkül. Csakhogy a tudatos román nacionalizmus (láttuk ezt márciusban Marosvásárhelyen, júniusban Csíkszeredában és Bukarestben is, és látjuk mindennap, minden utcáson) azon van, hogy e népcsoport meg ne menekülhesen.

Meddig tartanak még a szegény éveik? A nemzetiség ellenes Ceausescu-féle pártapparátus nagyon sok vezetője ismét fontos állásban van és tevékenységük a halálunkat jelenti...

Ezért szükséges még egyszer és ismételtlen hangsúlyozni, hogy a csángóság iskolai oktatásának sürgős megszervezése nélkül a nevük sem marad fenn a történelemben.

Segítség, segítetek emberek a csángó-magyaroknak, segítetek!

DEMSE MÁRTON,
(Bákó)

Születésnap beszélgetés a 90 esztendőös Domokos Pál Péterrel

Bartók és Kodály nagyságát méltatva Szabó Dezső így sóhajtott fel: „Miféle mennyei jóvátételi bizottság ítélte meg a magyarságnak ezt a két lángészt, hogy kárpótolja az elszenvedett veszteségekért?”

Most, amikor a pátriárkai kort megért Domokos Pál Pétert köszöntjük, mi is eltűnődhetünk azon, hogy milyen bölcsen működik az a mennyei igazságszolgáltatás, amely a magyarság legelesettebb, legelfeledettebb kisebbsége, a csángómagyarok számára ilyen hallatlan energiával, eltökéltséggel, megalkuvást nem ismerő tartással és elnyűhetetlen szervezettel megáldott szószólót és képviselőt rendelt, mint Ő?

Ahhoz, hogy valaki hosszú életet éljen, sok egyéb mellett nyilván az is szükséges, hogy legyen értelme ennek az életnek. Ma, amikor alapítványok születnek, szervezetek alakulnak a csángómagyarok ügyének felkarolására, amikor a 3–4 esztendő alatt több mint tíz könyv jelent meg a moldvai magyarokról, sőt már a Magyar Televízió is több adásban foglalkozott velük, immár biztosan állíthatjuk, hogy Domokos Pál Péter erőfeszítése és munkássága nem volt hiábavaló.

Dè kezdjük az elején! Emlékszik-e tanár úr életének olyan idejére, amikor nem foglalkozott a csángókkal, esetleg azt sem tudta, hogy léteznek-e egyáltalában?

Az én időmben a tankönyvek, akárcsak itt nálunk az eddigiek, mégcsak nem is gondoltak az akkori határokon kívül élő magyarokra. Így tanulni biztosan nem tanultam róluk. Hozzánk Csíksomlyóra, a pünkösdi búcsúra minden esztendőben eljöttek a csángók, de hogy ezek gyimesiek voltak-e vagy moldvaiak, azzal én mint gyermek nem törődtem. Pedig édesanyám – mikor már nagyobb voltam – gyakran emlegette, hogy ő az ilyen búcsúk alkalmával még főzött a „nagykalapú csángóknak”. Ennek pedig az a története, hogy többszáz esztendővel ezelőtt az egyik moldvai vajda, katolikus alattvalói, vagyis a csángók kérésére egy havast ajándékozott a csíksomlyói egyházközség számára azért, hogy a pünkösdi búcsún résztvevő moldvai magyaroknak három napon át ételt és szállást adjanak. Ez a havas és ez a szokás megvolt egészen az első világháborúig, s ennek az egyezésnek az értelmében főzött édesanyám a csángóknak. Hanem amikor olyan 13–14 esztendőös forma legényke voltam, akkor a somlyói egyházközség hárommillió koronáért eladta ennek a havasnak a fáját. Mint gyermek én is köböztem a fát, s napidíjat kaptam érte.

Az igazi találkozásra 29 esztendőös koromban került sor. Akkoriban minden erőmmel azon voltam,

hogy a román hatalom alá kerülő székely népemnek az öntudatát erősítsem, s így minél nagyobb esélye legyen a megmaradásra. Kiállítókat szerveztem, visszaadtam a székely viselet – a rokolya és a harisnya – becsületét, a Kodály és mások által feldolgozott népdalok közül pedig többet előbb mutattam be Csíkszeredán, mint Budapesten. Ezeknek az erőfeszítéseknek a következményeként a románok érvénytelenítették Budapesten szerzett okleveletem, s ezzel lehetetlenné tették, hogy tanítsak. Ezidőben olvastam Bartóknak a Magyar népdal című könyvét, amelynek 9. oldalán azt írja, hogy az egész magyarlakta vidéken elvégezték a népdalgyűjtést, csak a Bákó környékén élő csángómagyarokhoz nem jutottak el. Ez a mondat volt, amelynek hatására elindultam Moldvába, és megismerkedtem a csángókkal.

Mikor járt először a csángók földjére?

A Bartók-mondat elolvasása után nem haboztam. Éppen akkor vonták meg az állásomat, tehát alig-hogy vége lett a tanításnak, elindultam. Kézdivásárhelyről Berecken át mentem be, amikor a szentistváni határt elértem, megcsókoltam a földet, s mentem tovább gyalogosan, egészen az első településig, az Ojtoz bal partján lévő Gorzafalváig. Rövid beszélgetés után továbbmentem, és csak Onyesten álltam meg néhány napra, Bertalan Sándor kántornál. 1929 után azután többször is jártam benn, hol kerékpáron, hol szekérrel, hol pedig vasúton, aszerint, hogy milyen alkalom és lehetőség kínálkozott.

Mik voltak a moldvai utazások legfőbb tapasztalatai?

A moldvai csángómagyarok a hagyományos népi műveltség nagyon régi rétegeiben élnek. Olyan szavakat, szokásokat, dallamokat őriztek meg, amiket mi, a Kárpátokon belül élő magyarok már elfelejtettünk. Figyelmemet igyekeztem kiterjeszteni a népelet minden területére a szántás-vetéstől és a szövés-fonástól a betlehemezésig és a lakodalmi szo-

kásokig szinte mindenre. Könyvemben, a Moldvai magyarságban, amelynek nemrég jelent meg az ötödik, átdolgozott kiadása, teljes képét adtam a moldvai magyarság történetének és életének.

A még csak tíz esztendeje román uralom alatt élő székely nép fiának bizonyára tanulságos volt látni az akkor már többszáz esztendeje románok között, nemzetiségi sorban élő csángók helyzetét.

Igen, ott lehetett a maga valóságában megismerni a román nemzetiségi politika lényegét, hogy miközben a maguk számára semmit sem tartanak elegendőnek, ők nem képesek elviselni, hogy más vallású, más nyelvű nép is él közöttük. A románok olyan dolgokkal szórták tele a világot, a világ közvéleményét, amik nem felelnek meg a valóságnak. Azt hirdették és hirdetik ma is, hogy ők minden más népnél előbb ott voltak Erdélyben, és mindig ők voltak többségben. Ezzel szemben az az igazság, hogy a XIV. század végén, utolsó Árpád-házi királyunk uralkodása idején összesen 18 300 román élt Erdélyben, ugyanakkor a magyarok száma 310 ezerre tehető. Templomuk akkor még – hiszen csak nemrég szivárogtak be Erdélybe – egyetlen egy sem volt, a magyaroknak pedig – a vatikáni dokumentumok szerint – több mint 600. Am a XVIII. században, amikor már valóban többségben voltak, mindenük megvolt, ennek ellenére azt híresztelték a világnak, hogy ők jobban el voltak nyomva, mint a világ bármelyik népe. A többségében görög katolikus valláson lévő erdélyi oláhságnak püspöksége volt Balázsfalván, Nagyváradon, Szamosújváron és Lugoson; mindenütt teológiájuk is létezik, s iskolák százait működtetik.

Ugyanakkor a moldvai katolikus csángómagyaroknak nincs egyetlen olyan templomuk, ahol az anyanyelvükön prédikálna és misézne a pap, magyar iskolára pedig még csak nem is gondolhatnak. De a világ szemébe azt a port szórják, hogy ők vannak elnyomva Erdélyben. Akinek volt szeme, az láthatta Moldvában, hogy milyen sorsot szán a hivatalos román politika a kezei közé került erdélyi magyarságnak.

Később aztán akadtak egyéb példák és tanulságok is. A görögkeletiek a születése pillanatától kezdve üldözték és gyűlölték a görög katolikus vallást, s 1945 után egyetlen tollvonással megszüntették több, mint másfél millió erdélyi román vallását. A görög katolikus papokat

bebörtönözték, megkínózták, templomaikat elvették és az ortodox egyháznak adták. Az egész világot felháborító tettük magyarázata az volt, hogy ne ossza meg a vallás a román népet. Nos, a moldvai katolikus csángómagyarokra is könnyen ez a sors várhat. 1885 óta, mikor létrehozták a jászvásári szemináriumot, kitiltották a magyar szót a moldvai katolikus templomokból. Amikor a lujzikalugariak tiltakoztak, mondván, hogy a templomot ők építették, s kérték: engedjék, hogy anyanyelvükön imádkozzának, Camilli József püspök azt válaszolta: „Kérdezlek benneteket lujzikalugariak, magyarok vagytok, vagy oláhok? Ha magyarok vagytok, akkor menjetek Magyarországra, s ott imádkozzatok, ahogy akartok, de itt más nyelven, mint oláhuul, nem lehet!” Ezt az oly ismerős szöveget sokszor lehetett hallani Erdélyben is az elmúlt évtizedek során.

A románok máris tagadják, hogy a moldvai csángók magyarok lennének. Könyvek sorozatát adják ki hamis állításuk igazolására. Legutóbb Dimitrie Martinásét, azelőtt pedig Pál Józsefét. Nem is beszélve Rab Mihályról, az egykori jászvásári püspökről, vagy a jelenlegi bukaresti érsekről. Ezek a janicsár papok azt hirdetik, hogy a moldvai csángók őseredeti románok. A magát Mihai Robunak nevező, püspöki rangra vergődött Rab Mihály valamelyik papi jubileumán elmondta az őt kérdező újságírónak, hogy a csángó nyelv az nem nyelv, hanem egy szedett-vedett keverék, amin ő is beszélt gyermekkorában, de püspökként már elfelejtette. Pál Iosif pedig azt írja 1942-ben, Szabófalván kiadott könyvének 96. oldalán, hogy a csángók vérbeli románok, semmiképpen sem magyarok. Rosszul teszik, akik őket csángómagyaroknak nevezik, mert az ilyen elnevezések képezik Budapest aspirációjának alapját.

Nicolae Iorga, a románok egyik legnagyobbra tartott történésze már az 1930-as években meghirdette, hogy a székelyek nem is magyarok, hanem elmagyarosított románok. Ezen először mindenki mosolygott. Nekem volt egy lapom, a Csiki Néplap. Amikor Iorga lett a kormányelnök, vezércikket írtam. A lényege a következő volt. „Romániában a kormányok gyakran változnak, az egyik megy, a másik jön. Mi, kisebbségi magyarok nem örvendünk, ha megy az egyik elnök, és annak se, ha jön a másik. Így nem örvendünk annak sem, hogy a kormány élére

most Nicolae Iorga került. Azért nem örvendünk, mert Iorga volt az, aki nem is román, hanem idegen nyelven meghirdette, hogy a székelyek elmagyarosított románok. El lehet gondolni, hogy ez az ember, akinek a száján megszületett ez a téves tanítás, milyen szándékkal veszi a kezébe a kormánykereket. Ezért nem örvendünk Iorga elnökségének.” Ezt írtam meg, mert úgy gondoltam, nem lehet alkudozni!

Az utóbbi időben jelentősen megnőtt az érdeklődés a moldvai csángók iránt. Mi erről a véleménye?

Rendkívül örvendek, hogy az utóbbi, eseményekkel terhes esztendőben akadt valamilyes mozgási lehetőségük. Sepsiszentgyörgyön csángó szervezet alakult, s újságot adnak ki. Kétnyelvű újságot, hogy a magyar iskolába nem járt csángók is olvashassák benne a népük múltjáról és jelenéről szóló írásokat. Csángó gyermekek jönnek tanulni Erdélybe, s ez roppant fontos dolog. Moldvában csángó fesztiválok rendeznek, Budapesten megalakult a Lakatos Demeter szabófalvi csángó költő nevével viselő egyesület, amelynek célja azok összefogása, akiket érdekel a moldvai magyarság ügye. A Tudományegyetemen kiadták Lakatos Demeter verseit – egy szebb kiadásban Svájcban is megjelent Csángó strófák címmel.

Úgy gondolom, hogy az erdélyi és a magyarországi magyarok szerető segítségével a moldvai csángók nagy elesettségükből visszatérhetnek a magyarság egészének körébe.

HALÁSZ PÉTER

„Ösztönös nacionalizmus” és politika

(...) A román szellemi élet legjobbjai Eminescu óta szinte kivétel nélkül arra törekedtek, azt követelték, hogy a társadalmi és politikai életben is a saját maguk felállította normák szerint cselekedhessenek. Nekünk, románoknak – mondja Iorga – „nem kellene nyugati teóriák, amelyek azt hiszik, meg tudják változtatni népünk gondolkodásmódját”. A románok sohasem éltek más civilizációktól átvett eszmékkel, éppen ezért a modern kor kísértései közepette is meg kell maradniuk az „ösztönös, a nép tömegeiből, a nép természetéből fakadó nacionalizmus” vonalán, amely soha nem kerülhet szembe a nép lelkiismeretével, és így minden körülmények között demokratikus marad.

A XVIII. századi erdélyi román (görög katolikus) írástudók „bűne” az volt – Iorga szerint –, hogy Rómát tekintették kiindulópontnak. Ugyanígy a XIX. századi ún. negyvennyolcas nemzedék, mely oly sokat tett a modern Románia korszerű intézményrendszerének kialakításáért, elszakadt a nép lelkiismeretétől és az Európától átvett, szépen hangzó elvek és jelszavak bűvöletében letért a régi, „ösztönös nacionalizmus” biztos útjáról.

„Nos – hangsúlyozta Iorga –, mi másként ítéljük meg a dolgokat! Mi azt mondjuk – még akkor is, ha ez elméletként nem a legszebben hangzik –: ennek a népnek joga van ahhoz, az a hivatása, hogy ezen a földön éljen – amelyen született – akár a szabadság ellenére, vagy a jogi normák áthágása árán is, mert ő öntözte vérével és izzadságával, mert az az ő szerzeménye, nem egyszerűen csak egy terület. Igen, a földet, melyen élünk, mi kuporgattuk össze, darabonként; közöttünk mint nemzeti szervezet és e föld között olyan kapocs van, hogy nyugodtan félretehjük a szabadsággal és a joggal kapcsolatos összes aggályokat, és ki merjük jelenteni: itt vagyunk, és itt is maradunk, mert az a hivatásunk, hogy itt maradjunk.

Mit törődöm én az 1520-as elvekkkel, mit törődöm az erdélyi ius tripartitummal, és mit törődöm akár a nagy francia forradalom eszméivel is, ha egyszer a saját nemzetem érdeke a legfontosabb számomra? Hogy ez nem túlságosan szép? Annyi baj legyen!”

Túlságosan egyszerű volna minderre azt válaszolni, hogy a Iorgát szadista módon meggyilkoló vasgárdista diákok is valami hasonlóra hivatkozhattak. De a Iorgai

attitűd lényege éppen abban ragadható meg, hogy ő mind a liberalizmussal, a parlamentáris demokráciával, mind pedig a totalitarizmussal szembefordult, de egyikkel sem elvi alapon. Ugyanígy azt is teljes joggal állíthatnánk, hogy Iorga minden politikai irányzatot elfogad és megengedhetőnek tart – idők és körülmények szerint. Amikor 1937 januárjában a román Vasgárda Madrid alatt hősi halált halt két önkéntesének tiszteletére Romániában nemzeti gyászt rendeltek el, Iorga így búcsúzott lapjában a fanatikus fiatalemberektől: „Keresztény hitükért és népük becsületéért küzdöttek, azért, ami örökkévaló, drága és tiszta a nem bolsevizálódott latinságban. Két fiatal román, két vitéz fiú. Mota és Marin elestek a vörösök által védett Madrid falai alatt. (...)

Őket olyan lelkesedés fűtötte, amit irányítani, nem elfojtani kell!”

Végeredményben Iorga relativista, nemzeti utilitarista felfogása is azt bizonyítja, hogy a románok tulajdonképpen nem tudtak mit kezdeni a politikával. Mivel soha nem volt saját politikai életük, mivel nem alkothatk politikai nemzetet, a politikához mindig úgy viszonyultak, mint valami tőlük teljességgel idegen, más létszférához. Vagy fatalista belenyugvással, vagy – az újabb időkben – vad, kíméletlen kritikával, vagy – a leggyakrabban – folyton ügyeskedve, abban a hitben, hogy ami „ott fenn” történik, illetve amit ott fenn ők maguk csinálnak, erkölcsileg nem érinti őket.

Ez a sajátos amorális mutakozik meg Iorgának a román-magyar viszonyt érintő állásfoglalásaiban is. „A mikor katolikus, mikor luteránus vagy kálvinista, ám a mélyben ortodoxnak megmaradó Erdély – írja Iorga egyik 1932-es tanulmányában – soha nem volt nemzeti állam, hanem a jogokkal bíró nációk és a jogokkal nem bíró régi román lakosság közötti szövetség. Éppen ezért szó sem lehet itt a románok valamiféle nemzeti elnyomásáról, vagy arról, hogy a románok ellenséges érzelmekkel viseltettek volna uraikkal szemben.” Egy, főként kisebbségi hallgatóság előtt tartott Valenii de Munte-i előadásában Iorga még azt is hajlandó volt elismerni, hogy „az ezeréves magyar elnyomás» a mesék világába tartozik. Nem nemzetiségi elnyomásról volt itt szó, hanem társadalmi osztályuralomról, mint Európa többi országaiban. A nemesség, melynek tagjai

nemcsak magyarok voltak, hanem az országban lakó mindenféle más nép elemeiből tevődtek össze, egyformán uralkodott a jobbágyok felett, és ha volt elnyomás, az társadalmi elnyomás volt, nemzetiségre és valásra való tekintet nélkül. Nemzetiségi elnyomásról beszélni egyáltalán nem lehet, hiszen a nemzetiségi eszme, a nemzeti gondolat csak a XIX. században született meg. A múlt század második felétől kezdődik az a nemzetiségi ellentét, amely a két népet annyira szembeállította egymással.

És ugyanaz a Nicolae Iorga, alig néhány hónappal azután, hogy – mint ő maga mondotta – megpróbálta „szomszédaink felé közvetíteni mindazt, ami összeköt bennünket”, ugyanez a Iorga – ezúttal Erdély Romániával való „egyesülésé”-nek „történelmi elkerülhetetlenségé”-ről értekezve – a következőket tartotta fontosnak félreérthetetlenül leszögezni: „mert hogy e szavak máshová is eljutnak, és így az ottani [vagyis a magyarországi] emberek olyasmiről is értesülhetnek, amiről mindeddig nem volt tudomásuk”.

„Uraim – mondotta Iorga 1933. december 1-jén, bukaresti hallgatósága előtt –, Önök annyira bizonyosak kell hogy legyenek a jogaikban, hogy nincs szükségük semmiféle történelmi leckére. (...)”

A történelem leckére másoknak van szükségük, és ezt most megkapják tőlem.

Uraim, ez az Erdély [Ardealul], mellesleg, számunkra nem is »Erdély«, hanem a román ország egy darabja. Mindig is az volt. Erdély magyar elnevezés, és Erdély nyugati, erdős részét jelenti valamikor elfoglaltak a magyar királyok, akik előrehaladva jókat találtak a Román Földből. Ezen kívül ott a Fogarasföld és a Barcaság, amelyek szintén a Nagy Román Föld darabjai, és fellelhetők azoknak a hajdan volt magyar királyoknak az okleveleiben is, akik szünet nélkül rágták és gyötörték ezt a földet, és azt forgatták a fejükben, hogy egészen a székely hegyekig elérjenek, aminthogy el is értek odáig” (...)

Ugyanez a sziklaszilárd, rendíthetetlen fundamentalizmus szólal meg a megértést, a „gyűlölködésben való felülemelkedés”-t prédikáló Iorga-szövegekben is – ha figyelmesebben olvas az ember. Fentebb idézett, 1932-es brosúrájában például azt fejtegeti, hogy a magyar nép körében már csak azért sem igen lehet a vérre és a származásra hivatkozva gyűlöletet kelteni a románokkal szemben, mert a magyarság valójában a hódítók és a meghódítottak keveredéséből alakult ki. A nyelv különbözősége nem jelent szükségképpen faji különbözőséget is, hiszen a magyar lakosság zömét kitevő elmagyarosodott szlávok nagy része tulajdonképpen római eredetű volt. A szlávok és a magyarok csupán rátelepültek arra az ősi balkáni romanizálódott trák-dák etnikumra, amelynek évezredek óta átnyúló kontinuitása a Dunától délre és északra fekvő területek legalapvetőbb, legdöntőbb adottsága. A IX. századi hódító magyarok Iorga szerint még nagyon is tisztában voltak ezzel. „Mivel jelentékeny, de az európai keresztény népekenél alacsonyabb rendű kultúrával rendelkeztek, jóindulattal voltak azok iránt, akik megmutatták nekik az utat, akik enni adtak nekik, akik mellettük harcoltak, akik készek voltak őket mindenben segíteni, és mindenben rendelkezésükre álltak. A magyarok megértették, hogy mindenekelőtt ez utóbbiak számára kell államot alapítaniuk, és eszükbe sem jutott, hogy kizárják a szövetségből azt a számukra olyannyira fontos etnikumot [neamul], amelyet bejövételükkor ott találtak.”

Iorga kétségtelenül zseni volt, a Balkán zsenije, aki mindig kiábrándít, és mindig, újból és újból bámulatba

ejt. Valami elképesztő naivitás keveredik egész lényében a balkáni huncutsággal. Számunkra azonban a kétségtelenül izgalmas személyiségnél sokkal fontosabb a hol burkoltan, hol nyíltan meghirdetett szándék: Erdély egészének kizárólagos és teljes birtokba vétele. „Erdély földjét minden viszonylatban kizárólag a mi életünknek kell betöltenie.” És itt, ezen a ponton már nincs szó semmiféle naivitásról. Iorga nagy lélegzetű, összegező tanulmányában, melyet a Dimitrie Gusti szerkesztésében 1938-ban megjelenő Román Enciklopédia számára írt, ugyan a Nagy-Románia határain kívül rekedt románok sorsán sajnálkozva, de világosan megmondja, miről van szó: *„Ha egykor nem volt jellemző ez a mostani düböd, elnemzetietlenítő szándék, manapság az államnak olyan félelmetes eszközök állanak rendelkezésére, hogy könnyűszerrel meg tud fosztani minden olyan kisebb csoportot nemzeti identitásától, mely egy másfajta, nemzeti állam bélyegét viselő földön található. Úgybogy előrelátható azoknak a népcsoportoknak a gyors eltűnése, amelyek más körülmények között bosszú évszázadokon keresztül fenn tudtak maradni”.*

Iorga itt természetesen nem a Románia 1938-as – Beszarábiát és Dél-Dobrudzsát is magában foglaló – határain kívül rekedt románokat siratja el (bár kétségtelenül rájuk is gondol), hanem a román nemzeti állam „bélyegét viselő földön” élő idegen népcsoportok, mindenekelőtt a magyarok beolvasztásának programját hirdeti meg. Világosan kiderül ez abból, amit a „több hullámban is” a Székelyföldre beszivárgó magyar népelemről mond, mely – szerinte – „rátelepült a román lakosságra”. Ez a székelyföldi „ősrománság” – írja felháborodottan Iorga – „még most [1938-ban!] is minősíthetetlen elnemzetietlenítő folyamatnak van alávetve. Nekünk a szívünket emészti ott el, hiszen a román települések középpontjáról van szó!”

A magyar és a román nép egész habitusa, szokásrendszere, vallási, kulturális és politikai hagyományai annyira különbözőek, hogy egymáshoz való viszonyukat lehetetlenség csak az egyik vagy csak a másik érték- és szokásrendszere felől megközelíteni, értelmezni, és még kevésbé – megnyugtatóan rendezni...

(Részlet egy hosszabb tanulmányból).

MOLNÁR GUSZTÁV

Az erdélyi magyar településnevek golgotája

Holtomig sérteni fog, amiért szép nevű szülőfalumat *Lazarea*-vá csúfították. A *Szárbegy*-nek értelme van; előtagja 'tar' vagy – más feltevés szerint – 'fehér' jelentésű. Bármiként veszem, igaz lehet az ősi szó vonatkozása, ugyanis a *Szármány*, ami alatt községem fekszik, a századfordulóig fátlan volt, s az oldaláról régóta fejtett föld hiányában kilométerekre világol a márvány fehérsége. A román megfelelő a Lázár grófokat idézi, akik kecses kastéllyal tisztelték meg, de ugyanők az őseim megülte Gyergyói-medence népét moldvai Bota, Moga, Tepelus és hasonló familiákkal tarkították, s akik Marosszéken is ilyen tetteikkel érdemesítették magukat a Kárpátokon túli vajdák előtt. Innen a *Lazarea* emlékeztető. De van egyéb okom is haragudni rájuk. Amikor az árván maradt majdani Nagy fejedelem, Bethlen Gábor Marosillyéről rokonsági alapon a mi Lázárjainkhoz került, úgy bántak vele, akárha cselédjük lett volna. Tamási Áron is fortyoghatott magában, miként jómagam, s majd megfordult volna sírjában, ha... Ismeretes: végakarátát teljesítendő, földi maradványait szülőfalujába irányították, ám azok előbb a Zsil völgyébe, *Lupeni*-ba jutottak, mint-hogy a román névadás kuszasága szerint *Farkaslakát* is pontosan úgy írják hivatalosan, mint a bányászvárost. Csakhogy az utóbbit *Lup(u)* nevű oltyánok alapították, az előbbi első lakói *Farkas* nevű székelyek voltak. Vannak a céltévesztésnek prózaibb ismétlődő esetei is. Ausztriába szakadt osztálytársam időnként csomagocskákkal se-

gíti *Gyergyószentmiklóson* élő szüleit. Egyik küldeménye *Györgyfalvára* tévedt. E Kolozsvárba bekebelezett helység neve *Gbeorgheni*. Ugyanúgy írják, mint szűkebb pátriám említett kisvárosát. De mi köze a *Gbeorghbe* névnek *Szent Miklós*-hoz? A mi településnevünknek történelmi magyarázata van. Valamikor minden egyházat egy szent oltalmába (patrocíniumába) ajánlottak, majd a védőszent neve átvonódott a helysége. Gyergyószentmiklós istenházának patrónusa *Szent Miklós*. Hasonló román név-, társakat" százával burjánzottak ki Erdélyben. Bizonyosságul összevetendő C. Martinovici – N. Istrati 1921-ben Kolozsváron megjelent *Dictionarul Transilvaniei, Banatului si celoralte tinuturi alipite* (érdekes területjelölés: = Erdély, Bánság és a többi *csatolt* tartomány szótára) c. repertórium a 1974-ben kiadott *Codul postal al localitatilor din R. S. R.* (= Románia helységeinek postai irányítószámai) c. névtárral. Szülőfalumat 1921-ben még *Sarbegbi*-nek írták, román neve az 1930-as népszámlálás adatait tartalmazó kiadványsorozatban tűnt fel.

Településneveinknek megvan a maguk élettana. Módosulnak, kicserélődnek történetileg, spontán módon. Nemcsak a nyelvfejlődés, a népi etimológizálás következtében, hanem a különböző okokból bekövetkezett lakosságcsere vagy -kicserélődések miatt is. Itt nem az ilyen esetekkel kívánok foglalkozni, hanem csak az e századiakkal, pontosabban a Trianon utániakkal, a tudatos hatósági torzításokkal, „átkeresztelésekkel”. De előbb a névállomány „gyarapításával”. „Kultúr-zóna”... Eképpen neveztek el azt az Arad környékétől a Szamosháti terjedő területsávot, ahová a magyar nagybirtokosoktól az 1921-es földreform idején elvett területekre románokat hoztak. Így alakult ki *Avram Iancu*, a Lajosmajoron *Baba Novác* (Mihai Viteazu hadának szerb harcosa volt), *Dacta*, *Decabal*, *Horea*, *Lucaceni*, *Mihai Bra-*

vu, *Novaceni*, *Porumbeni* (előbb *Cornel Paulian*), *Ratiu*, *Scarisora Noua*, *Traian*. Többségükben Szatmár megyei falvak. *Crisana* a Fehér-Körös árterületére került. A folyó 1966-os áradása után átköltöztetése szükségessé vált. S a telepéseknek teljesítették a kívánságát: állami támogatással a németektől gazdaggá tett *Újszentanna* községbe költöztették át. Ott 8 új utca létesült számukra. Történetek telepítések másutt is. *Hunedoara Timisana* falu például úgy keletkezett, hogy 18 Hunyad megyei faluból torborzott ortodox családokat ültettek át Tagányi Sándor kisajátított földjeire. Ez nemcsak térképátrajzolási ügye volt, hanem onomatológiai átfogalmazás is. Az említett helyeknek természetesen nem lehet magyar nevük.

A legtagabb értelemben vett Erdély névkincsének törzsökös zömét, legrégebbi elemeit a magyarság alkotta. Beleértve ebbe az állományba az olyan eseteket is, amelyekben kimutatható a szláv vagy más jellegű kölcsönvétel és hatás. E régió településneveinek vizsgálatában alapvetően szükséges forrás az 1910-es népszámlálás adatait (és sok más érdekes és fontos információt) tartalmazó, 1913-ban kiadott *Magyarország helységnévtára*. Az utolsó ilyen, a még teljes történelmi területre kiterjedő, betűrendes mű. Hozzá viszonyítva az említett C. Martinovici – Istrati-féle gyűjtemény a következő érdekességek (?) foglalata: 1. a tükörfordítások sokasága; 2. az analóg hanganyag hiánykényszere miatt történt torzítások; 3. a *Magyar-, Német-, Oláb-, Szász- és Székely-különbőségtevő* előtagok többségének román megfelelőkkel való helyettesítése. Példák: *Marosfő – Izvorul Muresului; Újpecs – Pectul Nou; Zimandköz – Zimanducz; Ágya – Adia; Magyar-delle – Dileul Unguresc; Németperreg – Peregul German; Olábbomorog – Homorogul Roman; Szászbudak – Budacul Sasesc; Székelybíd – Sacheibid*. De már ebből a hetven év előtti helység-

névtárból is kivethető a másítás tendenciája. Pontosan nem tudhatni, hogy a névállomány tudatos megváltoztatásának nagy hulláma mikor kezdett elzúdulni. Tény, hogy az 1930-as népösszeírás adatait kitevő tekintélyes kötetek (valami okból csak jó néhány évvel később láttak napvilágot) már szinte meghökkenítő átkereszteléseket tükröznek. Például jobbára eltüntették a lakosság helységenkénti nemzetiségi viszonyait (az eredetieket és az időszerűeket) is kifejező, megkülönböztető funkciójú előtagokat, amelyeket különben a román névadás módszere szerint a törzsnév után használt jelzővel szoktak helyettesíteni: *Magyarköb-lös: Cublesul Somesan*. A magyar nyelvterületünkhöz is tartozó részünkön gyakori volt mindig a részleges vagy teljes tükörfordítás. Természetesen magyarból. Pl. *Almafa* (ilyenformában datálható 1387-től) – *Marul; Verestorony – Turnu Rosu; Bucurdea Grinoasa – Buzásbocsárd*.

A névállomány romános jellegűvé tételének folyamata tartott a háborút követően is – ókirálysági minták alapján, vagy koncepciótlanul, összehangolás nélkül. Kiténik ez, ha a mai anyagot a harmincas évek mellé állítjuk. Forrás hozzá az elején már idézett postai kódrendszeren kívül két kézikönyv: az *Indicatorul alfabetic al localitatilor din Republica Polulara Romana* (A Román Népköztársaság betűrendes helységnévmutatója; 1956-ban jelent meg), valamint a *Județele României Socialiste* (Szocialista Románia megyéi). Az utóbbi munkát az 1968-ban végrehajtott területi-közigazgatási átszervezést követően adták ki. A megysítés a magyarságnak okozható sok baj és kár mellett arra is jó alkalmul szolgált, hogy ismét nevek százait radírozzák ki a településhálózat jelöléséből, illetőleg átkereszteléseket végezzenek. Csak egyetlen példát. A Bihar megyei *Kügy* falucskából *Satul Nou*, azaz *Újfalva* lett. A váradilapokban a helyi potentátok eképp magyarították meg intézkedésüket: „... a lakosság kérte, mert a helység csak az utóbbi húsz esztendőben alakult ki”. Nos, a lakosság ezt nem kérte. Az igazi ok az volt, hogy Kügy előbbi román megfellelője, a *Cbiugtiu*-ba (kiejtése: *Khiugiu*) beletörött az ember nyelve... S honnan tudták volna az ostoba kisistenek, hogy a helységet már 1213-ban *Quid* alakban feljegyezték, papja szerepel a pápai ti-

zedjegyzék 1332. évi rovatában, s azóta folyamatosan vannak róla adatolások századokon keresztül (1. Coriolan Suciú *Dictionarul istoric al localitatilor din Transilvania* c. munkájának I. kötetét). Így ma Erdélyben 10 (!) *Satu Nou* van. Mert ezt a nevet viseli még, a többi között, *Barcaúfalva, Göröcsfalva, Simonyifalva*. Egyformán *Satu Mare*-nak hívják *Temesnagyfalut*, a Hargita megyei *Máréfalvát* a mintegy 1700 lakójával, és... *Szatmárnémeti* municípiumot... *Dezsőbázát* viszont *Satu Mic*-nek, vagyis *Kisfalunak. Satu Mic* még *Kecsetkisfalud* és *Érkisfalu*. A mintegy 80 település közül, amelynek nyelvünkben az elülső néveleme *Magyar-* volt, egyetlenegy maradt, a bánsági Szentmárton (*Sinmartinul Maghiar*). *Magyardécsé* ma *Ciresoala, Magyarfenes Vlaha, Magyarpécske* Rovine. A székely lakosságra a román változatokban az ugyancsak sokból két településnév utal: *Odorhetul Secutesc* (Székelyudvarhely), *Cristurul Secutesc* (Székelykeresztúr). És Kézdivásárhelyt *Tirgu Secutesc*-nek hívják. A *Szász* (Saseasc, Saseasca) előtagok, amelyekből vagy negyven volt, teljességgel kitörültek a helységnévtárból. A település-párok *Nou, Noua* (Új-) és *Vecbe, Vecbi* (Ó-) jelzőit manipulációra használták fel. *Magyarlapád*-ból, amelyet *Villa Lapad* alakban először 1202–1203-ban említenek, mára *Lopadea Noua* lett, *Oláblapád*-ból viszont *Lopadea Vecbe*, noha ezt az utóbbi Suciú 1296-tól datálja, ha egyáltalán a felhozott első *Lopad* alak erre a helységre, s nem az előbbire

vonatkozik. A nemzet nagyjait továbbra is megtisztelték települések jelölésével. Alsó- és Felsőszentmihályfalvakat összevonták, s előbbi tükörfordítással alakított nevükből *Mibai Viteazult* csináltak. Ugyanazt *Zoltán*-ból. Arad megyének most már két *Avram Iancu* helysége van. Az egyik a királyság idejében *Regina Maria* formában is szerepelt. Nincs már *Fakert (Fachert)*, hanem *Andret Saguna. Ötbalom (Glogovat)* sincs, hanem helyette *Vladimirescu. Asszonyfalva /Frauendorf* (1305: Assonfalva) előbb Frina, majd végül az *Axente Sever* nevet kapta. 1808-ban Magyarországon összesen 56 *Szentmárton* falut tartottak számon. Ezekből sok Erdélyben található. Számomra a legkedveltebb *Szépkenyerűszenmárton*. A román névátültetés igen kusza módon intézte el az azonoságokat. *Dicsőszenmárton* megfelelője Tirnaveni, *Homoródszenmártoné* Martinis, *Kak- és Pusztaszenmártoné* egyaránt Martinesti, *Mezőszenmártoné* Sinmartinul de Cimpie (tükörfordítás), *Nyárad-szenmártoné* Mitresti, *Sószenmártoné* Gligoresti. Tehát keresztények arra sem voltak tekintettel, hogy szentekről van szó. A szentek nevei, a katolikus világban le Dél-Amerika csücskéig, ezrével fonódtak bele városok, falvak, folyóvizek denotatumaiba. Tehát ez nem magyar névadási sajátosság... Se szeri, se száma a következetlenségeknek. A három székely *Szentlélek* falu neve így változott át: *Szentlélek – Bisericanii, Csikszentlélek – Lelcenti, Kézdiszentlélek – Sinzteni*. A Kovászna megyei *Csomortánt Lutoa-*

sa-ra, *Csiksomortánt* Soimeni-re változtatták. *Alsótótfalu*-ból Sirbi lett, *Felsőtótfalu*-ból Paulesti. A Bihar megyei *Albist* is úgy hívják, mint *Kézdtalbist* (Albis). Ugyancsak Biharban volt egy *Voivozi* (Almaszeg), de hogy ne legyen társtanul, az előbbi *Cbntiz*-ből megcsinálták a másik *Voivozi*-t. Előléptetés... A hajdani *Alsóbarakony* és *Felsőbarakony* egyaránt Berechiu. Az illetleneknek, méltatlanoknak vélt nevek helyett szebbeket agyaltak ki. Eképpen lett *Disznajó* faluból Valeni de Mures, *Jobbágyfalva* Valea, *Jobbágytelke* Simbriasi, *Mocsolya* Valea Pomilor (de *Bélmocsolya* megmaradt Mocirlanak), *Tenkemocsár* Dumbrava, *Tolvád* (előbb Tolvadia) Livezile. Vannak települések, amelyek nevét kétszer-háromszor is kicserélték. *Borsaujfalva*-nak négy alakváltozata ismeretes: Borsa Noua, Uifalaul Borsei, Uifalaul Unguresc és végül Vultureni. Ismerünk 1941-ből *Topán réttye* nevű kaszálót Kolozsborsa határából, 1984-ben a máramarosi Hosszúmezőn pedig feljegyeztek *Topán-láz* nevű szántóterületet. Ezek előtagja személynév, 1580-ból mutatható ki, s Iorgu Iordan nyelvész szerint román. De a mőcvidéki *Topánfalva* helységet mégis Ciurpeni-re keresztelték át. Mit várhatni a hivatali névajánlókto? Érthetetlen, hogy Erdőgyarak vasúti megállója miért szerepel a menetrendben, és az épület homlokzatán Glad, Apátkeresztúré pedig *Bolcas* formában, hiszen az előbbit hivatalosan *Gbiorac*-nak, az utóbbit pedig *Crestur*-nak írják.

A következőben néhány névpárt mutatok be, magyarázatok nélkül.

Ajnád – Nadejdea, *Alparét* – Bobilna, *Aranyosegerbegy* – Vii-soara (így hívják még Csatófalvát és Érszólóst is), *Aranyosgerend* – Luncani, *Árpástó* – Branistea, *Bagolyfalva* – Hurez, *Bajfalva* – Danesti, *Bese* – Stejareni, *Bibarfélegybáza* – Rosiori, *Csarnóbáza* – Bulz, *Csejd* – Cotus, *Dedrádszép-lak* – Goreni, *Emberfő* – Breaza, *Érszébetváros* – Dumbraveni, *Feketehalom* – Codlea, *Gödemesterbáza* – Stinceni, *Gyulatelek* – Goreni, *Hagymádfalu* – Spinus, *Harangmező* – Hidiselul de Sus, *Harasztos* – Calarasi, *Igazfalva* – Dumbrava, *Izópallaga* – Hotar, *Jákótelke* – Horlacea, *Kercsed* – Stejeris, *Kisíratos* – Dorobanti, *Kisnyégerfalva* – Gradinari, *Kőbalom* – Rupea, *Kövesegybáza* – Saliste, *Mihályfalva* – Boarta, *Óbesenyő* – Dudestii Vechi, *Oroszkő* – Repedes, *Palotatíva* – Lunca Bradului, *Recsenyéd* – Rares (román vajda volt), *Sárköz* – Livada, *Sáromberke* – Dumbravioara, *Sepsi-besenyő* – Padureni, *Székelyföldvár* – Razboieni, *Székelykakasd* – Valureni, *Székelykocsárd* – Lunca Muresului, *Szentpéterfalva* – Bozna, *Tataros* – Brusturi, *Torockó/Eisenmarkt* – Rimetea, *Törcsvár* – Bran, *Újós* – Fintinele (ugyanígy nevezték el Angyalkutat, Gyulakutat, Sebenkákóvát és még 4 erdélyi helységet), *Újszentes* – Dumbravita, *Várfalu* – Moldovenesti, *Zsigmondbáza* – Muresel.

Maradt néhány ellenkező eset is; valamiképp megőrződött az eredeti névforma, mindkét nyelvben azonosan írják ma is, ha nem is egyformán ejtik ki: *Ant*, *Apabida*, *Apa*, *Arad*, *Vinga*. Csak jelentéktelen kiértékelésbeli eltérések vannak a következő névpárok között: *Ajton* – *Aiton*, *Apáca* – *Apata*, *Méra* – *Mera*, *Szováta* – *Sovata*, *Várvíz* – *Varviz*. A magyar népnév egyik román megfelelőjének származékai-ival is megtiszteltettünk településnevek révén: Nemesbudafalvának (*Ungureni*), Bálványosváraljának *Unguras*, Csabaújfalunak *Valea Ungurasului* a hivatalos jelölése. Az utóbbinak Valea Rea (Roszpatk) neve is volt előbb.

Erdély településeinek számát nem lehet pontosan tudni. A sok átszervezés, egyesítés, különválasztás, törlés, kihagyás, tévedés miatt a különböző helységnévtárakban, repertóriumokban igen eltérőek az adatok. Mint láttuk, egyszer így írják a falu nevét, máskor másképp.

Az 1913-as Hnt. 6700 – 6800 lakott helyet tüntet fel, az Indicato-
rul Alfabetic 7100-at, a Codul postal csak 5570-et. Az évtizedek során természetes módon is változott a szám. Beolvadtak kisebb települések. *Cimpia Turzi* néven Gyéres (*Aranyosgyéres*) várost összeépítették *Aranyosszentkirályal*. Falvakat kebeleztek be moldovai megyékbe. Csak egy példát. Radnalojfalva/Ludwigsdorf, Beszterce-Naszód megyéből Suceava-ba csatoltatott át, és ott ma *Cirlibaba* néven éli tovább életét... Becslésem szerint Erdély e földrajzi névkategóriájának állományából legalább hatvan százalék végigélte a különféle lehetetlen módosítások kálváriáját. Helységneveinket ferdítették, szerencsétlenül fordították, tudatosan torzították, nyomorították, kicserélték, átültették ellentmondásos eljárásokkal, több nekirugaskodással, magyarázatokkal vagy érvelés nélkül, legtöbbször a megfelelő nyelvi, s főleg történeti ismeretek hiányában. De mindig ugyanazon egyetlen, be nem vallott céllal: *névtanilag is eltörölni e régióból mindazt, ami nem román. Ami a múltat idézi. Aminek a denotációja másoktól származik.* A változtatások egyik kényszerét a másik követte, mert az eredmény mindig silánynak bizonyult. Mindig maradt a zűrzavar. Ha a mostani névállományt a történetiség tükre elé tesszük, akkor megláthatjuk a hamisítást. Miként magában a történetben...

GY. SZABÓ GYULA
(Nagyvárad)

Földvár, Tîrgu Jiu 1944-1945

Haláltáborok Romániában

Vita Zsigmond tanár úr művelődéstörténész, a nagyenyedi Bethlen Kollégium nyugalmazott professzora, halk szavú, csendes ember. Szívesen emlékezik életére, kolozsvári és franciaországi diákoskodásának élményeire, de leginkább Nagyenyedre, amelyik szülővárosa, és a kollégiumra, lelki otthonára egy hosszú tanári és könyvtárosi pályán. Sokszor írtam róla, még gyakrabban beszélgettem vele, de soha nem emlegette kilenc hónapos fogságát a háború utolsó szakaszában. Ha én hoztam szóba, fáradtan legyintett: nincs mit beszélni róla. Talán fél felszakítani a sebeket, gondoltam, és abbahagytam a faggatózást.

Fél évvel a bukaresti államcsíny után, 1989 nyarán a kolozsvári Helikon hasábjain, négy egymást követő számban olvashattuk Vita Zsigmond *Élet a drótsövények mögött* című emlékezését. Vita tanár úr mégis el akart számolni életének ezzel a tragikus szakaszával. Sőt, kiderült az utolsó közlemény alá írt dátumokból, hogy 1944-ben kezdte el írni ezt a nehéz szavú naplót, és 1985-ben fejezte be. Az eleven epizódok, az el nem halványult részletek is azt mutatják, hogy égő sebet írt ki magából azokban az évtizedekben, amikor nem volt hajlandó élő szóval beszélni rólu.

Nemzetünk legöregebb generációja egyszerre emlékezni kezdett Kárpátalján, a Délvidéken, a Felvidéken az eddig ki nem mondott, ki nem mondható tragédiákról, az utolsó háborús esztendő, a tömeggyilkosságok, deportálások újabb magyar Mohácsáról. Erdélyben is

nyomasztóan sok a ki nem beszélt magyar fájdalom, a második világháború utolsó szakaszát beárnyékoló tömeggyilkosságok sorozata – Szárazajta, Csíkszentdomokos, Gyanta s annyi más gyászhely –, magyar munkások vasútépítő munkatáborokba hurcolása, éheztetése, éjjel-nappali dolgoztatása, végkimerülésig.

És elszámolatlanok a gyűjtőtáborok rémségei, Földvár és Tîrgu Jiu magyar halottai.

Közvetlenül 1944. augusztus 23-a, a román kiugrás után, Románia háborút indított nemcsak Magyarország, de a dél-erdélyi magyarság ellen is. Hadüzenet esetén szokás az ellenfél diplomatáit és feltételezett kollaboránsait elszigetelni. A magyar kormány a budapesti román követség személyzetét és néhány kolozsvári román politikust, így Emil Hatieganu közéleti személyiséget a pannonhalmi apáttság területére internálta. A bukaresti magyar követség diplomatáit a gyulafehérvári római katolikus püspökség palotájába zárták. Ez eddig rendjén is lett volna. Csakhogy a román hatóságok ellenségnek nyilvánították a jogaruk alá tartozó Dél-Erdély egész magyar értelmiségét, tanárokat, papokat, orvosokat, írókat, mérnököket, tekintélyesebb iparosokat. (Csak a MADOSZ, vagyis a mögötte álló Szovjet Hadsereg mentesíthette azokat, akiket a kommunista pártvezetőség szükségesnek látott). A számbelileg is népes csoportot Tîrgu Jiu városába vitték, Olténiába, és a már előbb kiépült táborba csukták. Az augusztusi fordulat előtt az antifasisztákat tartották itt fogságban. Kilenc hónapon át ez a tábor lett Vita Zsigmond, az író Kacsó Sándor, a demokrata temesvári katolikus pap, Fodor József s annyi más véltlen, a román állam iránt lojális állampolgár szenvedéseinek színtere. Olyanoké, akik a táborból 1945 nyarán szabadulva, a román állam bizalmi állásait töltötték be az erdélyi magyar szervezetekben.

Kacsó Sándor még 1978-ban ki-

adta megrázó láger-verseit, Száműzetéseim címmel. A költemények kiváltotta hangulatot Vita Zsigmond rideg tényei teszik még hitelesebb. Drótsövények mögé kerültek a magyar útlevéllal Dél-Erdélyben rekedt diákfiúk és lányok is. Tîrgu Jiuba internálták az erdélyi szászok és a bánsági svábok értelmiségét. Aztán innen mintegy 1500 németet szállítottak bányarabságra a Szovjetunióba. A magyar foglyok is várták az elhurcolásukat. A deportált németek a szülőföldjükről énekeltek, mikor a menet kilépett a tábor kapuján. „De ki tudhatta azt, hogy hányan térnek ezek közül vissza a szülőföldjükre?” – jegyzi meg Vita Zsigmond, és ez a száraz, rideg kérdés még drámaibbá teszi az epizódot. A megkésett napló szerzője mintha óvakodnék a szenvedélyeitől. A tények pusztá felsorolása is elegendő vád. „De még a kapuhoz sem jöhettek beszélgetésre, csak a drótsövényen kiabáltunk át egymásnak.” A feleségek, gyermekek látogatása még elítélt bűnözők számára is megengedett. Az internált magyaroknak nem... „Csak az ellátásunk lett fokozatosan még rosszabb...” – „Sokat voltam rosszul ebben az időszakban, a vérhas fenyegetett.” – Egy gyulafehérvári magyar kereskedőnek „mindenét elvették, és meztelenül tették el. A bélhurut járványa végigpusztított a lágeren.” – „De mit tehetett egy orvos, amikor már fűrödni sem lehetett, és a tetvek támadták meg a legyengült szervezeteiket?”

Mégis, e rengeteg szenvedés és halál ellenére, Tîrgu Jiu lágere bi-

zonyos szempontból elviselhetőbb volt a másik tábornál, a földvárinál. Ide Észak-Erdélyből, főleg a Székelyföldről hurcolták a magyar fiatalokat és férfiakat, de kerültek Földvárra a messzebbi Szilágyságból vagy Szatmár megyéből is.

Földvár még árulkodóbb volt, mint Tîrgu Jiu a táborok igazi célját illetően.

Immár világos, hogy Trianontól 1944-ig a román nacionalizmus jól átgondolt, titkos tervek alapján, az erdélyi magyarság öntudatát, hagyományait, lelki erejét akarta megtörni. 1944 után, a bukott fasizmus visszajáró kísérteteként, fizikai létében szerette volna elpusztítani a nemzeti kizárólagosságának útjában álló magyar tömegeket. Ebből a célból két módszert is kidolgozott, két stratégiát, vagy talán kölcsönvette őket, teljesen mindegy. Egyik rosszabb volt, mint a másik – a magyarok számára. Említettem, hogy 1944 őszén a harcoló csapatok nyomában különítményesek jelentek meg Észak-Erdély városaiban és falvaiban, és a fasizmus elleni harc ürügyével békés magyarok sokaságát gyilkolták le. Nem valamiféle szadista örület hajtotta a különítményeseket, habár volt bennük fasiszta megszállottság és erendendő embertelenség, már egyéni jellemüket tekintve. Stratégiát követtek a tömeggyilkosságok. Az észak-erdélyi magyarok szerezzenek tudomást a „leszámolásról”, meneküljenek el a visszavonuló magyar csapatokkal, és akkor már csak le kell zárni a trianoni határt, kijelenteni, hogy aki elmenekült, az fasiszta, háborús bűnös, nincs szá-

mára visszatérés. Az ördögi terv csökevényesen meg is valósult: a háború végén székelyek és más erdélyi magyarok tízezrei maradtak az anyaországban, veszni hagyva otthoni házukat, vagyonkájukat, csak hogy az életüket menthessék...

És a stratégia másik összetevője? Az otthon maradt férfiak elsöprése a román gőzhenger útjából? Ezt szolgálta a civil magyarok elhurcolása fogolytáborokba. Például Földvárra, Brassó megyébe. Itt eredetileg orosz fogolytábor létesült, majd 1944. augusztus 23-a után a szovjet katonákat nyilván ki kellett engedni. Helyükre ezrével hozták a magyarokat, és – kisebb létszámban – a németeket. A csapatok után visszatérő régi román jegyzők és a csendőrmesterek összeírták és összefogdosták a katonaköteles magyar férfiakat. Voltak az elhurcoltak között olyanok, akik soha nem viseltek semmilyen katonai egyenruhát, talán orvosilag alkalmatlanok is voltak erre. Mások a székely határőrség kötelékében szolgáltak, ez az alakulat afféle népfelkelő katonákból, jószerént idősebbekből állott, akik a régi székely hagyományok szerint csak a szülőföldjük védelmére vállalkoztak. Nem is követték a visszavonuló honvédséget. Voltak, akik megszöktek a seregből. A demokrácia lehetséges szövetségesei valamennyien, a béke hívei. A román közigazgatás úgy állította be, hogy ezek az emberek hátrahagyott „magyar partizánok”, és így még a szovjet parancsnokokat is megtévesztették. Csupán Csíkszentdomokoson hétszáz ilyen „partizánt” tartóztatott le a román csendőrség. Kolozsváron román és orosz katonákból álló járőrök mindenkit igazoltattak az utcákon, és akinek a neve magyarosan csengett, azt vitték is. Így hurcolták el a fiatal, szívvel-lélekkel demokrata történészt, Mikecs Lászlót, a moldvai csángók életének kiváló ismerőjét, a Csángók című kötet szerzőjét, aki aztán néhány hét múlva, 1944. december 4-én Târgu Jiu-ban, fogolytáborban halt meg. Kolozsvárról azon az őszön ötezer magyart „ejtettek” foglyul a járőrök.

Észak-Erdély magyar lakói számára egyetlen menekülés kínálkozott: ha áttérnek a görögkeleti vallásra. Tehát, ha románná lesznek. Megőrződött egy községi jegyzői jelentés a háromszéki Kőkös községből, 1945. augusztus 2-i keltezéssel. A járás rendelkezésére válszolva, a székely falu jegyzője je-

lenti, hogy községéből négyen haltak meg a földvári táborban: Vass Mihály, Szabó János, Took Sándor és Kádár János. Valamennyiüket 1944. november 9-én hurcolták el a román csendőrök. Az elhurcolás indokaként mind a négyüknél ez áll: „görögkeleti vallásra való át nem térés”. Inkább a halált vállalták, mint hitük és nemzetiségük megtagadását. (A pontosság kedvéért: a jegyzői jelentés száma 1220/1945).

Mi várt Földváron az odahurcoltakra? Tömeges halál. Az éhezésbe és a kiütéses tífuszba a táborlakók 80 vagy 90 százaléka pusztult bele. Soha nem tettek közzé hivatalos számokat, a néhány túlélő becslésére kell hagyatkoznunk. Egyáltalán: a hivatalos román történelemtudomány számára Földvár nem létezik. Így nem kell tudomást venni a genocídium lázító epizódjairól, az egész tragédiáról. Szintén a túlélők tanúsíthatják csupán (akik még élnek közülük), hogy naponta tucatjával temették a halottakat. Összekötötték kezüket-lábukat, úgy vitték a tömegsírba. Egy gödörbe három–négy embert tettek. Fejfat nem állítottak nekik.

Dr. Papp Béla brassói orvos mesélt volt nekem megrázó részleteket a földvári pokolról. Az orvos a két világháború közötti időkben Bukarestben élt, legendás híre volt, mert szegénysorsú magyar betegeit ingyen kezelte. Maga barcasági csángó emberek gyermeke. A háborús bombázások idején Brassóban, a szomszédságukban összeomlott egy ház. A romok közül 9 hónapos csecsemő került elő. Papp doktor otthonába fogadta a gyermeket, noha neki is négy saját gyermeke volt. A talált fiúcskát felnevelte ötödiknek, kenyeret adott a kezébe.

Ez a mélyen humanista orvos elmondta, hogy a táborban kiűtött a tífusz, nem volt orvos. A brassói magyar orvosok önként jelentkeztek. Dr. Papp Bélán kívül Szabó Zoltán dr. és mások. Ők is megkapták a tífuszt. Dr. Papp Béla lázálomban élte végig a betegséget. Vissza-

emlékezve megborzongott attól, hogy a kiszolgáltatott emberek végső elkeseredése milyen torz lázadásra készítette őket. Nagyon meggyejtették maguknak azokat az öröket, akik leginkább kegyetlenkedtek velük, ütlegelték őket ok nélkül, pusztán gonoszságból, elvették tőlük a hozzátartozóiktól kapott csomagokat. Mikor a fogoly érezte magában a halálos betegséget, a hidegrázást, szédülést, fogott egy fertőzött tetűt – soha nem tudtak kimosakodni tőlük –, és valamelyik örnek, valamelyik sanyargatójának a nyakába dobta. „Pusztulj te is, ha engem megöltél!” Így ítélték halálra őket. Hiszen ez szörnyű, képedtem el. Mire dr. Papp Béla megjegyezte: „A tábor volt elképzelhetetlenül szörnyűsége!”

Kint, a „szabadságban” ezalatt megmozdult a földvári foglyokért az erdélyi magyarság. Észak-Erdélyből november közepén kiharcolták a régi román közigazgatást, de Földvár Dél-Erdélyben volt, az odahurcoltakat nem engedték el. Pedig az észak-erdélyi városokban egymást érték a tüntetések, mindenki adakozott a foglyoknak (a küldemények jó részét a román őrség ellopta). A brassói *Népi Egység* 1945. február 11-én riasztó tudósítást közölt: *Meddig tart még az emberirtás a földvári táborban?* „Ami a földvári táborban történik, az merénylet nemcsak a magyar nép, hanem az egész ország demokráciája ellen.” A *Drum Nou* című brassói román demokrata újság is „vérlázítónak” nevezte azt, ami Földváron történik. Kurkó Gyárfás, a Magyar Népi Szövetség elnöke 1945. február 17-én nyílt táviratban fejezte ki erőlyes tiltakozását: „A román hatóságok Észak-Erdélyből igen sok békés magyar lakost letartóztattak, hadifogolynak nyilvánítottak és elhurcoltak. Ezek az ország különböző táboraiiban a legembertelenebb bánásmódban részesülnek. Mind a földvári, mind a többi táborokban az éhínség és tifuszjárvány következtében naponta húsz-harmincat temetnek el közülük.

E táborokba hurcoltakat a teljes pusztulás veszélye fenyegeti. Többszöri fellépésünkre mai napig semmi intézkedés nem történt. A földvári tábor két orvosa tifuszban szintén megbetegedett. A katonai parancsnokság Brassó magyar orvosait rekvirálta helyükbe, anélkül, hogy a szükséges egészségügyi feltételek rendelkezésre állnának. Ez az internálótábor arra vall, hogy a

felettes hatóságok a felelősséget másra akarják hárítani.

E táborban uralkodó állapotok a fasiszta haláltáborokra emlékeztetnek, nagyobb mértékben, mint a hírhedt munkatáborok. Tervszerű merénylet ez az együtt élő népek demokratikus összefogása ellen.”

Első ízben nevezte felelős magyar politikai haláltábornak Földvárt. Attól kezdve ez a minősítés ismétlődött lapok tudósításaiban, politikusok beszédeiben, tüntetések jelszavai között.

Egy korabeli laptudósítás: „A táborban olyan állapotok uralkodnak, mintha egyéb célja sem lenne az egésznek, mint kiirtani mindenkit, aki odakerült...”

Március 6-án Visinszkij szovjet külügyi népbiztoshelyettes Bukarestben „megalakítja” a Groza-kormányt. Március végén a tábor lakóinak egy részét szabadon engedik. De a *Népi Egység* április 17-én is még azt jelenti, hogy a felsőháromszéki Csernáton községből kenyeret és terményeket vittek a földvári foglyoknak. Uzonból május elsején jelentenek hasonló hírt. Tovább is léteztek magyar foglyok Földváron? Hiszen már két hónapja uralmon van a Groza-kormány!

További fél esztendő telik el. Újabb távirat megy Bukarestbe:

„A földvári hadifogolytáborban még ma is 120 magyar hadifogoly van legsiralmasabb állapotban, kétségbeejtő nyomorúságban. A vonatkozó törvény alapján a leghatározottabban kérem, tegyen lépéseket a tábor sürgős feloszlata érdekében, egyszersmind a Romániában esetleg még létező magyar hadifogolytáborok feloszlatajáról is intézkedjék.”

Aláíró: Kurkó Gyárfás, a Magyar Népi Szövetség országos elnöke. Címzett: dr. Petru Groza miniszterelnök, aki állítólag a magyarság „őszinte barátja” volt.

Groza 1945 júniusában bejelenti – nyilván, taktikai megfontolásból, az erdélyi magyarság közhangulatát lecsillapítandó – a magyar-román vámunió „közeli megvalósítását”. De Földvár szerencsétlen foglyai éppen úgy szenvednek tovább, mintha a két ország között változatlanul dúlna a háború.

...Földváron hiába keresem a hajdani tömegsírokat. Helyükre tömbházakat emeltek.

S míg e sorokat róvom, a rádió hírül adja, hogy a bukaresti parlamentben csak azokat a háborús rokkantakat és elesetteket árvait akarják ezután segélyben részesíteni, akik „román zászló alatt” harcoltak vagy szolgáltak.

Földvár áldozatait utólagosan is kirekesztik a történelemből. A tábor szadista őrizői méltók az utókor jutalmára.

BEKE GYÖRGY

Megszólalnak a szemtanúk

Ha lassan is, de napjainkban egyre inkább felenged a félelemben gyökerező hallgatás és megszólalnak az eddig néma szemtanúk, túlélők. Egyre többen keresik meg levélben szerkesztőségünket, hogy feltárják, és azáltal kegyeletüket is leróják egy sötét korszak, a Maniu-gárdisták áldozatainak emléke előtt. Fontosnak tartjuk e tudósításokat megismertetni olvasóinkkal, hiszen így alkothatnak fogalmat a romániai magyar gyűlöletről. Az alábbiakban a Bánfyhunyard környéki falvakban elkövetett és büntetlenül maradt megtorlásokról számolunk be.

Egeres: Herea Constantin, Kolozs megye volt csendőrmestere a második világháború végén visszament Egeresre leszámolni a magyarokkal. Hertea segítője Matei Ioan postai kézbesítő volt. 1944 október végén a faluban ketten elfogták id. Czégeni Géza kocsmáros és a fiát, ifj. Czégeni Gézát, Mikla Mihályt és fiát, Mikla Miklóst, György nevű székely embert, és egy fegyvertelen német katonát. Két nappal később Ferencbánya nevű bányásztelepről elhurcolták Zoltán Attila 33 éves bányatisztviselőt, Ghile Ioan bányászt, Schipko János bányászt, a Hajas testvéreket, Jánost és Józsefet, továbbá Dimáy András és ifj. Juhász Zsigmondot.

A foglyokat az egeresi csendőrség pincéjébe gyűjtötték össze, ahol kegyetlenül megverték őket, „amíg elveszett a szemük világa”, mesélte egy 17 éves magyar fiú, akinek sikerült elszöknie. Mindannyian azt hitték, hogy a verések után kiengedik őket, de 1944. október 24-én a „Muncel” nevű helyre vitték a szeges dróttal összekötözött kezű foglyokat ott irtózatosan megkínózták valamennyiüket. Volt, akinek végtagjait vágták le. Zoltán Attilának szegyet ütöttek a homlokába. A kínzás túlélőit agyonlőtték, a holttesteket a szakadékba dobták.

Vincze nevű egeresi postásnak sikerült megszöknie. Kutyával eredtek a nyomába, és agyonlőtték. Homokos helyen ásták a földbe, az Egeres–Petri közötti út gondozójának fia rátalált a holttestre, miközben töltényhüvelyek után kotorászott.

A gyilkosságokról tudomást szerzett a kolozsvári szovjet parancsnokság, és sikerült megakadályoznia Maniu gárdisták további rémtetteit.

A körtvélyesi erdő szakadékában elrejtett, megcsonkított, meztelen holttesteket, hónapokkal az események után, törvénytörő orvosszakkal vizsgálta meg, a gyilkosságokkal foglalkozni kezdett az ügyészség is.

Az önkényeskedés másik helyszí-

ne Váralmás. 1944 végén a rendőrség beköltözött a helyi református parókiára, ahol az idő szerint a Maniu-gárda székelt. Szoros együttműködésük eredménye: öldöklés és kegyetlenkedés. Első áldozatuk Kapcsos János volt. A boncolást Lázok György, a helyi orvos végezte el, aki megállapította, hogy agyonverték.

Ugyancsak kegyetlenkedtek Kispetriben is. Megölték a református lelkészt, Szabó Gézát és a pap gazdasági alkalmazottját, aki Úrfi János melléknévre hallgatott. A papnál előzőleg a Maniu bandák házkutatást tartottak. A pap panasszal fordult az almási rendőrorshöz: látták bemenni, de aztán eltűnt. Ez 1945 telén történt. 1946 tavaszán, amikor a csorda kiment a legelőre, a pásztor megtalálta az eltűnt pap és Úrfi oszlásnak indult holttestét. Sinka Ádám almási lelkész temette el őket, aki az esetet mesélte.

A rendőrség pincéjében lelte halálát azon a télen Májai Gedeon, a szomszéd falu tanítója, akit a falubeli román tanító áskálódása nyomán elfogtak, a pincébe zártak, majd agyonütötték. Másik 3 almási embert mondvacsinált okok miatt szintén agyonverték.

Embertelen kínzásokat szenvedett el Keresztes Károly bánffyhunyadi katolikus plébános is, aki akkortájt beszolgált Váralmás kislétszámú római katolikus közösségébe. Egyik ilyen szolgálata alkalmával elfogták, és minden bizonnyal őt is megölték volna, ha Petran Emil, a falu görög katolikus lelkésze tudomást nem szerez róla. Vejenek, Lapean Stefannak a segítségével sikerült odahatnia, hogy szabadon engedjék. A megkínzott plébános soha többé nem jelent meg a faluban. A katolikus keresztelését, esketését és temetését ettől az időtől kezdve a református lelkész végezte.

1945-ben minden faluban megalakult a nemzetőrség, hogy a falu lakosságát védjék az atrocitásoktól. A kalotaszentkirályi mánisták bandába szerveződve fegyveresen jöttek Magyarbikalra. Lövöldözni kezdtek. Két nemzetőr megpróbálta rábírní őket, hogy hagyják abba. Erre azok agyonlőtték mindkettőjüket. Tamás István nemzetőr a helyszínen meghalt, Kelemen András ugyan beszállították a kolozsvári kórházba, de ő is belehalt sebeibe. A bűntény számtalan más bűntényhez hasonlóan büntetlenül maradt.

SZÉKELY ATTILA
(Marosvásárhely)

Matatias Carp

Egy elfelejtett dialógus Antonescuval*

Annak ellenére, hogy Antonescu tábornok, mint korabeli román államfő közel 400 ezer zsidó pusztulásáért felelős, ma Bukarestben nyíltan folyik a rehabilitálása.

1941. október 31-én, a zsidó közösségek elnökeivel folytatott megbeszélés után, a zsidóság vezetője, dr. W. Filderman újabb kihallgatásra megy Antonescu tábornokhoz. A tábornok a múltból ismert képmutató kedvességgel jegyzi meg, hogy biztosan ő a tengelyhatalmak vezetői közül az egyetlen, aki ilyen természetű kapcsolatot tart fenn a zsidóság vezetőjével. Ezután a beszélgetés nagyjából a következő módon folytatódott:

– Tudom, hogy miért jöttél. Hallottam, hogy történtek egyes visszaélések, de intézkedtem, s nem fognak megisméltódni. Látom, hogy megint egy egész könyvtárat hoztál magaddal, nincs azonban szükség ennyi dossziéra és panaszra, mert semmi sem fog ezután történni.

– Tábornok úr, azt kérte tőlem, hogy a zsidók továbbra is folytassák tevékenységüket. Valamennyien hallgattunk Önre, de jönnek a vasgárdisták, és terrorizálással, revolverrel intéznek el minket.

(..)

– Filderman úr, nem fog megisméltódni.

– Ön parancsot adott arra, hogy hagyják abba a „zsidó üzlet” feliratok kiragasztását. A parancsot nem hajtották végre, ellenkezőleg, a bojkott tovább terjed, s nem csak a zsidókat, hanem az egész nemzet-

gazdaságot sújtja. Calarasiban, Buzauban, Turnu Magureleben, Urziceniben, Orastieben (Szászváros), s más városokban szintén kiragasztották ezeket a feliratokat. (...)

– Ne törődjék vele, Filderman úr, nem fog megisméltódni.

– A zsidók nem utazhatnak többé vonaton. Az egyik városból a másikba való utazás kálvária lett számukra. Mindenhonnan kapom a leveleket s a táviratokat, melyek a zsidók kifosztásáról és megkínzásáról számolnak be, és mindez a hatóságok szeme láttára történik.

– Tudom. Jelentették nekem, de nem fog megisméltódni.

– Tegnapelőtt a vasgárdisták revolverekkel özönlöttek be abba a bukaresti házba, ahol a Spanyol-szertartású Zsidó Hitközség székháza van. Kiűzték lakásából a főrabbit, kiűritették a Hitközség s a Zenekonzervatórium irodáit, minden lakásból kiűzték a lakókat, és ők ültek be a helyükre minden jogcím és formáság nélkül.

– Filderman úr, többé nem fog megtörténni.

(...)

– Szintén a kisajátítási törvénnyel kapcsolatban: a hatóságok másféle visszaéléseket is elkövetnek. Például kisajátították a temetőket is, amelyek magától értetődően a városok szélén vannak, s így falusi földeknek nyilvánították ezeket. Így járnak el Ploiestiben, Buzauban, Vasluiban, még Bukarestben is. Bacauban a város agrónomusa minden kisajátítási formáság nélkül elrendelte az egész temető felszántását, hogy búza nőjön a zsidók csontjaiból.

– Nem kellett volna így cselekednie. Nézd, elrendelem a bukaresti temető visszaadását, és nem fog többé semmi ilyesmi megtörténni.

– Tábornok úr, Ön tudja, hogy törvények és határozatok alapján gyermekeinket kiűzték az állami iskolákból. Braileanu miniszter úr megvetéssel mondta, hogy nem érdekli a mi iskolaügyünk; szervezzük meg, ahogy tudjuk. De iskoláinkat törvényellenesen elrekvirálták, vagy erőszakkal elvették. Elvették a buceaceai, a hirlai, a vaslui iskolákat, s néhányat Bukarestben is.

– Nem fog megisméltódni.

– Tábornok úr, Orastie-ban...

– Nem fog többé megtörténni. Nem fog megisméltódni. Nem, nem és nem! Megparancsoltam már...

(...)

Másnap elkezdődött a terror.

FORDÍTOTTA: TAKÁCS FERENC

* Részlet a szerző Fekete könyv, a romániai zsidóság szenvedései c. művéből, melyet kiadónk a közeljövőben jelentet meg magyar nyelven.

Karddal szabott határok

Közép-Európa határait 1919–20-ban a kard hegyével rajzolták át: a győztesek csak a maguk és szövetségeseik érdekeit vették figyelembe. Elkötelezett, hazugságoktól sem visszariadó tudósok adták számukra a tudományos és erkölcsi hitelt. A nyilvánvaló és utólag általuk is elismert hibákat 1947-ben, az újabb békekötésnél mégis megismételték a győztes hatalmak, és meg is toldották azzal, hogy a nemzeti kisebbségek kérdését kizárólagos belügyé nyilvánították.

Ezek a határok „békehatárokká” váltak, amelyeket még megkérdőjelezni is szentségtörésnek számított, mivel a békeszerződések révén a Szovjetunió kb. 600 000 km² területet kebelezett be. A többi közép-európai „szövetséges hatalom” Németország, Magyarország és Bulgária rovására eszközölt határ-kiigazításokat és nagyarányú lakosság-ki telepítéssel igyekezett a nemzetiségi viszonyokat a maga javára megváltoztatni. A problémák elhallgatása pedig jól jött neki. *A 40 éves hallgatás következménye az, hogy a nemzetiségi feszültség továbbra is fennáll, és fenn is fog állni mindaddig, amíg egy tisztességes, becsületes, minden fél jogos érdekeit figyelembe vevő megegyezés ezen nem segít.* Ilyen tárgyalásokra békeidőben, tehát háborús döntésektől távol nem sok precedens van Európában, de talán érdemes lenne a meglévőket, mint pl. a német–dán határrendezést vagy a dél-tiroli német autonómiát figyelembe venni, mint vérontás nélküli megegyezéseket.

Napjainkban Kelet-Közép-Európa olvadóban van, amikor esetleg határkérdések is felszínre kerülhetnek, és könnyebben megoldhatók is lehetnek, mint esetleg néhány év múlva, amikor a helyzet ismét megszilárdul. Bár az sincs kizárva, hogy néhány év múlva, az ellentétek ki-kristályosodása következtében, a helyzet alkalmasabb lesz egy higgadt, ésszerű rendezésre, mint ez a dán–német és dél-tiroli megoldásnál is történt. Lehet az is, hogy Magyarországon, Csehszlovákián, Lengyelországon kívül a többi közép-kelet-európai állam is hamarosan belép az Európa tanács országai, vagy az Európai Közösség tagjai közé, és a demokrácia meg a nyitott határok révén nemzetiségi problémáik enyhülnek, esetleg meg is oldódnak. De az is lehet, hogy európai integrációjuk elhúzódik, és a közös problémák megoldására regionális szövetségbe lépnek. Végül az is megtörténhet, hogy az egyes országokban fellángoló nacionalis-

ta gyűlölködés vérengzésekhez, esetleg helyi háborúkhöz vezet. A sok „ha” arra int, hogy a kérdéseket alaposabban vizsgáljuk meg.

Előtte azonban nézzük még meg a határok sérthetlenségének elvét. A II. világháború végén megállapított határok ismét a győztesek akaratából jöttek létre; a veszteseknek nem sok beleszólásuk maradt. *A sérthetlenségre való bivatkozás a szovjet érdekeket fedte elsősorban, de az a többi nyertesnek is jól jött.* Ám a történelem tanítása szerint nincsenek végérvényes határok, csak elfogadhatók vagy elfogadhatatlanok. Az elfogadhatók maguktól is megszilárdulnak, vagy helyreállnak, az elfogadhatatlanok pedig előbb-utóbb megváltoznak. A jelenlegi „békehatárok” napjainkban kezdenek repedezni. A vasfüggöny leomlása meghozta a két Németország egyesülését. Japán nyíltan követeli a Szovjetunió által elcsatolt területeit. A Szovjetunió egyes tagállamai, elsősorban a balti országok és Moldávia követelik az elszakadást, a többiek függetlenséget akarnak, köztük maga Oroszország is. Más, függő területek, mint például Kárpátalja, pedig messze menő önkormányzatot akar. *Mind ezek a követelések átrendeződéshez vezetnek, mikor a határokat is felül kell majd vizsgálni.* A folyamatok lepergése döntő mértékben függ a Vörös Hadsereg esetleges reakcióitól, de végleges akadályt a szovjet hadsereg erőszakos közbelépése sem jelenthet. Ennek a folyamatnak a kihatása a Duna-medencére is elkerülhetetlen. Jugoszlávia a felbomlás felé halad, Szlovákia követeli elszakadását Csehszagtól. Mindez tehát a trianoni határok megkérdőjelezéséhez vezet. Az áldatlan romániai állapotok pedig a magyar–román viszony felülvizsgálását teszik sürgőssé. Nem véletlen, hogy a románok oly hisztérikusán követelik napjainkban Magyarországtól a trianoni határok örökérvényű elismerését. A trianoni határok esetleges felülvizsgálatánál *lényeges lesz az erdélyi magyarok álláspontja.* De nemcsak az övéké, hanem a többi ott élő népeké is.

Ha a magyarság úgy Magyarországon, mint Erdélyben eleve lemond minden határmódosító lehetőségről, és beéri a kisebbségi jogok egyéni vagy közösségi szintű román garanciájának követelésével, akkor az adott pillanatban nem lesz ütőkártyája: *egyrészt a románok a tőlük megszokott rutinnal*

* Az Erdélyi Magyarság 3-as számában kezdtünk vitát Erdély jövőjéről. Azóta számos véleményt, hozzászólást közöltünk az útkeresés különféle lehetőségeiről. Jóllehet tudjuk: szerzőinknek és olvasóinknak is volna még mondanivalójuk e témakörben, nem kívánjuk, hogy a disputa parttalanná váljék. Következő számunkban a vitát lezárjuk, a véleményeket összegezzük. A jövőben megszűnő Vita rovat szellemét igyekszünk lapunk többi hasábján érvényesíteni. *Itt óhajtnék különös nyomatékkal hangsúlyozni, a Vita rovatunkban közölt írások nem feltétlenül egyeznek szerkesztőségünk állásfoglalásával.*

mindent megígérnek majd, anélkül, hogy teljesítésükre a legkevésbé is gondolnának, másrészt a magyar kormánynak nem marad alternatív megoldása. A román vezetés nem Ferenc József, akire hatott az, hogy a magyarok Königsgrätz után sem követeltek többet, mint előtte; a Nyugat pedig vállrándítással elintézi majd, hogy a magyar kívánságok ismét nem teljesültek. Köztudomású, hogy két fél közötti megegyezés csak akkor lehetséges, ha *mindkét fél enged.* Ha a magyar fél nem követel semmit, akkor a románoknak nincs miért engedniök; ha pedig a magyarok olyan enyhe követeléssel állnak elő, mint jelenleg a kulturális jogok engedélyezése, akkor a románok – mint eddig is – álszent ígérekkel szerelik le őket. Az ígérek meg nem tartásáért eddig semmilyen súlyosabb következménytől nem kellett, és ezután sem kell majd tartaniok. A külföld méltányos és lovagias támogatására csak úgy önmagában balgaság számítani. A magyar kormánzatnak most egy olyan alternatívát

kell felállítania, legalábbis diplomáciai szinten, hogy amennyiben a románok nem teljesítik a magyar és egyéb kisebbségek jogos követeléseit, sőt megsemmisítéssel fenyegetik őket, akkor Magyarország csak határmódosítással látja biztosított-nak a kisebbségek sorsát. Ha ezt most nem teszi, akkor egy később tett ilyen irányú követelése már rossz benyomást tesz. Azt mondják majd, hogy *„a magyarok állandóan változtatják álláspontjukat: amikor lebetett volna, nem álltak elő követelésekkel; utólag jönnek elő azzal, amit mindenki régen tudott, hogy Erdélyt akarják vissza, előbb csak részben, azután majd egészben”.*

Ezzel az érveléssel áll szemben az a politikai gyakorlat, amely szerint a követelésekkel *az adott pillanatban* kell előállni, semmi értelme megvalósíthatatlan követelözéssel a kedélyeket felkavarni. Ez a politikus gondolkozás azonban az egyénekre nem lehet kötelező: az eddigi békés vagy háborús határmódosításokat mindig hosszabb

publicisztikai vita előzte meg, amikor az érvek kialakultak és szembesültek. *Új helyzetben a követeléseket is újra lehet és kell fogalmazni.*

Az egymást követő román kormányok eddig csak halogatták ünnepélyes és még ünnepélyesebb ígéreteik beváltását jogegyenlőségről, szabad nyelvhasználatról, kisebbségek védelméről stb. A jelen kormány álláspontja sem különbözik elődjeitől: ünnepélyes ígéretei beváltására semmilyen intézkedés nem történik, még csak az intézkedések előkészítése sem. Ehelyett a kormánnyal nagyon is egyetértő Vatra Romaneasca rendez időnként pogromokat, és fenyegeti a „bitang” (bozgor) magyarokat kiirtással. Ilyen körülmények között a magyar kormány feladata a román kormányt ünnepélyesen felhívni a közrend fenntartására, beleértve az életveszélyes fenyegetések szerzőinek a megbüntetését, a megígért autonómia tényleges megvalósítását, mivel ezek híján a romániai magyar és más népcsoportok létét veszélyeztetve látja, amelyet nem nézhet tovább tétlenül. *Amennyiben a román kormány nem képes civilizált viszonyokat fenntartani a kisebbségek által is lakott területeken, akkor engedje át ezeket a területeket olyan kormánynak, amely erre a feladatra alkalmas,* és kérjen ezzel kapcsolatban nemzetközi döntést, például az Európa Tanácstól. Ilyen döntést népszavazás hagyjon jóvá.

HUNYADI ISTVÁN
(Strasbourg)

Újrarendezés előtt

Erdély sorsának megnyugtató rendezését az utóbbi időben egyre inkább az önálló erdélyi államiságban „illik” látni. Bármennyire is elfogadhatónak tűnik magyar szempontból ez a megoldás, véleményem szerint semmi realitása nincs, mert hiányoznak a nemzetközi feltételei; hiszen arra nem számíthatunk, hogy Európa hatalmai pusztán az erdélyi magyarság (és a többi nemzettörődék) érdekében bármilyen határozott lépést is tennének.

A megoldást az elszakított magyar nemzetrészek számára egy általános kelet-európai újrarendezés hozhatja meg, amit azonban e térség kiéleződő és állandósuló megoldatlan nemzetközi ellentétei fognak kiváltani. Hiszen a nyugalom és a stabilitás Kelet-Európában a Nyugatnak is érdeke. Egy ilyen rendezés pedig – egy új „Bécsi Kongresszus” – kénytelen lesz a határokhöz is hozzányúlni, ha valóban időt álló megoldást akar elérni.

A jelenlegi helyzet alapjául szolgáló szűk látókörű, de annál radikálisabb „rendezéseket” (a két világháború utániak) végül is csak hasonló radikalizmussal, ám több bölcsességgel lehet jóvá tenni. A feltételek egyébként jelentősen megváltoztak, hiszen a Párizs-környéki, illetve a jaltai-potsdami rendezések valamilyen módon az Orosz Birodalomra tekintettel történtek.

Az új rendezés alapja tehát az etnikai határhoz igazodó politikai határ elve lehet (az ilyen határ pedig akár már légiesedhet is, hisz épp természetes volta miatt veszíti el je-

lentőségét). Ebbe az elképzelésbe azonban újabb többnemzetiségű államok nem illenek bele. Az önálló „Erdélyi Állam” pedig nyilvánvalóan ilyen lenne. Egy esetben mégis lehet indokoltsága egy ilyen államnak: ha az „Confoederatio Transilvanica”-ként, keleti Svájként születne meg. Ám ennek hiányozna a lelki-szellemi feltételei. Ahhoz ugyanis, hogy Erdély szövetségi berendezkedésű önálló állammá váljék, az erdélyi románság alapvetően más tudati állapotára volna szükség. Hiszen, ha Svájc német eredetű polgárai (az összlakosság mintegy 70%-a) úgy gondolkodnának, mint a románság, akkor Svájc német nemzetállam lenne. Tehát az önálló államiság lelki-szellemi feltételei csak a magyarságnál lennének meg. Nem csak azért, mert számukra akár még egy ilyen megoldás is elképzelhetetlen „felemelkedést” jelentene jelenleg, hanem azért is, mert az erdélyi államiságnak több

évszázados hagyománya van, és ennek eredményeként az erdélyi öntudat is kialakult a magyarságnál.

A románság esetében azonban teljességgel más a helyzet. A XVIII. században meginduló nemzeti öntudatosodás – mely elválaszthatatlan a dáko-római kontinuitás kiemelkedetlen dogmává merevedett tanától –, minden más érdeket megelőző nemzeti célt állított a románság elé: minden „román ország” egyesülését. Tudatosan kialakított történelem-szemléletében a románság évezredes széttagoltságában is őrizte az egykori egység tudatát, és minden ténykedését az egység helyreállításának célja mozgatta. Számukra történelmük szükségképpen betetőződése volt 1918. Ezen teleológikus történelem-felfogás számára még Románia föderatív átalakulása is elfogadhatatlan.

A románság történelmi-szellemi hagyományaihoz továbbá hiányzik a más népek iránti tolerancia. Ennek gyakorlata élt a Balkánon transzhumáló-vándorló vlachok körében, az – egyébként épp Erdélyben – megszülető román nemzeti ideológia azonban már a nemzeti kizárólagosságot vallja. A mai románság tudatában így az „ősi román földeken” élő népek szigorú alá-fölérendeltségi viszonyban vannak egymással, ahol az őslakó románság áll a hierarchia csúcán. A helyzetet még kilátástalanabbá teszi, hogy ugyanakkor a románság meg van győződve saját nagyvonalúságáról, hiszen megadja a lehetőséget minden idegennek, hogy a románság soraiba „emelkedjen”, de az erre nem hajlókat is megtűri fizikai létezésében, feltéve, ha elfogadják a románság primátusát, és saját nemzeti törekvéseikkel nem kereszteszik a románság nemzeti céljait.

Az elvárt állampolgári magatartás tehát az asszimiláció. A románság ezen tudatával nem áll egyedül Európában. Éppen a nyugati példaképek, a „rokonok” szolgáltatnak mintát ebben is. A mai Franciaország ugyancsak nemzetállamnak tekinteti magát, holott közel 10 milliónyi a nem francia eredetű, de túlnyomórészt elfranciásodott – népesség. (Olasz, német, oxitán, breton, burgund, provanszál stb.) „Ki tiltja önöknek, hogy franciául beszéljenek?” – förmedt rá a Convent egyik tagja a breton küldöttségre a francia forradalom idején. Ma már nem nagyon lenne kit megfedni. Románia ugyanezen utat kívánja

végigjárni, megkésettsege miatt azonban jóval türelmetlenebbül, gátlástalanabban.

Ha a többnemzetiségű – kantonális – Erdélyt egy nagyhatalmi rendezés mégis létrehozná, ez a terület fokozottan lenne állandó tűzfészkek, feszültségforrás. Mintegy ide helyeződne át a Balkán súlypontja.

Tudomásul kell vennünk ezért, hogy két Erdély létezik; egymás mellett, részben egymást átfedve: egy román és egy magyar. (A szász-ság belátható időn belül eltűnik.) A kettőt elválasztó etnikai határ (nagyjából Kelet–Nyugat irányban) hozhatja csak el a megnyugvást mindkét nép számára. Az „egymásba csúsások” kiküszöbölését pedig az önkéntes, illetve a magyar és román állam által kölcsönösen, anyagiilag is támogatott lakosságcsere jelentheti. A román irredentizmus pedig – mivel most már nemzetállami határain kívül számottevő román népesség valóban nem lenne, – hamarosan elveszítené táptalaját.

Minderre persze mondható az is, hogy idővel, a demokratizálódás előrehaladásával a románság gondolkodásmódja, felfogása megváltozik. Lehet, hogy így lesz. Ehhez azonban fél évszázad is kevés. Ez alatt pedig a magyarság eltűnik, kivándorol vagy elcsángósodik. Utólag aztán szép nekrológokat zenghet a megváltozott tudatú románság az Erdélyben hajdan volt magyarokról, akik – persze, ha az ellenállásuk kiváltotta véres leszámolás is hozzájárul eltűnésükhöz – akár még az ifjúsági irdalomba is bevonulhatnak, az észak-amerikai indiánokhoz hasonlóan.

Svájc (vagy akár Belgium) példája tehát különösképpen Kelet-Közép-Európában megismételhetetlen. Fokozottan érvényes viszont itt Makkai Sándor jó fél évszada tett megállapítása: „Kisebbségiként emberhez méltó életet élni nem lehet”. Mivel nem vagyunk kötelesek elfogadni, hogy minden harmadik magyar perspektívátlanul, állandó megalázottságban éljen, az elszakított nemzetrészek és az „anyaország” összeforrasztásáról nem mondhatunk le. Ha az általános kelet-közép-európai újrendezés során létérdekeinket érvényesíteni nem tudjuk, erre fel nem készülünk, az utánunk jövő nemzedékek ezt nem reálpolitikai bölcsességként fogják értékelni.

DOMONKOS CS. LÁSZLÓ

Besszarábia és a föderalizmus

A besszarábiai, román; de az évtizedek folyamán állandósult hajszalrepedés nagyon erősen rányomja bélyegét sorsára és lélektanára.

A besszarábiait nem lehet elorozósítani, sem pedig elnemzetleníteni, mivel román – tehát meghatározott kultúra képviselője, amelynek jelentős öröksége van, és az európai civilizációban gyökerezik. Ennek emlékét tehát nem lehet kitörölni. Ugyanakkor azonban a besszarábiai nem térhet vissza a román kultúra keretében kínálkozó kizárólagos értékrendhez, mert ő már tagja volt egy olyan közösségnek – a szovjetnek –, amely a keretei között forgalomban levő alakzatok, eszmék és érzések különbözősége révén önmaga egy egész világ. A Romániához való visszatérés jelenleg az egyszerűbbhöz való visszatérést jelentené – márpedig meggyőződésem szerint egyetlen korszerű társadalom sem engedheti meg magának a szigorúan nemzeti keretbe való beszűkülést akkor, amikor egy egész világ ébred arra, hogy hajlamos az értékek nemzetköziesítésére.

Románia Európába kívánczik, bármelyek volnának is az Európában kialakuló formák. Besszarábia is Európába kívánczik, de csakis egy föderális Európába, mivel létét csak ez biztosíthatja.

A szovjet kálváriát végigszenvedve, Besszarábia meggyőződött arról, hogy a legjobb együttélési forma a széles értelemben felfogott föderalizmus (a skála változatossága a helyi autonómiáktól a konföderációig terjedhet). Lényeges az, hogy horizontális koordináció, és ne vertikális alárendeltség legyen. Besszarábia a föderalizmus tétjére játszik. Képes lesz-e Románia e tétet elfogadni?

(...) Románia úgy, ahogy van, három különböző övezetből áll: Erdély inkább Közép-Európa-hoz tartozik, az ókirályság a Balkánhoz, Besszarábia Kelet-Európa-hoz. Románia további léte attól a módtól függ, ahogyan e kis Európa hozzá tudja kapcsolni övezeteinek és kö-

zösségeinek életét Nagy-Európa életéhez. (...)

Romániában a magyarokat, németeket, szlávokat (legyenek azok oroszok, ukránok vagy bolgárok) az illető országokkal és kultúrákkal közvetlen kapcsolatot biztosító érintkezési övezeteknek kell tekinteni. E gondolatmenethez hozzátehetnők, hogy az európaiság szempontjából előnyös helyzetben vagyunk. A népek együttélésének kérdése már az első letelepedett közösségek létrejöttkor és a vándornépekkel való kapcsolatuk kezdetekor felmerült. Az együttélés modelljei különböztek, de legtöbbjük mégis egyesek hasznát és mások kárát jelentette. A szovjet modell károsnak bizonyult a helyi kultúrák vonatkozásában. Úgy vélem, az európai modell a legelfogadhatóbb ebből a szempontból, mert elég széles skálán képes egy közös demokratikus szervezet felé ösztönözni a különféle kultúrákat és közösségeket.

A XIX. századtól kezdve, az 1918-as egyesülésen, a szégyenletes 1940-es feladásán, a szovjet kálvárián keresztül Besszarábia a saját bőrén tapasztalta a föderalizmus dagályát és apályát. És ha Románia Besszarábiától elsősorban a „hazafias” előírások tiszteletben tartását fogja elvárni, akkor Besszarábia teljes joggal kereshet magának más szövetségeseket a Föderalizált Európa modelljének megvalósításához – és akkor senkinek sem lesz joga őt hazafiatlansággal vádolni.

MIHAI FUSU

(Lupta »Le Combat, Paris«, 157. szám, 1991 február – Részletek)

A Csipkerózsika-effektus

Tisztelt Kreczinger Úr!

Az „Erdélyi Magyarság” I. évf. 3. számának „Vita” rovatában olvastam az Ön állásfoglalását Erdély jövőjét illetően. A lényeget tekintve már jóval Ön(ök) előtt: 1918. december 18-án Kolozsvárott a magyarországi szociáldemokraták két küldötte, Strengár-Menián Száva és Avremascu György is a svájci mintájú erdélyi köztársaság mellett tört pácát. Ezen kívül (a felsorolás nem teljes) a „HÍD” I. évf. 1. száma (A Magyarok Hazafias Világszövetségének Hamburgban megjelenő lapja) 1990 áprilisában ugyanakkor közölt „Erdélyi magyar gondok” címmel Dr. Konthur (az Erdélyi Világszövetség németországi elnöke) tollából cikket. De mint a „legújabbkori” svájci Csipkerózsika-effektus felkent örököse, Budai Kulcsár János a „Szent Korona” II. évf. 21. számában „A trianoni sátáni kerekasztal” c. írásából, idézem: *„Az önálló és független Erdély létrehozása jelentené a kompromisszum elvén alapuló legjobb megoldást”,* ami számomra teljesen érthetetlen, mivel címlapján a történelmi Magyarország látható, alatta a sok vihart kavart Mitterand idézettel: *„Ha a románok nem rendezik az erdélyi magyarok sorsát, akkor a bátorokat kell rendezni!”*

A jelenlegi világpolitika a kialakulóban lévő új Európáról fog dönteni. Megérett az idő arra, hogy rendezzék a Kárpát-medencében élő magyarok sorsát. Ez összeurópai ügyé nőtte ki magát, mondhatni hetven évi láncon töltött serdülőkort után! A tét: egy stabil és erős

Kelet-Közép-Európa, amely a szó kulturális, földrajzi és politikai értelmében a Keleti-Kárpátokig tart! Jómagam a legnagyobb esélyt a benne élő 15–16 milliós magyarság számára látom. Ezeket a tényeket nagy hiba lenne figyelmen kívül hagyni –, de szinte kézzel fogható lehetőségét látom annak is, hiszen azt a Helsinki Záróokmány is magában foglalja, hogy az országhatárok békés úton megváltoztathatók.

Ezért az Ön(ök) svájci típusú föderációs törekvéseit a már említett Csipkerózsika-effektus kategóriába sorolom, hiszen céljuk a kisebbségekben való maradást szorgalmazza. Bántóan figyelmen kívül hagyva a hazaszeretet, a magyarságtudatot,

valamint azt az erényt, amit dicső eleink tettek le örök tanulsággul a haza oltárára. Ami elszomorító, hogy ez a csonka haza már nagyon sok erdélyi menekültnek adott otthon és megélhetést, nem csak most, hanem Trianon után is, és éppen itt vetik papírra, nyilatkoznak Erdély önállóságát és függetlenségét, feladják az egy és oszthatatlan magyar nemzettest szent ideáját! Akik ezt cselekszik, azok csak magyarul beszélő, de nem magyarul érző emberek!

De tulajdonképpen mit szólnak hozzá otthon, Erdélyben azok, akik nap mint nap a saját bőrükön tapasztalják a trianoni és párizsi, valamint a marosvásárhelyi „igazságot”!! Minden bizonnyal ennek az igazságnak a hiányában lett Ön is, csak „volt szatmárnémeti ügyvéd”.

MATTYASOVSZKY ZOLTÁN
(Németország)

Válasz Mattyasovszky Zoltánnak

Igen Tisztelt Mattyasovszky Úr!

A politika nem más, mint a lehetőségek kihasználásának művészete. Minden felelősen gondolkodó és politizáló egyénnek vagy szervezetnek, akik az erdélyi magyarsáért munkálkodnak, tudomásul kell venniük: politikánk nem korlátozódhat vágyaink megfogalmazására, hanem a céljaink eléréséhez szükséges optimális eszközrendszer kidolgozására kell törekednie. Épp ezért a realitásokból kell kiindulnunk, még akkor is, ha számunkra néha kellemetlenek, annak érdekében, hogy a konkrét lehetőségeinket felmérhessük, és a jövőt megbízhatóan prognosztizálhassuk. Engedelmevel, a kíméletlen valóságnak csupán két aspektusára utalnék:

1) A tömeges áttelepítéseket követően napjainkra Erdélyben nyomasztóvá vált a román többség (a legjobb esetben is min.: 65%-os). Viszonylag kevés az a tájegység, ahol a magyarság tömbhelyzetben, vagy többségben él. Ezért, ha politikánkat nem tudjuk összhangba hozni az erdélyi románság legalább 20%-ának az érdekeivel, semmiféle megoldási javaslatra nincs gyakorlati esélyünk. Azt pedig nagyon nehéz lenne elképzelni, hogy még a „megnyerhető” 20% is a visszacsatolás mellett kardoskodna. Megnyerni őket még egy szuverén Erdélynek is roppant bonyolult, időigényes feladat.

2) Bármilyen megoldási javaslat csakis a mindenkori jogi keretek között tarthat igényt számottevő nemzetközi támogatásra (még ak-

kor is, ha érdekeink a románság egy részének érdekeivel azonosulnak). Az egyetlen olyan nemzetközi jogelv, amelynek gyakorlati érvényesítése kedvező nemzetközi visszhangot válthat ki (talán?): az önrendelkezési jog. Ilyen alapon elképzelhető a szuverén Erdély megvalósíthatósága, de ennek is csak mint távlati célnak lehet realitása. (Aktuális példa erre a balti államok önállósodási törekvéseinek nemzetközi fogadtatása).

Önnel igaza van: minden jel arra mutat, hogy „*a világpolitika, a kialakulóban lévő új Európáról fog dönteni*”. Kétségbe vonom, hogy ez egyet jelentene a Trianon előtti határok maradéktalan visszaállításával, még akkor is, ha az említett nemzetközi jogforrások lehetőséget adnak a határok békés megváltoztatására. De kétségbe vonom e jelenlegi Európa túlzott érdekeltiségét is a 15–16 millió magyar sorsa iránt, hacsak nem sikerül, hogy érdekeltté tegyük! Félő azonban, hogy abba a végzetes hibába esünk újra, mint történelmünk folyamán számtalanszor: számítottunk Európa hálájára, nagylelkűségére, ami minden esetben elmaradt (a tatárjárástól, a mohácsi vészen, az 1848-as és az 1956-os forradalmon keresztül napjainkig, a keleti tömb lebontásában tanúsított meghatározó szerepünkig). Mái nem tanultunk ezekből! A megoldást magunk kell megtaláljuk, lehetőleg mielőtt még késő lenne: ebben a megoldásban kell tehát Európát közvetlenül érdekeltté tennünk. Aki pedig a megoldást keresi magyarságtudatból, hazaszeretéből – ha keveset is – tesz valamit a „haza oltárára”.

Nagy tévedés lenne, ha nem tekinenők kötelességünknek megvizsgálni minden elképzelhető alternatívát, még akkor is, ha egyesek eleve abszurdnak tűnnek. Egyik vagy másik elképzelés mellett nem érzelmeink – még ha Erdélyről nagyon nehéz is érzelmeink, indulatok nélkül beszélni –, hanem a megfontolt, józan érvek dönthetnek. A különböző vélemények kulturált

ütközési felületén kell kirajzolódniak körvonalai az oly rég áhított, egységesen képviselhető és kivitelezhető Erdély-politikánkunk. A megoldás keresésében, valóban, messze kell mennünk a történelemben, de legalább „Trianon sátáni kereszthalál”. Ez azonban sajnos nem azt jelenti – bármennyire mély sebeket is ejtett a magyarságon – a jelenlegi nemzetközi kapcsolatrendszer feltételei között, hogy a Trianon előtti határok visszaállítására a legcsekélyebb esélyünk is lenne.

Persze egy Diktátum lehetőségével kacérkodni lehet, csupán az a kérdés (többek között), hogy ez a romániai magyarságot milyen mértékben tudná kimenteni (lehetőleg bizonyos területekkel együtt). Számottevő része román fennhatóság alatt maradna, ezáltal vagy leszakadna – talán véglegesen és helyrehozhatatlanul – az anyanemzet testéről, vagy ősi településeinek elhagyására kényszerülne (a közismert precedens meggyőzően példaértékű). Egy lényeges kérdésre ebben az esetben is meg kellene találni a megfelelő választ: milyen elvek alapján lehetne egy ilyen igényt nemzetközileg elfogadtatni?

Hogy mit szólnak mindehhez az otthoniak? Sajnos hozzá sem szólhatnak! Trianon, Párizs és Marosvásárhely a románság „igazsága”. Ezért kell, hogy mi szóljunk értük. Ha tehetem, szólok én is. Szólok, és remélem, vigaszul nem csupán annyi jut osztályrészemül: mi legalább megpróbáltunk valamit!

KRECSINGER ISTVÁN

"Erdély Köztársaság, Moldova Köztársaság és Románia"

Ezzel a térképaláírással a Bukarestben megjelenő "Europa" című lap 1991 májusi számában "Valóság vagy viszályszítás?" címmel Románia területi jövőjével foglalkozó összeállítást tett közzé. Hogy a ma még zavaros román politikai irányzatok közül melyik és milyen céllal veti el a súlykot a hatalmi propagandaharcban – nem feladatunk eldönteni és értékelni. Ezért eltekintünk az összeállítás "erdélyi" vonatkozású részeitől, és csupán a román-román problémát ismertetjük, hogy eleve elkerüljük a részrehajlás és a "belügyekbe való belekontárkodás" gyanúját. (Megjegyezzük: ma már egyetlen európai kérdésekben illetékes nemzetközi szervezet sem tagadja, hogy a nemzeti kérdés az államok belügye volna).

Ugyanakkor felhívjuk olvasóink figyelmét arra a mellékkörülményre, hogy miként azt a mellékelt jövő-látó térkép illusztrálja, a szerző és közreadó akarva-akaratlanul (?), de döntött az erdélyi kérdés megoldhatóságában is.

Ő Excellenciájának
Románia Elnökének, Ion Iliescu
Úrnak

Elnök úr,
ez a térkép a Iasi-i Moldovának Szövetsége által javasolt jövőendő Szabad Moldova Köztársaság határait ábrázolja.

A Moldovának Szövetsége Iasi városban székel, vezetője egyetemi professzor, és felkértek engem képviselőtükre, s hogy szólítsam föl Önt, 1991. szeptember 1-jével kez-

dődően adományozzon számukra függetlenséget.

A moldovaiak tudatták velem, hogy függetlenségük elnyerése után egyesülnek Besszarábiával, megalkotva ekképp Nagy Moldovát.

Kérem Önt, legyen megértéssel Moldova iránt, és rendelje el a hadsereg, az új típusú szekuritáté és a rendőrség visszavonását a moldovai területtől, lehetővé téve a moldovánoknak, hogy megalakítsák saját független kormányukat, és saját államigazgatásukat, úgy, ahogyan a Munteniával (Havasalföld, a szerk.) való egyesülésük előtt volt.

A moldovaiak állítják, hogy abban az időben, amikor elfogadták az egyesülést Munténiával, Munténia vezetésében és államigazgatásában nem vettek részt kommunisták.

Annak oka, hogy a moldovaiak úgy döntöttek, hogy a függetlenségüket kérik, az, hogy Románia kormányában kommunisták vesznek részt.

Kérem Önt, Elnök Úr, hogy emlékezzen vissza arra, milyen sokat harcoltak a moldovaiak Moldova területének védelméért, és ők azt állítják, hogy készen állnak felvenni a harcot Románia hatóságaival, hogy kommunista államigazgatás nélkül legyenek újra szabadok.

Éljen Független Moldova!
Dan Samuel Anderson
a Moldovának Szövetsége
képviselője
s.k. aláírás
(P.O.Box 1971, Los Angeles,
CA-90.078)

... CA SI VOM ADUCE MARTORI TOATE
LE DESPRE TRANSILVANIA CA A FOST
PARTE A ROMANIEI.
S DIN TRE GUVERNUL ROMANIEI SI
DORIN.
STE CA SINTEN FII AI UNGARIEI
RI ACESTI GUVERN CA PAMINTUL
UNGURESC SI NU, NU, NU, NICI
SPIRIJINE ACTIUNEA NOASTRA. NOI

SA SE ADRESEZE GUVERNULUI RO-
TERITORIUL TRANSILVANIEI SI AL
VA CONTINUA LUTRA PENTRU A OB-
EUNA CU ROMANIA, UNGURII, GER-
T SI TRANSILVANIA SI NE VOM

STE DORINTA NOASTRA PENTRU A
ASIGURAM DOBNULU PRESEDINTE
IN VIATA LUTIND PENTRU CA SA
II URMASILOR NOSTRII SA NU
IA ROMANIEI.

TA PENTRU INTOTDEUNA CU ARE-
A SA NE ACORDATI INDEPENDENTA
CU DATA DE 1 IULIE 1991, ASA
ITCEPT RASPUNSUL DUMNEAVOASTRA
TRANSILVANIA LIBERA

BRSEN

Dan Anderson

SILVANIA

USSR

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

Black Sea

aceste documente, in facsimil, cu
intrebarea din titlu, fără comentariu!

EXCELENTEI SALE
DOMNULUI ION ILIESCU, PRESEDINTELE ROMANIEI.

DOBNULU PRESEDINTE,

ACASTA HARTA ARATA GRANITA PROPUSA DE LIGA MOLDOVENILOR DIN IASI
PENTRU VIITDAREA REPUBLICA LIBERA MOLDOVA.

LIGA MOLDOVENILOR ARE SEDIUL IN IASI. ESTE CONDUSA DE UN PROFESOR
UNIVERSITAR SI N-AU RUGAT SA-I REPRIZINT SI SA VA ROG SA LE ACORDATI
INDEPENDENTA, INCEPCIND CU DATA DE 1 SEPTEMBRIE 1991.

MOLDOVENII N-AU INFORMAT CA DUPA CE VA RUGATI SA FIE INDEPENDENTA, SE
UNESC CU BASARABIA FORMIND MOLDOVA MARE.

VA ROG SA DATI OVADE DE INTELEGERE SI FATA DE MOLDOVA SI SA DIS-
PUNETI SA FIE RETRASA ARMATA, SECURITATEA DE TIP NOU SI POLITIA DIN
TERITORIUL MOLDOVENEESC. LASIND PE MOLDOVENI SA FORZEZE GUVERNUL LOR
ADMINISTRATIA LOR INDEPENDENTA. ASA CUM A FOST INAINTE DE UNIREA CU
MUNTENIA.

MOLDOVENII AFIRMA CA IN TIMPUL CIND MOLDOVA A ACCEPTAT UNIREA CU
MUNTENIA, NU ERAU COMUNISTI IN CONDUCEREA SI ADMINISTRATIA MUNTENIEI.

EXISTENTA COMUNISTILOR IN GUVERNUL ROMANIEI. ESTE MOTIVUL PENTRU
CARE MOLDOVENII AU HOTARIT SA CEARA INDEPENDENTA.

VA ROG SA VA AMINTITI DOBNULU PRESEDINTE CIT DE MULT AU LUTAT
MOLDOVENII PENTRU APARAREA TERITORIULUI MOLDOVENEESC SI EI AFIRMA CA
SINT GATA SA INCEAPA LUTRA CU AUTORITATILE ROMANESTI, PENTRU CA SA
FIE DIN NOU LIBERI. FARA ADMINISTRATIE COMUNISTA.

TRAIASCA MOLDOVA INDEPENDENTA.

DAN SAMUEL ANDERSEN

DELEGAT AL LIGEI MOLDOVENILOR.

Dan Anderson

A fasírt belsejében

Utassy, Kovács Pista és Oláh János 1967-ben jártak először Kolozsváron. Számunkra ők már nevek voltak, az új nemzedék a magyar irodalomban. Akárcsak mi magunk is, kik szintén akkor indultunk. Szép találkozás volt. Egymásra találás. Kölcsönösen felolvastuk verseinket. Aztán ők visszatértek Magyarországra, és néhány év múlva kiderült, hogy ők építik az összmagyar irodalmat, mi viszont csak a romániai magyart építgetjük... A magyar irodalom új nemzedékéből kimaradtunk, tehát mi csak az erdélyi irodalomnak lehettünk az új nemzedéke. Csak Erdély határáig volt reprezentáns, amit csináltunk, vagyis nem lettünk az egyetemes részél...

Természetesen attól, hogy valaki áttelepedett, még nem lett jobb író (noha ezt várják tőle), de rosszabb sem (ezt meg nemigen akarják lenyelni), legfennebb nehezebben feldolgozható, megemészthető. Erről jó lenne egyszer néhány anyországi íróat megkérdezni végre, mármint hogy milyen gondolatokat-gondokat vet fel nekik az áttelepedett írók léte, helyzete. Hiszen lehet, ők nagyobb gondban vannak miattunk, mint mi magunk. Azaz: meglehet nem csak a beilleszkedésnek, de a beillesztésnek is megvan a maga problémája.

Mindannyiunk számára a legkínosabb, legfájdalmasabb kérdés: az értékelésünk kérdése. Bár elhang-

zott (Láng Gusztáv irodalomtörténeész szájából is), hogy statisztikai értelemben jól állunk, szerintem egyáltalán nem állunk jól. Három-négy íróat számolva talán. Ha az áttelepedett negyven-ötven író egészében gondolkozunk, vajon akkor is? Már a szám is ijesztő, miközben a magyarországi közvélemény összesen három-négy nevet ismer (ismer el!)... S még hozzátehetjük, hogy Erdélyben is maradtak vagy százán tollforgatók.

Itt, az Írószövetség nyolcszáz tagja mind ismert valamiképpen, de Erdélyből csak három-négy név jutott el ide... Pedig mi, a többiek, húsz évi tevékenységünk alapján már kiválasztódtunk egyszer, és számíthatnánk méltán az ismertségre. Ám itt, most csak az elvegyülésnél tartunk... Hogy merre? Azt hiszem, egy fasírt belsejébe, közepébe, ahova az irodalmi élet önmozgása majdcsak bedolgoz bennünket is. S hogy mi a fasírt? Az irodalom állaga. Ami föltálatlan, ami fogyasztható. Persze, nekünk a kérdés, hogy miért kell ismét fasírtba kerülni, miért kell ismét kiválasztódnunk? S hogy van-e újabb húsz évünk?

KENÉZ FERENC

Szavak és szavak

Bármely tanácskozást a szónokai minősítene, a szónokokat pedig a szavaik. Az a terminológia, mellyel mondanivalójuk lényegét kihangsúlyozzák, mintegy kulcsszavakba sűrítve annak hitelességét. Egy téma kapcsán ezek a szavak olyanok, mint nemes fémen a fémjelzés: garanciát jelentenek, esetünkben, hogy a megfogalmazott gondolatokat felelősséggel formázta meg a felszólaló.

Egerben, az Erdély múltja és jövője címmel megrendezett tudományos tanácskozáson jutottak eszembe a fentebbiek, amikor az egyik szónok a magyar és román nép történetének alapos ismertetése közben, semmibe véve a rendez-

vény alcímében meghirdetett minőségi jelzőt, tudományosnak aligha mondható módon a múlt századig hivatalosnak minősült vlach-oláh népnév használatát lepte meg a hallgatóságot... A román nép történelmi nevének jelenidejű használata a gyászos közelmúlt sovíniszta mocskolódásainak tartalmát hordozza – a „cigányozással”, „zsidózással” egyetemben. Olyan korszakot idéz meg, melyet az akkori házmesterek, kocsisok és söröslegények kultúrszintjére szabott hatalom a történelmi hitelesség hiányában (de főleg érvrendszer hiányában), és egy népet vagy népcsoportot a saját tulajdonnévvel bélyegzett meg. Méltatlan és káros ezt a terminológiát feleleveníteni, használni, annál is inkább, mivel ma már nincs akadálya a valós történelmi érvek feltárásának és kinyilvánításának a magyar-román peres viszony tárgyában: Erdély vonatkozásában. Sőt, kötelessége mindenkinnek csak a tényekre és dokumentumokra hivatkozni, azokkal érvelni, és végleg mellőzni az érzelmi túlfűtöttségben gyökerező szidalmi terminusokat, melyekkel a gúnyolódás romantikájára fogékony érzelmeket, lehet tovább fűteni, de eredményesen továbbgondolni egy problémát, a megoldása felé vinni a legkevésbé sem.

Szerencsére magányos volt Egerben a „hang”, amely a pejoratív népnév-használatban keresett nyomatékot az erdélyi magyarság sorsának kialakításában, melytől egyébként a Heves megyei Hírlapban a rendező Erdélyi Szövetség el is határolta magát.

MÁTYÁS B. FERENC

Erdély történeti kronológiája (V.)

1324

jan. 21. A hét erdélyi vármegye nemességét kiváltságokkal jutalmazza a király a lázadó Mojs fia Mojs, illetve a szintén föllázadt szászok elleni harcokban szerzett érdemeikért. Korlátozza a jobbágyok szabad költözését, a földesúr beleegyezéséhez kötve azt. Megszünteti a rendkívüli adókat, a vajda és emberei számára kötelező élelem- és szállásadást, azok utazásai alkalmával.

Kimondja, hogy csak ha a király személyesen látogat Erdélybe kíséretével, akkor kötelesek az erdélyi nemesség jobbágyai minden száz udvarház után egy hordó bort, egy hizott ökröt, egy disznót, s a bors és a sáfrány költségeire egy márkát adni.

Az év nyarán a király hadat vezet a még mindig lázadó Kán László fia ellen. Fő erősségüket, Dévát is elfoglalja, s végképp leveri őket.

Az erdélyi szászok Szentpéteri Henning vezetésével fellázadnak Károly Róbert ellen. A fölkelést csak a kunok segítségével tudja leverni az erdélyi vajda.

Károly Róbert lázadásuk leverése után új közigazgatási szervezetet ad a szászoknak. Az eddigi négy önálló territóriumuk közül a legnagyobbat, a Szászvárostól Barótig húzódó szebeni provinciát, amely a szász lázongások tűzfészke volt, az ellenőrzés hatékonyabbá tétele érdekében átszervezi. Megszünteti a szebeni ispán eddigi területi hatáskörét, s a szebeni provinciát bírói illetékességi körzetekre, ún. szé-

kekre osztja. Ezek élére a király nevezi ki a vezető tisztviselőt, a királybíró, általában a szászok közül. A másik három területet (medgyeselyki, brassói és besztercei) továbbra is magyar főnemesség közül kinevezett ispánok vezetik, akik többnyire egyúttal székely ispánok is, és saját nemesi híveikkel kormányozzák a kerületeket.

1325

márc. 25. Károly Róbert visszaállítja az erdélyi vajda bírói jogkörét.

1326

jún. 12. Károly Róbert elrendeli, hogy az erdélyi püspökségnek a régi királyoktól adományozott sótizedet a széki, kolosi, dési és tordai sóbányából maradéktalanul adják ki, s azt a püspök emberei szárazon és vízen egyaránt szabadon, vámmentesen szállíthatják.

1328

máj. 26. Károly Róbert megparancsolja Tamás erdélyi vajdának, hogy mivel András erdélyi püspök, s a gyulafehérvári káptalan királyi védelem alatt áll, azért őket régi szabadságaikban a király helyett védelmezze. A tizedet a magyarok, székelyek és szászok által szabályosan fizettesse nekik, a sószállításban vámfizetésre ne kényszerítse őket.

aug. 1. A csanádi káptalan előtt Miklós, az erdélyi püspök káplánja és ügyvédje tiltakozik Tamás erdélyi vajda, és név szerint megnevezett hívei által elkövetett törvénytelen pusztítások ellen. A vajda fegyveres erővel támadott Suuk Mihály Kolozs megyei birtokaira, s Szováton, Sármáson, Kötelenben és Ombozon található javaiban kétezer márka (1 márka 4 aranyforintnak megfelelő összeg) kárt okozott. – A vajda dühét az váltotta ki, hogy Suuk, az ő korábbi étekgóója a vajdai udvart odahagyva nagy ellenlábasának, az erdélyi püspöknek a szolgálatába állt.

1331

júl. 3. A király Kolozsvár polgárait az előző évi havasalföldi hadjárat során tanúsított áldozatvállalásuk jutalmaként teljességgel mentesíti a nádor, a vajda és bármely más bírói szerv joghatósága alól. Minden peres ügyüket saját bírójuk és a király által kinevezett ispán együttes bírósága előtt tárgyalhatják.

okt. 5. Károly Róbert Bothos Miklósnak, Ördög Andrásnak és Teke Jánosnak visszaadja az országban lévő valamennyi örökös jószágát, mivel eredményesen jártak közbe azért, hogy a Brassai Simon által haláláig bitorolt Fekete-halom királyi várát az ő unokái, Jakab és János visszaadják az uralkodónak.

1332

Az első név szerint ismert falusi iskola Zsuk községben.

1332–1337

Pápai tizedszedők járják Magyarországot, hogy 6 éven át a papságtól minden esztendőre beszedjék jövedelmük egytizedét. Erdélyben 5 esztendeig, 1336-ig végzik munkájukat. Feljegyzéseikből tudjuk, hogy ekkor az erdélyi püspök 6 évi tiszta jövedelme 1700 márka. (1 márka = 4 aranyforint)

A gyulafehérvári káptalan testületét húsz kanonok alkotja. Az egy-

házmegye 13 főesperesi kerületre oszlik: gyulafehérvári, dobokai, hunyadi, kézdi, kolozsi, krasznai, küllői, ozdi, telegdi, tordai, szolnoki, szatmári és ugocsai főesperességek.

Az összeírás megadja az egyes egyházközségek és plébánosok neveit és az általuk befizetett összegeket. Miként az egész országban, úgy Erdélyben is rendkívül sok pénz nem van ekkor forgalomban.

1334

Női szeretesközösség, beginaház említése Szászvároson.

1336

A király szerződést köt Nagy (Chempeliny) Andrással az erdélyi pénzverőkamara bérbeadásáról.

1337 vége, 1338 eleje

A kolozsmonostori apátság egy évtized után ismét visszakerül a bencés rend irányítása alá, mivel ekkor Szigfrid garamszentbenedeki bencés apát tetemes anyagi áldozatokkal visszavásárolja Pál Agostonrendi püspöktől.

1339

szept. 19. Károly Róbert oklevélben intézkedik a kolozsmonostori apátság konventjének pecsétjéről. Feltehetően ekkor kap a királytól közhitelű pecsétet hiteleshelyi (okiratbocsátói) működéséhez. A hiteleshely tényleges megszervezése Mihály magiszternek, a konvent világi nótáriusának nevéhez köthető. A későbbiekben Kolozsmonostor Erdély egyik legjelentősebb hiteleshelyévé válik.

A döntően katonai alapon szerveződő székely társadalomban oly fontos hármas tagozódás – főemberek, lófők, gyalogkatonák – első okleveles említése: *tria genera Siculorum*.

Erdélyben az utolsó rabszolga-felszabadítási oklevél ebből az esztendőből ismeretes. (A rabszolgaság intézménye a XIV. sz. elején egész Magyarországon megszűnik. A volt rabszolgákat uraik a szabad költözés jogával ajándékozzák meg.)

1341

szept. 19. Károly Róbert bizonyáglevelet ad ki arról, hogy megjelentek előtte egyfelől András erdélyi

püspök és Miklós kolosi főesperes az erdélyi káptalan képviselője, másfelől Tamás erdélyi vajda és hívei, hogy a közöttük évek óta rablással, égetésekkel, gyilkolásokkal járó ellenségeskedésnek egyszer s mindenkorra véget vessenek. Egy-
más közt bizonyos feltételekkel megegyeztek, s az egyezmény megtartására esküvel kötelezték magukat.

1342

Az erdélyi nemesek birtokaik népessége fölött elnyerik a bírászkodás jogát, tehát megszerzik a földesúri hatalom teljességét.

1342–1344

Sirokai Miklóst az erdélyi vajda.

1344–1350

Lackfi István az erdélyi vajda.

1344

júl. 28. Nagy Lajos, gyulafehérvári tartózkodás során királyi rendeletet bocsát ki, melyben részletesen szabályozza az erdélyi püspök törvényességének hatáskörét. A rendelet véget kíván vetni Szécsi András erdélyi püspök, valamint a nemesek, székelyek és szászok kölcsönös egymás elleni panaszainak. A rendelet kimondja azt is, hogy a püspökségnek járó egyházi tizedet pénzen is meg lehet váltani: minden képét 6 dénárón.

1345

Az első vajdai papíroklevél ebből az esztendőből való. (A papírt 1545-ig Erdélyben nem gyártják, hanem külföldről hozzák be.)

1346

aug. 28. A váradi hiteleshelyen e napon kiállított bizonyáglevél az erdélyi püspökség és a vajda közötti igen feszült viszonyról tudósít. Eszerint az alvajda az egyház egyik birtokbeiktatási eljárásánál azzal fenyegetőzött, hogy a püspökség és káptalan minden birtokát aképpen kellene elpusztítani, ahogy Alárd fia Gaan és emberei tették 1277-ben.

Az év folyamán András erdélyi püspök személyesen jelenik meg Máramarosban – mely ez idő tájt ismét az egri püspökség alá tartozik – hogy megkísérelje érvényesíteni az

erdélyi püspökség évtizedekkel korábban elismertett tulajdonjogát e terület fölött. Akciója sikertelen.

1349

okt. 4. Nagy Lajos király Szászsebesen fogadja Kolozsvár városának Walter bíró által vezetett küldöttségét. Megerősíti a városnak Károly Róbert által 1331-ben adományozott szabadságlevelét.

nov. 8. Déván Lajos király parancslevelet ad ki András erdélyi püspök ellen, mivel a püspök őt nem engedte be Gyulafehérvárra. A király megbízza Macska Domokos tordai várnagyot és Csáky Domokost, hogy a püspököt mint felségsértőt fogják el. Minden vagyonától és jogaitól való megfosztással kívánja sújtani a főpapot. – A parancs végrehajtását előbb elhalasztják, majd a király kiengesztelődését követően végül nem foganatosítják.

1350–1351

Csór nembeli Gönyűi Tamás az erdélyi vajda.

1351

okt. 24. Az első ránk maradt, Erdélyben keltezett közjegyzői oklevelet e napon állítja ki Szebenben a külföldi születésű Johannes Johannis de Lerinda.

(*Folytatjuk*)

Írta és összeállította:

KULCSÁR ÁRPÁD

Könyvek Erdélyről (II)*

● **A CSÁNGÓK EREDETE ÉS TELEPÜLÉSE A NYELVTUDOMÁNY SZEMSZÖGÉBŐL** /Írta: Benkő L./ (Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1990) – Különlenyomat a Magyar Nyelv LXXXV. évf. 3. és 4. számából.

● **DR. M. KISS PÁL: ERDÉLYI MAGYAR MŰVÉSEK A XVIII. – XX. SZÁZADBAN** (Pápai Miklós kiadása, Kóny, 1990) – Tanulmányok, portrévázlatok erdélyi művészek munkásságáról.

● **MAGYAR NEVE? HATÁROKON TÚLI HELYSÉGNÉV-SZÓTÁR** (Arany János Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 1990.) – Tartalmazza az elcsatolt területek valamennyi helységének magyar elnevezését. Összeállította és a bevezetést írta: Sebők László.

● **MAGYAROK – ODAÁT** (Csongrád Megyei Lapkiadó Vállalat, Szeged, 1990)

● **MAGYARSÁGKUTATÁS A Magyarorsággal Intézet évkönyve 1989.** (Magyarsággal Intézet, Budapest, 1990) – A kötetben szerepelnek az Aranyosvidék településtörténetéről, a moldvai magyarok és Kovászna megye népességének alakulásáról, a romániai magyar oktatás háború utáni helyzetéről szóló tanulmányok.

● **MAKKAI SÁNDOR: SZOLGÁLTOM, TEOLÓGIAI ÖNÉLETRAJZ, 1944.** (Kiadja a Református Egyházi Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1990.) – Az életmű megítélésének perdöntő dokumentuma.

● **MAKKAY JÁNOS: A TARTARIAI LELETEK** (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990) – Az ősi neolitikus te-

lepülés mezopotámiai jellegű agyagtábláinak újabb feldolgozása.

● **MANUAL PRACTIC DE LIMBA MAGHIARA** Szerk.: Balogh Dezső, Pamfil Viorica, Balázs László (Kiadja az Erdélyi Magyarok Egysülete, Budapest, 1990) – Menekültek, vendégmunkások, bevásárlóturisták, nézelődők számára egyaránt hasznos nyelvkönyv. Készült az ENSZ Menekültügyi Főbiztosság támogatásával.

● **MÁNYA ANNA: MESÉK A HARGITÁBÓL** (Héttorony, Budapest, 1990) – A csíkrákosi székely mesemondó történetei azt a tiszta erkölcsiséget sugallják, amelyen már csak a mesékben létezik.

● **MAROSVÁSÁRHELY ÉS VÁRTEMPLOMA** (Ráday Gyűjtemény, Budapest, 1990) /A Ráday Gyűjtemény tanulmányai 3./ – Szemelvények a történeti irodalomból, emlékiratokból, szépírók műveiből. A kötetet Medvigy Endre szerkesztette.

● **MÁRTON ÁRON** (Közreadja a Görög Katolikus Püspöki Hivatal, Nyíregyháza, 1990) – Tanulmányok Márton Áron életéről, az erdélyi katolikus egyház helyzetéről, szemelvények Márton Áron püspök leveleiből, körleveleiből, beszédeiből. Összeállította: P. Szőke János.

● **D. MÁTAI MÁRIA: GEGŐ ELEK** (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990) – Monográfia a reformkori tudósról, aki többek között a moldvai magyarság megismertetése és a Codex Bandinus felfedezése és közzététele révén szerzett érdemeket.

● **MÁTYÁS B. FERENC: SZABADON VÁLASZTOTT MEGTORLÁS.** Válogatott novellák. (Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Novellák, amelyek az átlagosságban, a sivárságban töltött életben is árnyalatokat, különösséget fedeznek fel.

● **NAGY MÁRTON: RÉGI BIHAR – RÉGI VÁRAD** (Csokonai Kiadó, Debrecen, 1990)

● **NAGY OLGÁ: VILÁGGÁ FUTÓ SZAVAK. HAVADI BESZÉLGETÉSEK** (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990) – A kutatás egy-

fajta melléktermékeként magnószalagra kerültek az adatközlők kötetlen monológjai is. Életükről, erkölcsi értékeikről, világszemléletükről vallanak a havadi emberek.

● **NÉPI KULTÚRA – NÉPI TÁRSADALOM.** Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának évkönyve XV. (Budapest, 1990) – A határokon túl élő magyarság néprajzának szentelt kötetben szerepel Gunda Béla: A MOLDVAI MAGYAR NÉPI MŰVELTSÉG JELLEGÉHEZ c. dolgozata is.

● **OLTVÁNYI OTTÓ – OLVÁNYI TAMÁS: A VÉG** (Szféra, Debrecen, 1990) – A romániai forradalom első tíz napjának krónikája percről percre.

● **ORBÁN BALÁZS: SZTAMBULTÓL SZEJKÉIG.** Válogatott írások. (Csokonai Kiadó, Debrecen, 1990) – A válogatásban szerepelnek a törökországi tudósítások, újságcikkek, tanulmányok, keleti útirajzok, országgyűlési beszédek, levelek, valamint a székely gróf végrendelete. Sajtó alá rendezte: Balázs Ádám.

● **ORBÁN BALÁZS: VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA.** Megjelent Orbán Balázs halálának 100. évfordulója alkalmából (Kiadja a Bihari Múzeum és Városi Könyvtár, Berettyóújfalu, 1990) – Berettyóújfalu emléktábla-avatással, tudományos emléküléssel és az életmű bibliográfiájának közreadásával emlékezett meg a város egykori országgyűlési képviselőjéről.

● **PALOTÁS ZOLTÁN: A TRIANONI HATÁROK** (Interedition, Budapest, 1990) – A tanulmány földrajzi, gazdasági, etnikai, közeledési, geopolitikai szempontok szerint elemzi a határmegvonást.

● **PAP GÁBOR: CSAK TISZTA FORRÁSBÓL. ADALÉKOK BARTÓK CANTATA PROFANÁJÁNAK ÉRTELMEZÉSÉHEZ** (Kós Károly Egyesülés – Mandátum, Budapest, 1990) – Átfogó művelődéstörténeti, néprajzi, zeneesztétikai elemzés.

● **PÁSKÁNDI GÉZA: PORNOKRÁCIA. REGÉNYES KÉZIKÖNYV AVAGY EGY ÚJ VALLÁS ALAPJAI** (Nosztalgia Kft., Budapest, 1990) – Monológok és párbeszédformák

* Összeállításunkba a Magyarországon 1990-ben kiadott erdélyi szerzők munkáit, és az erdélyi tárgyú könyveket vettük fel. A szerk.

jában megírt parabola. Modellje egy „neobizantin” császár és nejének uralma – a pornokrácia; bukásuk és pusztulásuk története.

● PETHŐ SÁNDOR: VILÁGOSTÓL TRIANONIG. A MAI MAGYARORSZÁG KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE (Budapest, 1925, Enciklopédia R.T. kiadása) (Reprint. Littera Könyv- és Lapkiadó Kft, Budapest, 1990) – Monumentális történelmi esszé, szorosán a parlamenti csatározások tükrében vizsgálja a kor politikai életét, a trianoni végkifejlethez vezető utat.

● POMOGÁTS BÉLA: KISEBBSÉG ÉS HUMÁNUM. MŰÉRTELMEZÉSEK AZ ERDÉLYI MAGYAR IRODALOMBÓL (Tankönyvkiadó, Budapest, 1990) – Tizenegy erdélyi magyar író egy-egy művének mintaelemzése. Az emberi helytállás mércéje szerint világít rá az életmű egyszéneke értékeire.

● PRO DOMO DEI (k. n., Budapest, 1990) – Tanulmány, felmérés, fotódokumentáció az 1990. május 30-i földrengés által okozott károkról és a helyreállítás segítéséről. Készült a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Segélyszervezetének támogatásával.

● RAFFAY ERNŐ: A VAJDASÁGOKTÓL A BIRODALOMIG. AZ ÚJKORI ROMÁNIA TÖRTÉNETE (JATE Kiadó, Szeged, 1989/1990) – A két dunai fejedelemség uniójától Nagy-Románia létrejöttéig elemzi a román államiség és a nemzeti mozgalom történetét.

● RÁKÓCZI LÁSZLÓ NAPLÓJA (Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990) (Magyar Hírmondó) – Az 1663-ban Várad alatt elesett ifjú arisztokrata feljegyzései.

● RÉGI ERDÉLYI VISELETEK (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990) (Bibliotheca Historica) – A British Library kéziratárában levő XVII. századi erdélyi viseletkódex anyaga.

● REMÉNYIK SÁNDOR: ERDÉLYI MÁRCIUS. VÁLOGATOTT VERSEK, ÁLMODSZ-E RÓLA? KIADATLAN VERSEK ÉS LEVÉLSZEMELVÉNYEK (Orpheusz Könyvek, Budapest, 1990) – A válogatott versek mellett két különleges érzelmi kapcsolat ihlette versek és levelek is helyet kaptak e kötetben.

● SÁFRÁN ISTVÁN: ÍME, AZ EMBER. TÖKÉS LÁSZLÓ (Új Idő Kft., Budapest, 1990) – Beszélgetések a temesvári lelkész pályafutásáról, a hatalommal való szembeszegüléséről, a forradalmat előlegező és azt követő eseményekről.

● SÁNDOR MIHÁLYNÉ NAGY

GABRIELLA: SZÉKELY KÖZMONDÁSOK (ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke – MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1990) (Magyar csoportnyelvi dolgozatok 44.)

● SIGMOND ISTVÁN: FÉLREVERT HARANGOK (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Grotteszk, humoros-irónikus elemekkel átszótt történet Kelet-Közép-Európa egy szegeletéről a késő harmincas években.

● SUGÁR ANDRÁS: ÉS MIT MOND A ROMÁN KIRÁLY? (Új Idő Kft., Budapest, 1990) – Az emlékezetes Panoráma-interjú háttértörténete és szövege.

● SÜTŐ ANDRÁS: OMLÓ EGEK ALATT. ARCKÉPVÁZLATOK ÉS TŰNŐDÉSEK. GYÁSZÓRSÉGBEN. (Madách Könyvkiadó, Pozsony; Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Az életműsorozat második kötete. A szellemi elődök, pályatársak, az életből idő előtt eltávoztak életművének olvasata egybefonódik a nemzet sorskérdéseivel.

● SCHNELLER KÁROLY – SZABÓ T. ÁDÁM: A KÉSZÜLŐ KOLOZSVÁRI ENCIKLOPÉDIA NÉVANYAGA (Kiadja az ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névutató Munkaközössége, Budapest 1989/1990) (Magyar Névtani Dolgozatok 84.) – A füzet a tervezett munka címszóanyagát (személy-, intézmény- és helyneveket) tartalmazza.

● SZACSVAY IMRE: TRANSYLVANIA – BREVARIUM (Officina Nova, Budapest, 1990) – Képes minikönyv Erdély műemlékeiről, népművészetéről, természeti szépségeiről.

● SZÁRAZ GYÖRGY: VÁLASZ EGY FURCSA KÖNYVRE, MEGJELENT MÉG EGY FURCSA KÖNYV (Áramlat Kiadó, Budapest, 1990.) – A két emlékezetes vitairat egy kötetben jelent meg az őket ihlető Lancranjan szöveg magyar nyelvű változatával.

● SZÉKELY GÖBÉSÁGOK ANEKDOTÁK ÉS KACAGTATÓ HISTÓRIÁK. Összegyűjtötték a budapesti „Péterfy-asztal” vidám székely tagjai (Tevan Kiadó, Békéscsaba, 1990) – Az 1910-ben megjelent adomagyűjtemény újrakiadása.

● SZÉKELYUDVARHELY (Békés Megyei Könyvtár, Békéscsaba, 1990) – Földrajzi, város- és művelődéstörténeti, gazdasági ismertető. Összeállította: Vofkori László.

● SZENCZI MOLNÁR ALBERT: DICTIONARIUM LATINOUNGARICUM. Nürnberg, 1604 (Hasonmás kiadás. Akadémia Kiadó, Budapest, 1990) (Bibliotheca Hungarica An-

tiqua XXV.) – A faksimile szövegét közléteszi: Kőszeghy Péter. Mellékletben: Imre Mihály tanulmánya.

● SZENT BIBLIA, AZ-AZ ISTENEK Ő ÉS ÚJ TESTAMENTOMBAN FOGLALTATOTT EGÉSZ SZENT ÍRÁS /MAGYAR NYELVRE FORDÍTATOTT KAROLI GASPÁR ÁLTAL SZENT DAVID KIRALYNAK ÉS PROFETANAK SZAZÖTVEN SOLTARI A FRANCZIAI NÓTÁNAK ÉS VERSEKNEK MÓDJOKRA/MAGYAR VERSEKRE FORDÍTATTAK ÉS RENDELTETTEK SZENTZI MOLNÁR ALBERT ÁLTAL (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989/1990) – Az 1685-ben Tótfalusi Kis Miklós által nyomtatott Arany Biblia betűhív rekonstrukciója.

● SZENTPÉTERY TIBOR – KERNY TERÉZIA: AZ OLTÓL A KÜLLŐIG. ERDÉLYI SZÁSZ ERŐDTEPLOMOK (Officina Nova, Budapest, 1990) – A kiadvány 77 erődtplomot mutat be. A felvételeket a templomok építészeti és történeti leírása, gazdag jegyzetanyag kíséri.

● SZÉTTÖRETETT... 70 ÉVE (TRIANON, 1920. JÚNIUS 4.) (Eötvös Kiadó, Budapest, 1990) – Szövegkollázs történelmi dokumentumokból, tanulmányokból. Felidézi a távolabbi történelmi előzményeket, a következményeket, mérlegeli a megoldás buktatóit. Szerkesztette: Sárándy György.

● SZILÁGYI DOMOKOS: MEDVELAKODALOM (Zenit Kv., Budapest, 1990) – Magyar, román, norvég, kazah népmesék rimbe fűzése.

● SZILÁGYI DOMOKOS: VISSZAVONT REMÉNY. SZILÁGYI DOMO-

KOS LEVELEI MÉLIUSZ JÓZSEF-HEZ (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Dokumentumértékén túl, a leveleskönyv maga is az életmű részeként, önálló alkotásként hat. Összeállította, a jegyzeteket és a tanulmányt írta: Ágoston Vilmos.

● SZÓCS GÉZA: HISTÓRIÁK A KÜSZÖB ALÓL (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Egy hangjáték, egy filmnovella és egy Shakespeare-szövegekből összeállított ötfelvonásos dráma.

● TAMÁSI ÁRON: ÁBEL A RENGETEGBEN I–II. TECHNIKAI FORGATÓKÖNYV. Rendező: Mihályfy Sándor. Forgatókönyv: Kányádi Sándor. Dramaturg: Mészáros Katalin. Operatőr: Bíró Miklós (Mafilm, Budapest, 1990) – Az Ábel-film forgatókönyve. Kézirat.

● TOMPA GÁBOR: KÉSZENLÉT (Héttorony, Budapest, 1990) – Színház, esszé, verselés és versmondás egyenrangú kifejezőeszmók Tompa Gábor életében.

● TOMPA KÁROLY: AZ ERDÉLYI DIÁKOTTHON TÖRTÉNETE ÉS A HALLGATÓK ÉLETE 1940–46-IG (EFE kiadása, Sopron, 1984/1990) – A Sopronban tanuló erdélyi diákok közösségi életének krónikája; a hallgatók névsorával, anekdotákkal.

● TÖKÉS LÁSZLÓ: AHOL AZ ÚRNAK LELKE, OTT A SZABADSÁG (Református Zsinati Iroda, Budapest, 1990) – Prédikációk, egyházi írások gyűjteménye.

● TÖKÉS LÁSZLÓ: TEMESVÁR OSTROMA, 1989 (Hungamer Kft., Budapest, 1990) – A Tökés-ügy dokumentumai.

● TÖKÉS ISTVÁN: A ROMÁNIAI MAGYAR REFORMÁTUS EGYHÁZ ÉLETE 1944–1989 (Magyarországtudató Intézet, Budapest, 1990) (A Magyarországtudató Intézet könyvtára VI.) – Az erdélyi református egyház háború utáni viszontagságainak valóságos fehér könyve. A szorosan értelmezett egyháztörténeti tényfeltárás mellett kitér állam és egyház viszonyára, a lelkészképzés, az egyházi sajtó kérdéseire is.

● TÖMÖRY PÉTER: FEHÉR FÖRGETEG (Patria Nyomda, Budapest, 1990.) – Két párhuzamos szcenárium. Egy példázat a lehallgatás, illetve az ebből produkált inszINUÁCIÓ magasiskolájáról.

● ÚJ ERDÉLYI MÚZEUM. I. évf. 1.–2. füzet. Bp., 1990. (Kiadja az ELTE BTK és a Magyarországtudató Intézet, Budapest, 1990) – A Szabó T. Attila emlékének szentelt új sorozat, köntöseben és szellemi tartásában is méltó elődjéhez.

● ÚJFALVI SÁNDOR: EMLÉKIRATOK (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Az erdélyi emlékirat-irodalom egyik jeles múlt századi képviselője vall életpályájáról.

● VALLÁSOSSÁG ÉS NÉPI KULTÚRA A HATÁRAINKON TÚL (Ma-

gyarságtudató Intézet, Budapest, 1990) (A Magyarországtudató Intézet könyvtára II. – Vallási néprajz 4.) – A kötetnek több, mint egyharmada erdélyi vonatkozású. Tanulmányok a népi vallásosság köréből.

● VÁRADI KÖTŐREDEK SZOBORTÖREDEK, ÉPÍTÉSZETI FARAGVÁNYOK, SÍREMLÉK AZ EGYKORI BIHAR-VÁRMEGYEI ÉS NAGYVÁRADI MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBŐL (MTA Művészettörténeti Kutatócsoport, Budapest, 1990) – A középkori Nagyvárad és Bihar vármegye legjelentősebb építészeti emlékeinek leírása.

● VÁRADI PÁL – BORBÉLY ANIKÓ: KALOTASZEG, ALSZEG, NÁDASMENTE, KAPUS VIDÉKE, ÁTMENETI VIDÉK (Zrínyi Nyomda – Unikornis Kiadó, Budapest, 1990) – Az egy évvel korábban megjelent kötet a Felszeget mutatta be. A folytatás elvezet Kalotaszeg többi kisebb tájegységére.

● JULIEN VEWERBERGH: AZ ARANYFÜSTÖS HULLAHÁZ. A CEAUSESCU-KLÁN NEGYESZÁZADA (Kiadja a Képes 7 Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 1990) – Az egykori bukaresti belga sajtótudósító feljegyzései a letűnt korszak mindennapjairól.

● VOJNITS ANDRÁS: UTAZÁS A REJTELMES KELET-AFRIKÁBÓL. TELEKI SÁMUEL NYOMÁBAN (Natura, Budapest, 1990) – A Teleki-expedíció zoológusának útibeszámolója.

● WASS ALBERT: HALÁLOS KÖD – HOLTEMBER PARTJÁN (Unio-Pall-West Kiadó, Budapest, 1990) – A történelmi regény, a politikai dokumentum és az emlékezés elemeit elegyítő írásmű. Cselekményszálai a második világháború erdélyi helyszíneire nyúlnak vissza.

● ZUDOR JÁNOS: ROMÁNIA-BÓL JÖTTEM (M. Bibliofil Társ. – Officina Nova, Budapest, 1990) – Oratórium a fenyegettségben őrzött magyarságtudatról, a nemzet-halál víziójáról.

Összeállította:
KOMÁROMI BÉLA

Hírek, postabontás

- Dr. Taródi Sándor írja Dunaújvárosból:

„A két világháború győztesei – állítólag aggódva – figyelik, hogy mikor robbannak Trianon és Jalta időzített bombái, mikor és hol keletkeznek tűzfészkek. Mikor és hol palesztinalizálódik a helyzet? Koszovóban? Horvátországban? Erdélyben? Moldáviában?

Tudják, hogy ez a helyzet tarthatatlan. De ragaszkodnak a döntéséhez, a mesterséges határokhoz, minden bajok okához, és részint szigorúan, részint atyáian arra intenek bennünket, hogy sérelmeinket tegyük félre. Tárgyaljunk, egyeztessük érdekeinket, és egyezzünk meg, ahogy ezt megtették a franciák és a németek, a németek és a lengyelek, meg a svájcban élő nemzetek. Szóval legyünk végre kultúr-emberek, igazán európaiak.

Am Anglia mégis bevethette a flottát a Falkland szigetekért. Nem lett tőle fasiszta és háborús gyűjtőgató. Pedig százezerszer kevesebb köze volt azokhoz a szigetekhez, mint nekünk Erdélyhez, és ott nem is akartak 2–3 millió angolból argentint faragni. Az USA megfenyítheti Líbiát, Kína Vietnámot, és meg lehetett leckézteni Irakot.

És még tovább: A németeknek joguk van a német egységre, az oroszoknak a japán szigetekre, a románoknak a román egységre, a szlovákoknak a különválásra.

Csak nekünk nincs jogunk a nemzet egyharmadára?”

- „Magyarország kívülről és belülről nézve; torzképek és tények között” címmel MIKES TANULMÁNYI NAPOK-at rendez a hollandiai Mikes Kelemen kör. A Kelet-hollandiai Eefde-ben, szeptemberben a magyarságról alkotott képet vizsgálják majd a résztvevők. Az előadók között lesz Neal Ascherson (Oxford), Csordás Gábor (Pécs), Péter László (London), Norman Stone (Oxford), Sipos Gyula (Párizs, Magyar Irodalmi Figyelő), Thomka

Beáta és Véghel László (Újvidék). A tanulmányi napokra jelentkezni lehet a következő címen: Hollandiai Mikes Kelemen Kör, Korte Prinsengracht 40/2, 1013 GT Amsterdam, Tel.: 31-20-6 208 944.

- Orbán Imre sopronkövesdi olvasónk véleménye szerint: „Nincs egységes jó politika az erdélyi magyarság megsegítésére. Határőr tiszt vagyok, s nap mint nap látom, hogy milyen eljárás folyik az elfogott menekülőkkel szemben, akiknek egy része erdélyi magyar. Ezeknek az embereknek a Magyar Köztársaság Alkotmányában foglalt jogokat kellene biztosítani, s nem mint menekülteket kezelni őket. Így állampolgárságot és útlevelet is kaphatnának, s ha akarnak tovább utazhatnának...”

A jelenlegi állapot nem tartható tovább, mert a menekülni próbáló erdélyi magyarok sok esetben a hazai magyarokkal fordulnak szembe, s ez viszont is igaz. Csak el kellene olvasni miket írnak a menekültek az őket szállító buszok üléseire. Mi hazai magyarok semmivel sem vagyunk különbek, mint az erdélyiek vagy a felvidékiek. Sőt, tanulnánk tőlük türelmet, hazaszeretetet, a magyarsághoz való ragaszkodást. Erkölcseileg züllött, posvány közéletünket csak a határainkon túl élő magyarjainktól merített élni-akarással lehet felfrissíteni... Ennek az erkölcsi megújulásnak egyik támpillére az Erdélyi Magyarság című lap. Egy tiszta forrás a hazai szennzáció-hajhász, sok esetben ha-

zudozó lapok tengerében. Ezt a tisztaságot meg kell őriznünk, nem hagyhatjuk, hogy a posta félresodorja a lapot, s ezzel megrövidítse azt a réteget, amely szívügyének tekint a határainkon túl élő magyarok sorsát. A lap nagyon kulturált kivitelben jelenik meg, tartalmas és nem utolsó sorban olcsó. Nagy kár, hogy csak 3 havonta jelenik meg, s akkor sincs hírverése, reklámja.”

Az Erdélyi Magyarság 6. számában megjelent olvasói levélre a Magyar Köztársaság Belügyminisztériumából az alábbi levelet kaptuk:

Tisztelt Főszerkesztő Úr!

Lapjuk 6. számában megjelent cikkkel kapcsolatban az alábbiakról tájékoztatom:

A külföldi helységnevek írásmódjának szabályait az anyakönyvek vezetéséről szóló jogszabályok határozzák meg, melyek mind a mai napig nem tették lehetővé külföldi helységnevek magyar megfelelőjének használatát. A Belügyminisztérium intézkedést tett arra, hogy a vonatkozó jogszabály-módosítás hatálybalépésétől az anyakönyvekbe és a személyi okmányokba a helységnevek után, annak magyar megfelelőjét is be lehessen jegyezni. A külföldi helységnevek teljes mellőzésére azonban továbbra sincs lehetőség. Az Erdélyi Magyarságnak az utónevek anyakönyvezésével kapcsolatos felvetését indokolatlannak tartom, ugyanis már 1989 óta lehetőség van arra, hogy

mind a magyar állampolgároknak, mind a bevándorolt és menekültként itt élő külföldieknek – kérelmekre – nemzetiségüknek megfelelően jegyezzék be utónevüket az anyakönyvekbe és a személyi okmányokba. Az erre vonatkozó kifejezett akaratnyilatkozat nélkül megváltoztatott név az érintett személyiségi jogait sértené, ezért a magyar utónév használata iránti igényről az anyakönyvvezető előtt nyilatkozni kell. Nincs jogszabályi akadálya tehát annak, hogy a cikkünkben példaként szereplő Boros Francisc, Boros Ferenc néven tegeyen állampolgársági esküt. Születési helyének bejegyzése pedig rövid időn belül úgy módosul, hogy az idegen nyelvű helységnév (pl. Cluj) után az okmányokban szerepelni fog Kolozsvár megjelölés is.

Kérem tájékoztatásom szíves tudomásul vételét.

Budapest, 1991. május
Tisztelettel:

Dr. Bosánszky Lajos
Kabinetiroda vezetője

*

Ha a jogszabály rossz, akkor azt kell megváltoztatni. Nem a nevet. Az akaratnyilatkozat pedig arra kellene vonatkozzék, ha valaki NEM a MAGYAR helyesírás szerint kívánja utónevét használni. És nem fordítva. Úgyanígy a születési helyet illetően. Előbb a Kolozsvár, és utána a Cluj. Hisz Magyarországon élünk.

(A szerk.)

– *Tiganus Herczegb Zsuzsa* Hannoverből küldte felhívását egy váradi iskola megmentéséért:

„Az egyetlen teljesen magyar nyelven működő iskola Nagyváradon komoly fenntartási problémákkal küzd. A nagymúltú tanoda csak közös összefogással, segéllyel menthető meg. Az Ady Endre iskola kérésére a gyűjtés célja a tanintézet elektronikus és audio-vizuális eszközökkel történő felszerelése.” Az adományokat az alábbi, erre a célra megnyitott bankszámlára kéri eljuttatni: Tiganus Susanne, „Ady Endre Schule”, Konto Nr.: 159 507 19, Stadtparkasse Hannover.

– A. CS. (Kézdivásárhely) leveléből idézünk:

„Tavaly Háromszék megyében, a torjai bűdösbarlangoknál egy hétig tartó 'művelődési' találkozót szervezett a FIDESZ az erdélyi magyar fiatalok számára. Ezen a találkozón az egyik ifjú képviselő felszólította az erdélyi magyar fiatalokat, hogy ne 'magyarkodjanak', mert 'magyarkodással' nem jutnak Európába. Hogy mit értett 'magyarkodáson', nem magyarázta meg. Remélhetőleg nem attól óvott bennünket, hogy megőrizzük magyarságunkat. Egyébként jó lenne remélni, hogy a jövőben értünk is tesz annyit a FIDESZ, mint a románokért. (...) Az elmúlt év nyarán ugyanis a bukaresti 'bányászdemonstráció' után a FIDESZ szükségét érezte, hogy a megvert, bebörtönzött román politikusokért felemelje a szavát. Ugyanezt nem tette meg a marosvásárhelyi véres román pogromok után. Nem érezte szükségét, hogy a meggyilkolt, megvert, letartóztatott magyarok miatt tiltakozzon.”

– Nemzeti Video Újságot indított a Nemzetközi Transsylvania Alapítvány. A határainkon túl élő magyarok számára június elsejétől havonta megjelenő kazettán az elő-

ző hónap legfontosabb erdélyi, felvidéki, kárpátaljai, délvidéki és hazai eseményeit foglalják össze. A Video Újság PAL és NTSC rendszerű kiadásban készül, megrendelhető az alapítvány címén: 1300 Budapest Pf. 14.

– „Tebenned bíztunk elejétől fogva” – az ősi zsoltár első sora volt a mottója a Magyar Reformátusok II. Világtalálkozójának, amelyet június 21 és 30 között rendezett a Magyar Református Lelkész Egyesület és a Magyarországi Református Egyház. A világ mintegy 40 országában működnek magyar református egyházak, illetve gyülekezetek. Az első világtalálkozót 1938 augusztusában tartották Debrecenben, a mostanit Budapest, Debrecen, Zánka, Kecskemét, Nagykőrös, Sárospatak és Pápa városokban.

– Nagy eseményre készülnek ezen a nyáron a magyar katolikus hívők is, hiszen II. János Pál Magyarországra látogat. A pápa augusztusban Esztergomban, Pécsen, Szombathelyen, Debrecenben, Mária-pócson, majd Szent István napján Budapesten celebrál misét.

– A Kárpát-tours Józsolgálati Mozgalom egy éve alakult meg Szegeden. Célja a székelyföldi magyarsággal ápolni a kapcsolatokat. Látogatásokat, levelezni vágyóknak címcserét, családi csereüdüléseket, székelyföldi túrákat szerveznek. Címük: Kárpát-tours Józsolgálati Mozgalom, 6723 Szeged, Szamos u. 16/A. Az érdeklődőket és a támogatókat szívesen várják.

– Lórántffy Zsuzsanna Egyesület néven alakult nőszervezet Erdélyben, írja Péterffy Gyöngyi Marosvásárhelyről. „Múltunk haladó hagyományaira támaszkodva nemcsak történelmi jogfolytonosságunkat akarjuk visszaállítani, hanem Lórántffy Zsuzsanna erkölcsi hagyatékát, mint az európai keresztény hitélet jótékony, toleráns szellemét példaképünké emelni.” Az egyesület két fontos jelszava (Lórántffy Zsuzsannától, illetve I. Rákóczi Györgytől): „Egymáshoz tartozunk, bárhol élsz, bárhol vagy!” és „Inkább akarunk egy napot tisztessé-

günkre élni, mintsem sokat gyalázatosan!" – Címük: RMDSZ Lórántffy Zsuzsanna Egyesület, Marosvásárhely, Bolyai tér 30. Tel.: (954) 37 511.

– Az Akadémia Kiadó megjelenette Kósa László szerkesztésében a Magyarságtudomány kézikönyvét. A magyarság nemzeti, nyelvi, történelmi, irodalmi, művészeti és néprajzi történetének összefoglalására és ismertetésére vállalkozó munka hézagpótló a szétszórtásban élő magyarság önismeretének területén. A magyarság iránti egyre erősödő érdeklődés indokolná, hogy ez a munka mielőbb világnyelveken is megjelenjen.

– Többen panaszojják itthonról s külfonból egyaránt, hogy lapunkat nem tudják beszerezni. Sajnos se a kiadónak, se a szerkesztőségnek nincs módjában arra kényszeríteni a Magyar Postát (de a nyugati bizományosokat sem), hogy az egyes számokat eljuttassák az érdeklődőkhöz. Azt javasoljuk, hogy ne hagyatkozzanak a terjesztőkre, hanem minél hamarabb váljanak

előfizetővé, s biztassák erre baráti körüket is. Külön is felhívjuk hazai olvasóink figyelmét, hogy erdélyi rokonaik, ismerőseik számára a HELIR elfogad befizetéseket.

– Emlékeztetőül: Az Erdély elrománosítását elemző tanulmány megírására ez év elején kiírt pályázatunk határideje október 31. Eredményhirdetés: 1991. december 28.

– A székelyudvarhelyi Orbán Balázs Egyesület egész alakos ORBÁN BALÁZS szobor felállítását kezdeményezte. Ennek érdekében „SZOBORALAPÍTVÁNYT”-t hozott létre, és kiírtak egy nemzetközi szobor-pályázatot. Az egyesület fenntartásához, illetve az Orbán Balázs szobor elkészítéséhez támogatókat, adományozókat várnak.

Postacímük: Orbán Balázs Közmuvelődési Egyesület – Tamási Áron út 15. szám, 4150-Székelyudvarhely-Odorheiu Secuiesc – Romania. Telefon/telefax: 959-11 697, telefon: 959-11 244.

Lej-folyószámájuk: CEC-ODORHEIU SECUIESC: Romania. Cont.

nr. 45-11-45-11-09-35; dollár-folyószámájuk: BANCA COMERCIALA ROMANA-ODORHEIU SECUIESC. cont. nr. 47-21-6-16-0062-0.

– Genf, kisebbségek. Július 1. és 15. között tartották Genfben az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia tanácskozását a nemzeti kisebbségek, népcsoportok ügyéről. A tagállamok delegációi javaslatokat dolgoztak ki a kisebbségek jogainak meghatározására. Az ott elhangzottakat, a határozatokat következő lapszámunkban összefoglaljuk.

FELHÍVÁS

Romániában végveszélybe került a magyarnyelvű orvosképzés. A marosvásárhelyi orvosi egyetem tizenegy magyar tanárát nyugdíjazták. Utánpótlás hiányában a tanszékekre román professzorok kerülnek. Az egykoron a Bolyai Egyetemhez tartozó, később két nyelvű Orvostudományi Egyetem többé nem nevelhet olyan orvosokat, akik nehézségek nélkül megérthetik majd a magyar anyanyelvű betegek panaszait. Ezúton kérjük azokat a szervezeteket, melyek olyan helyzetben vannak, hogy nyomattékkal tiltakozhatnak a magyar kisebbség ezen újabb, a létét célzó csapás ellen, tegyék meg. A hatályos román törvények értelmében lehetőség van arra, hogy a nyugdíjkorhatáron túl is megmaradjanak helyükön a tanárok. Fontos lenne, hogy ennek érvényt szerezhessenek legalább addig, amíg helyetteseiket kinevelik.

Tolvajnyelv...

A rossz emléké román diktátor a vele hasonlórú arab vezetőkkel világhuralmi terveket kovácsolt, s ezért épített Bukarestben megalomán mértékű adminisztrációs központot. Európa igazgatása számára.

Hogy milyen valószínűsége volt egy ilyen utópiának, azt a diktátor sorsa hűen illusztrálja. Csakhogy azóta Románia sem az adminisztrációs monstrumtól, sem annak szellemiségétől nem tud szabadulni. Elég fontolórra venni, milyen hamar kimúlt Temesvár szelleme. Elémészttette a hatalmat kisajátító, önmagát demokratikusnak öntituláló vezetés. Hogy mennyire üres önmeghatározás ez, mi sem bizonyítja jobban, hogy néhány hónap alatt színültig telt a régi tartalommal. Igazi nacionalista színekben. Amit a diktátor a személyi kultusz mezében kezdeményezett Romániában, azt mostani vezetői a nemzeti kizárólagosság népviseletében igyekeznek kiteljesíteni.

Nem egyhító körülmény, hogy Románia mai vezetői csak azt ismerhetik, amit tanultak, hogy természetükké vált módon ugyanazt teszik Európának tetsző, tartalom nélküli jelszavak alatt, amit az elmúlt negyven esztendő hagyományozott rájuk. Marad, ami volt: mást tenni a határokon belül, és letagadni azt a nemzetközi nyilvánosság előtt... Közben pedig minden halad a régi vágányon – gondoljunk csak a Vatra Romaneasca májusi kongresszusára, melyen a falurombolás néven ismert, a nem román kultúrtörténeti gyökerek elleni hadjáratot újították fel. A különbség annyi, hogy most már nem is rejtik álnév alá szándékukat, nem nevezik „szisztematizálásnak” az erdélyi magyarság történelmi jelenlétének bizonyítékai ellen meghirdetett hadjáratukat. Nyíltan megfogalmazzák, hogy a magyar emlékek felszámolását követelik. És ehhez – bár átvitt értelemben – a magyar kormány jóváhagyását is igényelik, amikor arra szólítják fel a Magyar Köztársaságot, hogy tegyen nyilatkozatot Erdély örökös Romániához tartozása mellett.

Nem volt véletlenszerű a Vatra nyílt támadása, hiszen buzdítást lelhetek a román elnök és a romániai püspökök korábbi találkozásakor elhangzott elnöki kijelentésben, melynek lényege kendőzetlenül a magyar nyelv és iskolarendszer létjogosultságát kérdőjelezte meg Romániában, mint egységes nemzeti államban. De később törvény is ilyen értelemben, méghozzá maga az

alkotmány, melynek tervezett első szakasza egységes nemzeti államá nyilvánítja Romániát. S ez nem jelent mást, mint hogy megszűnik jogilag minden nemzeti kisebbség... Magától adódik a kérdés: mi változott tehát a diktatúrához képest? Tartalmilag ma már meghatározhatatlan. A történelmileg lejáratott nemzeti elzárkózást ideológiai szintre emelő mai vezetés idegen testként konzerválja Romániát Európában.

Erre a tragikus helyzetre igyekezett felhívni a figyelmet az egri tanácskozás, nehogy a két és félmillió erdélyi magyarság felmorzsolódjon a romániai politikai és társadalmi váltás lassú-járatában. A tanácskozás nyitánya lehetne egy olyan egyeztető folyamatnak, mely összekovácsolhatná egy közös megmaradási stratégia elemeit. Mert az erdélyi magyarság léte nem csupán „erdélyi magánügy”, még akkor sem, ha elsősorban ők szenvedik tulajdon sorsukat. Mert Romániában a nemzeti kisebbségek sem tanulhattak mást immár több generáción keresztül, mint amit a diktatúra nyújthatott nekik: a lassú felszámoltatás tanulságát. Ezért fontos, hogy megvalósuljon egy olyan nemzetközi együttműködés, mely tartalmazza a demokráciát ismerő nyugati magyarság tapasztalatait is. Az egri tanácskozás ebben az értelemben példaértékű volt.

Sajnálatos módon ez nem ismétlődhetett meg az RMDSZ májusi kongresszusán, ahol a külföldi meghívottak csak napirenden kívül kaptak szót, így mondani-valójuk nem épülhetett be az erdélyi magyarság jövőjét parlamenti síkon is képviselő döntésekbe. A tisztújítás sem hozott változást az erdélyi magyarságot tömörítő szövetség várható modorában, annak ellenére, hogy a felszólalók és a szavazás megosztott aránya jelezte: szakítani kell a túlélési toleranciával megelégedő érdekképviseléssel, és konkrét eredményekért kell latba vetni azt az erőt, amit egy ország legnagyobb ellenzéki pártja jelent. Mert egy kisebbség önmagát pusztítja, ha alku tárgyává teszi sajátos jogait. Erdélyi vonatkozásban ez hatványozottan érvényes akkor, amikor a hegemónisztikus diktatori álom ismét eluralkodik Romániában azért, hogy újabb nyilatkozatokat követel területi egységére vonatkozóan, miközben kezét Besszarábia és Bukovina után nyújtogatja. Vagyis nem ismeri el a békekötéssel elvesztett területei mai hovatartozását.

Erdély földjére viszont, bár ugyanazzal a hatalmi döntéssel szerezte meg, mégis garanciákat igényel... *Tolvaj kiált tolvajt* politika ez, amelyhez nem szegődhet partnerül az erdélyi magyarság és Európa.

A népek együttműködéséért

Memorandum a nemzetiségi és kisebbségi kérdésben illetékes nemzetközi hatóságokhoz és szervekhez.

Az alant felsorolt magyar szervezetek és egyházak a szólásszabadságukban fenyegetett és elballgatott erdélyi népek jogaiért és védelmükben szólalnak fel, és ballatják szavukat. Bevezető megfontolások: a trianoni békediktátum feldarabolta a magyarságot, nem valósította meg a nemzetek önrendelkezési jogát, és a román katonai megszállás alá került Erdélyben élő népeket – köztük az erőszakos asszimiláció ellenére ma még mindig kb. 2,5 millió magyarságot – megkérdezésük nélkül román fennhatóság alá helyezték; az 1947-es párizsi békeszerződés sem biztosította az Erdélyben élő népek önrendelkezési jogát. Románia 70 év alatt sohasem tartotta be a nemzetiségekkel kapcsolatban a nemzetközi szerződésekben előírt és vállalt kötelezettségeit; félelmünk, hogy az erdélyi magyarság nehezen kerülhet abba a helyzetbe, hogy teljesen szabadon képviselhesse saját érdekeit; meggyőződésünk, hogy a magyar nemzet testéről erőszakosan elcsatolt magyar nemzetrészek sorsáért az egész magyarság felel: úgy maga Erdély magyarsága, mint az anyaországé, a kormánya és társadalmi szervei révén, valamint Nyugaton a politikai szabadság feltételei között élő magyar csoportok; aggodalmunk a kb. 2,5 millió magyar jövőjét illetően az, hogy ne legyen hasonlító a sorsuk, mint a többi romániai kisebbségé. Utalunk arra, hogy 1940-ben az ott élő kb. 1 millió zsidóból ma mindössze kb. 20 ezer maradt. Az 1945-ben 800 ezer erdélyi németből csupán 250 ezer él ott. A századforduló előtt Moldva összlakosságának 42%-át kitevő csángómagyarok ma a teljes megsemmisülés útján vannak. Románia a területén belül történő tömeges áttelepítésekkel megváltoztatja erőszakosan Erdély etnikai összetételét.

A fentekben adott helyzetkép után a Helstnki Egyezmény egyes számú cikkelyére (Art. 1 of the Helstnki Agreement) bivatkozunk: „A nemzetközi jog keretében az aláíró országoknak egyforma jogaik és kötelezettségeik vannak. Tiszteletben fogják tartani egymás jogait annak érdekében, hogy saját óhajaik szerint és a szerződés szellemében építsék ki kapcsolataikat más országokkal. Mérlegelik annak lehetőségét, hogy báráraik a nemzetközi jog keretében békés úton és megállapodások alapján megváltoztathatók.”

Azon óhajból, hogy megelőzzük azt, hogy a jövőben a nemzetközi és a nemzeti béke ne legyen veszélyeztetve a nemzetiségi gyűlöletből származó, vagy a nemzetiségeknek az elnyomásuk elleni barca következtében, k é r j ú k, hogy a Helstnki Egyezményt aláíró országok kormányait egyénileg vagy összeségükben,

I. kényszerítsék Romániát, hogy a Helstnki Egyezmény előírásait, az Egyesült Nemzetek alapokmánya és más nemzetközi szerződések értelmében biztosítsa és tartsa tiszteletben a báráraik belül élő magyar, német, ukrán, bolgár, zsidó, török, szerb, cigány és a többi nemzetiségek emberi, nemzeti és önrendelkezési jogait;

II. az európai és a nemzetközi béke érdekében sürgősen szólítsák fel Romániát és Magyarországot, hogy rendezzék az erdélyi és a moldvai, valamint a Románia területén erőszakosan szétszórt magyarság emberi és nemzetiségi jogi kérdéseit.

Ismételten kérjük tehat az európai népek egymás közti békés együttéléséért, valamint a világbéke megvalósításáért felelős nemzetközi szervezeteket, hogy

1) küldjenek ki ténymegállapító bizottságot Erdélybe, amely készítsen jelentést a tényleges helyzetről;

2) az Erdélyben élő etnikai és nyelvi bovatartozásnak megállapítására tegyék lehetővé az úgynevezett nemzetiségi kataszter megszervezését;

3) a nemzetiségi kataszter alapján nemzetközi felügyelet mellett rendeljék el az önrendelkezési jog gyakorlását.

Annak reményében, hogy előterjesztésünkhez szíves támogatására számíthatunk, kérjük, fogadják nagyrabecsülésünk nyilvánítását.

Sao Paolo, 1990. május

Erdélyi Világszövetség Brazíllal Szervezete
Brazíl-Magyar Kultúr Egyesület
Brazíllal Magyar Református Egyház
Könyves Kálmán Szabadegyetem, Sao Paolo
Brazíllal Arany János Kulturális Központ

Brazíllal Magyar Segély Egylet
Sao Paolol Magyar Evangélikus Egyház
Brazíllal Magyar Nőszövetség
Magyar Cserkész Szövetség, Brazília
Szent István Római Katolikus Egyházközség

